

Slovenski jezik Slovene Linguistic Studies

13

2021

Znanstvenoraziskovalni center
Slovenske akademije znanosti in umetnosti
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
Ljubljana, Slovenija

in/and

Brigham Young University
College of Humanities
Provo, Utah, USA

Henning Andersen

University of California, Los Angeles, USA

DOI: <https://doi.org/10.3986/sjls.13.1.01>

PIE *PEH₂UR 'FIRE'. TWO SLAVIC ETYMOLOGIES

The article adds two Proto-Slavic derivatives of the Proto-Indo-European word for 'fire' to a small number of other, already identified derivatives (§1). Detailed phonological and morphological analysis of the words for 'bat; moth, butterfly' establish PS **netopyrĭ* 'bat' and PS **netopyrĭ*, **netŭpyrĭ* 'moth (> butterfly)', which support a Pre-Proto-Slavic (PPS) **[nekt-i+pŭr]-ja-* '[night-time fire] one'. Semantic interpretation posits the social and ecological context for the divergent nominations 'bat' and 'nocturnal moth'. The variant word shapes and meanings of these lexemes defined intersecting isoglosses at the time of the Slavic Expansion (§§2–3). Similar analysis of PS **opyrĭ* 'revenant, monster' supports the reconstruction PPS **[un-pŭr]-ja-* '[without fire] one'. Its semantic interpretation is based on the Slavic folk belief that the untimely dead were in the power of evil forces and were tools of evil. In pre-Christian times they were denied the pyre, they were 'without fire'. This belief long survived the introduction of Christianity and its abolition of cremation and obligatory burial (§§4–5). The conclusion (§6) comments on the remarkable archaisms in these ancient lexemes, which were coined thousands of years ago: PPS **nekt-* 'night' (cf. Hittite), **un-* 'no, without' (cf. Germanic), and **pŭr-* 'fire' (cf. West Baltic).

KEY WORDS: Etymologies, Proto-Slavic, Balto-Slavic, Indo-European, Folklore

Članek majhno število doslej prepoznanih izpeljank iz praindoevropske besede za 'ogenj' dopolnjuje z dvema praslovanskima izpeljankama (§1). Natančna fonetična in morfološka analiza besed za netopirja in veščo, metulja pokaže na psl. **netopyrĭ* 'netopir' in psl. **netopyrĭ*, **netŭpyrĭ* 'veščo (> metulj)', ki skupaj odražata predpraslovanski (ppsl.) **[nekti+pŭr]ja* 'tak, ki je v zvezi z nočnim ognjem'. Semantična interpretacija ugotavlja družbeni in ekološki kontekst za razhajajoča pomena 'netopir' in 'nočna veščā'. Variantne oblike in pomeni teh leksemov kažejo na prepredene izoglose v času slovanske ekspanzije (§§2–3). Podobna analiza psl. **opyrĭ* 'povratnik iz smrti, pošast' omogoča rekonstrukcijo ppsl. **[unpŭr]ja* 'tak, ki je [brez ognja]'. Semantična interpretacija temelji na slovanskem ljudskem prepričanju, da so bili predčasno umrli v službi zlih sil ter sredstva zla. V predkrščanskih časih jim je bil odrečen sežig na grmadi; ostali so 'brez ognja'. Prepričanje se je ohranilo tudi po uvedbi krščanstva, ko je sežiganje umrlih nadomestil obvezni pokop (§§4–5). V zaključku (§6) je podan komentar k izjemnim arhaizmom v obeh leksemih, tvorjenih pred več tisoč leti: ppsl. **nekt-* 'noč' (prim. hetitsko), **un-* 'brez' (prim. germansko) in **pŭr-* 'ogenj' (prim. zahodnobaltsko).

KLJUČNE BESEDE: etimologija, praslovanščina, baltoslovanščina, indoevropsčina, folklor

1. INTRODUCTION

It is interesting that of the pair of Indo-European words for 'fire', some languages generalized the active PIE *h₁ng^w-ni- and others, the inactive doublet PIE *peh₂ur- (an r/n-stem) (Gamkrelidze & Ivanov 1984: 274); e.g., Skt. *agní-*, Lat. *ignis* vs. Hitt. *pahhur*, *pahhunis*.gen.sg, Arm. *hur*, *hr-oy*.gen.sg, *hn-oc* 'oven', Gk. *pūr*, *pūrós*, Gmc. *fōr- ~ *fun-, Go. *fon*, *funins*.gen.sg, Olcel. *fūrr*, *funi*, *fýrr*, *fýri*, OE *fȳr*, OHG *fiur*, *fuir*, Gm. *Feuer*) (Kloekhorst 2007, s.v.; Kroonen 2009, s.v.).¹

When we turn to Baltic and Slavic, it is interesting and instructive that we find the active generalized in East Baltic, Li. *ugnis*, Lv. *uguns*, and the inactive in West Baltic, OPr. *Panno* 'Feuer', *panustaclan* 'Feuerstahl, fire-steel', a neuter u-stem noun built on the oblique stem PIE *ph₂u-. In Slavic, the active PS *ognǐ alone is productive as a lexeme, in derivation, and in idiom; but the inactive doublet has been preserved as PS *pyr-, PPS *pūr- in a number of derivatives (1).

In the following pages I suggest adding to this evidence PS *netopyřǐ, *netŭpyřǐ 'bat; moth, butterfly' (§§2–3) and *optyřǐ 'revenant, monster' (§§4–5).

(1) Cz. o. dial. *pýři* 'embers', *pyřina* 'ashes', *pýřeti* 'smoulder', Sk., US *pyr* 'ashes', P *perzyna* 'charred ruins, ashes' (Stanisławski 1995, s.v.), SC *píriti* 'blow', *upíriti* 'blow into, fan (fire)', *pírivatra* 'arsonist; instigator', *pírjān* 'braised meat' (Skok 1972: 661–662).²

¹ Notational conventions. Italics are used for attested forms and for the standard Proto-Slavic comparative reconstructions labeled PS. Other reconstructed forms are in normal font. Hyphens (-) mark morpheme boundaries, plus (+) marks the internal word boundary in juxtapositions. Internal reconstruction of Slavic wordforms yields Pre-Proto-Slavic (PPS) forms that suggest a chronological stage before the Common Slavic velar palatalizations and vowel shifts. Intermediate reconstructed forms are labeled CS (Common Slavic).

Abbreviations. Arm. (Armenian), Bg. (Bulgarian), Br. (Belarusian), C (consonant), ChS (Church Slavonic), CS (Common Slavic), Cz. (Czech), dial. (dialectal), Fr. (French), Gk. (Greek), Gm. (German), Gmc. (Germanic), Go. (Gothic), Hitt. (Hittite), Lat. (Latin), Li. (Lithuanian), OR (Old Russian, Old East Slavic), LS (Lower Sorbian), Lv. (Latvian), o. (old, obsolete), OCS (Old Church Slavonic), OE (Old English), OHG (Old High German), Olcel. (Old Icelandic), OP (Old Polish), OPr. (Old Prussian), OR (Old Russian, Old East Slavic), P (Polish), Pb. (Polabian), PIE (Proto-Indo-European), PPS (Pre-Proto-Slavic), PS (Proto-Slavic), R (Russian), RChS (Russian Church Slavonic), SC (cited as Serbo-Croatian), Sk. (Slovak), Skt. (Sanskrit), Sn. (Slovene), Sp. (Spanish), US (Upper Sorbian), Srb. (Serbian), U (Ukrainian), V (vowel).

² SC *pírivatra* exemplifies a third Indo-European word for 'fire': PS *vatra (P *watra*, Cz. *vatra*, dial. *vātra*, Sk. *vatra*, U *vātra*, SC *vātra* 'bonfire, camp fire, hearth'), Rum. *vatră*, Alb. *vatrë*, *votrë*, Av. *ātar-* 'fire', Skt. *ātharvan-* 'priest', Gm. *Feuerpriester*, Lat. *āra* 'altar' (Vasmer 1953, s.v. *vatruška*; Skok 1973, s.v. *vātra*; Vaan 2008, s.v. *āra*; Rix 2001, s.v. *h₂eh₁-).

2. PS *NETOPYŘÍ 'BAT'

The presumed Proto-Slavic word for 'bat' has been the object of much etymological speculation. A handful of well articulated hypotheses have been advanced; for a summary, see Dingley (2006: 90–91). One of these, first proposed by Miklosich (1886: 214), is promising (Derksen 2008: 250). It resolves the apparent compound into CS *nekt-o- 'night' and a form of *per- 'fly' with a computed meaning of 'night flier'. One other proposal has been so widely accepted and cited that it cannot be ignored (§2.3). It interprets the word as a sentence PS *Ne to pyří 'That is no bird'; it is a typical popular etymology based on unanalysed phonetic similarities (promoted by Trubačev 1997).

There are a couple of obvious difficulties with the more promising hypothesis and – besides – several loose ends, phonological, morphological, and semantic.

The obvious difficulties are the vocalism of the two roots. PPS *nekt- for 'night' is not attested otherwise in Slavic or Balto-Slavic, or indeed outside Hittite (Kloekhorst 2007, s.v. *Neku*^{-z1}); see §4. Its attestation only there makes it an extraordinary Proto-Indo-European archaism in Slavic. The root *per- 'fly' occurs in OCS *pero* 'feather' and *per-qtŭ.prs.3pl* 'fly up', and in R *par-it* 'hover'. PS *-*pyří*- 'flier' presupposes a lengthened zero grade vowel of this root. A zero grade CS *pŭr- is unexpected; we expect CS *pŭr- (thus Vaillant 1974: 655). The lengthening reflected in R *parit*' and PS *-*pyří* (PPS *pār-, *-pŭr-) is unexplained.

There will be more to say about these points below, as well as about the loose ends.

2.1 PHONOLOGICAL EXPRESSION

The standard language forms of PS *netopyří are in (2). They appear to have been codified with a view to the most conservative attestations. Some standard languages do not use a reflex of this etymon for 'bat' (e.g., Br. *kažán*, Srb. *šiš-miš*, Bg. *prílep*), but reflexes of it are attested in all Slavic languages in one form or another (Dingley 2006: 97). A selection of dialect forms is offered in (3).

(2) P *nietoperz*, LS *ńetopyrŷ*, US *njetopyrŷ*, Cz. *netopŷr*, Sk. *netopier*, Sn. *netopír*, U *netopŷr*, R *netopŷr*'.

Dialects of several Slavic languages have a number of nonstandard variants. Far from sowing doubt about the validity of the accepted reconstruction of the word – as some scholars have feared – many of the variants actually presuppose the generally accepted reconstruction. The multiple variants have been thought to be taboo motivated (Bezljaj 1982, s.v.), but some are motivated semantically (3.a–b, d) or phonetically (3.d–e), and one might well judge the remainder to be results of folk etymology, that is, of efforts to render (parts of) an odd, opaque word with a more familiar segment sequence.

In some dialect forms initial *ne...*, presumably interpreted as a negation, has been omitted; some results of this shortening have later become prefixed (3.a); or the initial *n...* has been reinterpreted as another sonorant (3.b). In some variants, the initial syllable has been replaced (3.c). Commonly, the intervocalic /t/ between the unaccented V_1 and V_2 has become lax/voiced (3.d). In some instances, syllable onsets have been interchanged, $C_1VC_2 > C_2VC_1$ or $C_2VC_3 > C_3VC_2$ (3.e). Some variants have a changed C_3 or V_3 (3.f).

- (3) (a) Sn. dial. *topír, dopír, dupír, vdopír, podlopír*; U dial. *topýr* (B).³
 (b) Cz. dial. *letopěř, letopýř*, Sk. dial. *letopier, ňetopier, ňetopér, ňetopír*; Sn. *letopír*; SC dial. *metòpir*.
 (c) P dial. *latopierz* (B), *mętopyrz* (B), Cz. dial. *latopyř* (B), Sk. *litopěř*; Sn. dial. *latopír, natopír, matapír, matofír*; SC *metòpir*; OR dial. *natopyr'*.
 (d) P dial. *niedoperz*; LS dial. *ńedopeń, ńedopyń*; Sk. dial. *nedopier, nedopiar*; Sn. dial. *ladoper* (B), *nadopir, nadopér*; R dial. *niedopyr'*.
 (e) SC dial. *danopir* (B); *nepotjer* (B); U dial. *nepotýr*.
 (f) P dial. *-pierz* (B); SC dial. *-píjer*; Sn. dial. *-pér*; Cz. dial. *-pěř*; Sk. dial. *-pér, -piar, -píer*;

The oldest attestations of the word are RChS *netopyři, nepŭtyři, notopyři*; OCz. *netopýř*, OP *nietopyrz, nietoperz*. Of these, RChS *nepŭtyři* (1500s) with its weak jer has no known reflexes meaning 'bat' in the later textual record, nor in modern dialects; but it is significant for the reconstruction; see §3.

³ The examples in (2) are mainly from Trubačev (1997); a few from Bezljaj (1982) are marked (B).

RChS *notopyřĩ* is notable. Its *noto-* can represent an inherited CS *nokto- or a *neкто- modified by vowel assimilation (e > o /...o) either before or after the loss of /k/. Similar possibilities might be considered for the reconstructed PS *neto-: either it is indeed an archaism *neкто-, or it is the result of a vowel dissimilation (CS *nokto- > *neкто-) as in Fr. *secourt* 'aids' (< *succurrit*), *quenouille* 'distaff' (< *conucula*), Sp. *hermoso* 'beautiful' (< *formosus*), *redondo* 'round' (< *rotundus*), *reloj* 'watch' (< *(ho)rologium*), etc.

Such dissimilations are 'natural', but typically irregular or sporadic, being limited by morphological and lexical constraints (Grammont 1931: 272). A single example of dissimilation in the language, in a unique, morphologically opaque stem such as *netopyřĩ*, would not be surprising; it is implicit in Vaillant's (1974: 655) reconstruction "nokto-". However, the existence of the byform PS *netŭpyřĩ (§3), in which the connecting vowel is not -o-, rules out this possibility.

2.2 MORPHOLOGY

The interfix -o- is a minor matter. Already in prehistory, -o- (PPS *-a-) had become generalized for all stem types in Slavic compounds, including i-stem (OCS *sŭmrŭt-o-nosŭnŭ* 'death-bringing'), u-stem (*syn-o-božŭstvie* 'son-godliness'), and C-stem nouns (*srŭd-o-bolja* 'heart-ache'); cf. Vaillant (1974: 747–750). Hence, whichever stem class PPS *nekt- may have belonged to we are not surprised by the interfix -o-.

There is one widely attested PPS *nokt- compound that appears to have a PS -ĩ- interfix: R *nočleg*, P *nocleg*, Cz. *nocleh* 'night lodging' point to PS *not-ĩ-legŭ. In Vaillant's judgement, this was not a compound, but a juxtaposition (R *sopoloženie*, Gm. *Zusammenrückung*) of temporal adverb PPS *nakt-i.loc.sg and noun, PPS *nakt-i+lega- 'bed+at-night', cf. OR *nočĩ* adv. 'at night' (Olander 2015: 170).

More serious is the derivational suffix that is responsible for the stem-final /ĩ/ of PS *netopyřĩ. This morphological constituent – actually the word's morphosyntactic head – is PIE *-jo- (PPS *-ja-); after the Common Slavic deiotation it is reflected as a consonant mutation, /r/ → /ĩ/. It is overlooked in most etymological studies of this word, which present it as if it were an i-stem noun, viz. *netopyřĩ (thus Trubačev 1997). There is no basis for this; the descendants of PS *netopyřĩ reflect a jo-stem (Vaillant 1974: 505). Vaillant (1958: 157; 1974: 655) thought

the /f/ might be analogical; but his point of departure for this analogy (a reconstructed “*-pir-” from the root *per- ‘fly’) is semantically unacceptable.

The effect of the PIE *-jo- suffix is to form a relative (possessive) adjective, in this instance evidently substantivized, yielding the literal reference potential: ‘one relating to a night-time X’.

Once we recognize the suffix and its meaning, it puts the supposed ‘night-flier’ in doubt and prompts us to rethink the meaning of the X, PS *-pyr-, PPS *-pūr-(ja-).

2.3 MEANING

A widely accepted etymology (Brückner 1927, s.v. *nietoperz*) and the preferred interpretation of Trubačev (1997), reads the Proto-Slavic reconstruction as a sentence **Ne to pyrĩ* ‘That is not a bird’. Trubačev praises this construal for being in “complete accordance with Slavic word-formation and semasiology”. But for the construed sense the element order is wrong; it should be **to ne pyrĩ*. And for this sense the demonstrative pronoun is quite redundant and hard to justify; no clause is needed to express the negative sense; a simple compound would suffice, cf. R *neveža* ‘ignoramus’, *nedug* ‘ailment’, *neprijazn* ‘enmity’, *nerjaja* ‘sloven’, etc. and the ancient Slavic tradition of negated names, e.g., OR *Nedanŭ*, *Nekrasŭ*, *Neljubŭ*, *Nemilŭ*, *Nesulŭ*. Trubačev does not mention how the inscrutable PS *-pyr- ‘bird’ would conform to “Slavic word formation and semasiological tradition”.

‘That’s not a bird’ is a (scholarly) folk etymology, an attempt to make sense of the surface phonetics without a morphological analysis (see §2.2), without regard to the actual attestation (see §2.1), and at the cost of making up a brand-new word for ‘bird’, unknown to any Slavic language, past or present. Although it is popular among academics, the great number of variants of **netopyrĩ* in Slavic dialects that were sampled in (3) shows that this interpretation has not seemed obvious to the folk.

If we reconstruct PS **netopyrĩ* as PPS *[nekt-i-pūr]-ja-, we can recognize its second constituent as the Slavic correspondent of PIE *peh₂ur- ‘fire’ (see further §3.3, §5) and posit that the word for ‘bats’ was coined with the reference potential ‘the ones by the night-time fire’. This seems a

realistic hypothesis: Bats typically fly out as night falls, are often seen against the darkening sky, but can also be seen, fleetingly, in the light of an out-door fire even though they would not directly have anything to do with the fire; but see further §3.3.

3. PS *NETOPYŘĪ, *NETŮPYŘĪ 'MOTH, BUTTERFLY'

Most discussions of *netopyřĭ 'bat' mention that in some Slavic languages or dialects it means 'butterfly'. Mostly not much fuss is made over this fact, but it does involve a few phonological and morphological details that should be mentioned, in addition to the more interesting semantic one.

3.1 PHONOLOGY

PS *netopyřĭ is attested in Polabian in various spellings that reduce to Pb. *netüpar* 'butterfly' (Olesch 1983: 646); Sk. *netopier* is dial. 'moth' (Bezljaj 1982: 221) and Srb. dial. *netopir*, 'hawk moth *Sphingidae*' (cited in Dingley 2006: 86).

The byform ChS *nepŭtyrĭ*, reconstructed as PS *netŭpyřĭ 'butterfly' is reflected in Croatian, Bosnian and Serbian (Northeast, Vojvodina, standard) with initial /n/ > /l/ (3.b), interchange of C₂ and C₃ (3.e), and loss of the weak jer: *lěptĭr*. In some other Western South Slavic dialects the consonant interchange did not occur, and after the loss of the jer the C₂C₃ cluster was simplified: *lěpĭr*, *lěper* (Montenegro). These dissyllabic forms have been exposed to diverse kinds of popular etymology (Skok 1972: 289).

3.2 MORPHOLOGY

In the variant PS *netŭpyřĭ the interfix -ŭ- stands out. The loss of the /ŭ/ documented by the modern *lěptĭr* and *lěpĭr* forms shows that -ŭ- in the attested RChS *nepŭtyrĭ* was not a mere spelling variant for -o-; the -ŭ- represented a real jer in weak position. Several late (Old) Church Slavonic texts document an assimilation of /ĭ/ and /ŭ/ to a following back or front vowel (called 'Umlaut'; Diels 1932: 108–112), undoubtedly a real sound change in dialects spoken by some scribes. However, in PS *netŭpyřĭ, CS **nekt-u+pŭr-ja-*, a presumable V₂ PPS /i/ must have been assimilated to V₃ (i > u /...pŭ) much earlier, prior to the change of

/kt/ before /i/; the vowel assimilation may have been facilitated by the intervening labial plosive /p/; contrast PPS *nakt-i+lega-*, PS **notīlegŭ* (§2.2). PS **netŭpyřĩ*, perhaps no longer recognizable as a compound, escaped the generalization of the -o- interfix.

In a comparison of the byforms **netopyřĩ* and **netŭpyřĩ* we would perhaps select the latter, which is unaffected by morphological analogy, as our final Proto-Slavic reconstruction. But it seems more interesting to compare both with PS **notīlegŭ* and reconstruct a PPS **[nekt-i+pŭr]-ja-* 'night-time+fire-one'.

3.3 MEANING

Most etymological studies of these words take the change 'bat' > 'butterfly' in stride as an uncomplicated semantic shift, perhaps with 'moth' as an intermediate stage. But whether the supposed original meaning was "That's-not-a-bird" or "night flier" (cf. §2.1), why would 'bat' necessarily be the basic meaning? It would seem possible there was no change from 'bat' to 'moth' at all.

The posited PPS **[nekt-i+pŭr]-ja-* 'night-time-fire-one' prompts us to consider more explicit contexts. (i) Moths navigate by available light, such as the northwestern and northeastern horizon during summer nights; as a consequence of their orientation in relation to a light source, they tend to circle artificial lights repeatedly. (ii) Bats have no interest in a bonfire as such, but with their echosignals they track moths. If moths flutter around a fire, bats will pursue them there.

Here is the basis for two divergent nominations or two divergent semantic specializations, 'bat' and 'moth'. The subsequent extension from 'moth' to 'butterfly' would be made possible by the existence of day-time moths. In South Slavic dialects the 'moth' word has been associated with *Srb. lepètati* 'flutter'; its extension to 'butterfly' may have been aided by an association with *Srb. lèp* 'pretty' (Skok 1972: 289).

3.4 TIME AND SPACE

The geographical distribution of the 'moth; butterfly' words (§3.1) shows that both the semantic difference 'bat' vs. 'moth' and the phonological difference PS **netopyřĩ* vs. **netŭpyřĩ* may have existed before the historical Slavic Expansion that began in the 500s CE. They

may have formed intersecting isoglosses prior to the migrations that brought PPS *nekt-i-pūr-ja- into the western Balkan Peninsula and PPS *nekt-a-pūr-ja- northward to West Lechitic (Polabian), presumably from Central Slavic.

The Western South Slavic and West Lechitic distribution of the 'moth; butterfly' meaning is somewhat similar to that of the PS dial. *-ny- (vs. *-nq-) verb suffix (Andersen 1999, 2020). These are some of the small prehistorical dialect differences that some time in the future may be integrated to give us a fuller understanding of prehistoric Slavic and the historically attested Slavic Expansion.

The existence of these differences before the Expansion does not tell us when the 'bat' and 'moth' words were coined. Their relation to the much earlier differentiation – when pre-Slavic lects went with East Baltic in generalizing the (formerly active) PPS *agni- while giving a nod to West Baltic by conserving formations with the (formerly inactive) PPS *pūr- gives pause to thought; see §6.

4. PS *ǫPYŘĪ 'REVENANT, MONSTER'

The similarity of PS *netopyřĩ and *ǫpyřĩ has been noted by etymologists in the past (cf. Dingley 2006), but none of the proposed interpretations of *netopyřĩ has helped clarify *ǫpyřĩ; it has remained a puzzle (Vasmer 1957, s.v.). It is not surprising that we do not find it in the *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Vocabulary* (Derksen 2008).

Quite apart from a possible connection with *netopyřĩ, however, a real problem with *ǫpyřĩ is that the word *vampire* is derived from some of its modern descendants (4), which since the 1700s has allowed their meaning to be influenced by the Western fascination with vampirism, to such an extent that in most of the modern Slavic languages they simply mean 'vampire'. The obsession with vampirism has made some scholars simply take the notion of vampire as point of departure in the investigation of PS *ǫpyřĩ (thus Stachowski & Stachowski 2017).

The meaning of P *upiór* is 'ghost, spectre, phantom', senses that recur in its derivatives (Stanisławski 1995, s.v.); they appear covered by that of 'revenant'. By contrast, Cz. *upír* is 'vampire bat; nightly creature that sucks blood' (Travníček 1952, s.v.). U *upýr* 'dead person that sucks blood from the living' (Hrynčenko 1909, s.v.); R *upýr*' and *vampir* are synonyms (Smirnickij 1992, s.vv.).

Since 'revenant' is a cultural term – unlike the zoological 'bat' and 'butterfly' words – we expect to have to peel back layers of semantic change reflecting a history of cultural development in order to reach the original meaning of PS *opyrŭ. Fortunately, as we will see in §5.3, Slavic folklore – collected, coincidentally, since the 1700s – points to a more concrete meaning of the word and provides enough information about its use in former times to lead us back more than a thousand years, beyond the introduction of Christianity, to a plausible cultural context for its creation.

In any case, however, our first step must be a morphological analysis aiming to recover the original, literal reference potential of the word.

4.1 PHONOLOGY

The standard languages have the following reflexes of PS *opyrŭ: P *upiór*, Cz., Sk. *upír*, Bg. *vǎpír*, U *upýr*, Br. *upír*, R *upýr'*. A fair amount of variation is attested in Slavic dialects (4).

(4) P *wqpierz*, *wypiór*, *lupiór*, o. *upierz*; SC o. *upir*, *upirina*; Bg. *vǎper*, *vapir*, *vapirin*, *vipir*, *vepir*, *voper*, *jepir*, *ljapir*, *lipir(in)*, *lepir(in)*, *vlepir(in)*, *lampir*, *lempir*, *upir*, o. *vopyr*, *vampyr*, *vepyr*; U *opyr*, *vopyr*, *oper*, *upir*, *pir*; Br. *vupar*; R *upír* (Valencova 2013: 92).

It is difficult to see any regular phonological or semantic motivation behind the many dialect variants; they may be results of taboo avoidance or folk etymology, a common result of the fraught transmission of a morphologically opaque lexeme.

The Proto-Slavic form is reconstructed (on the basis of the principle of *lectio difficilior*) from P dial. *wqpierz*, Bg. *vǎpír*, o. *vopyr*, R *upýr'*; U *upýr* is compatible with these.

A perfect set of correspondences would be P **wqperz, Cz. **upýř, Sk. **upýr, SC o. *upir*, Bg. *vǎpír*, U *upýr*, Br. **upýr, R *upýr'*.

P *upiór*, attested since the 1700s may be an acquisition from Russian (Brückner 1927, s.v.). The spellings of Cz., Sk. *upír* are unetymological, but the word may have been introduced in its pronunciation form or may be acquired from South Slavic. The man's name *Upír* attested in Old Russian may be a phonological adaptation of an Old Swedish name *Ófeigr* (literally 'undaunted') (Sjöberg 1982).

4.2 MORPHOLOGY

The stem of PS *qpyř divides into prefix, root, and suffix.

Two unproductive, homonymous noun prefixes are attested: (i) PS **q*₁- represents PS **vǔ(n)*- (PPS *un-) 'in(to)', e.g., OCS *qodolǐ* 'valley', P *wądot* 'ravine', R dial. *udól* 'hollow'; ChS *utükǔ* 'weft, woof', P *wątek*, R *utók* 'idem'. (ii) PS **q*₂- represents PIE *ṛ- (PPS *un-), cf. Gk. *a(n)*-, Lat. *in*-, Eng. *un*-, PS *ne- 'not' (PPS *ne-) 'negated, lacking', privative or caritive (Vaillant 1974: 763).

Both prefixes reflect a vowel-lowering CS /*u*/ > /*o*/ in nominal formations, where they were univerbated; the change did not affect the clitic preposition or preverb PPS *un*- 'into', PS **vǔ(n)*-.⁴

Here we have PS **q*₂-, the privative prefix. It is attested in historical Slavic in a handful of lexemes, in part with metaphorical extensions (5.a); these have parallels in other languages, e.g., Gm. *Wetter* 'weather' vs. *Unwetter* 'stormy weather', *Tiefe* 'depth, deep' vs. *Untiefe* 'shoal; bottomless pit, abyss', *Zahl* 'number' vs. *Unzahl* 'huge number'. One South Slavic text known in an East Slavic copy (*Svjatoslav Izbornik*, 1073) documents extensions with color adjectives (5.b).

(5) a. (i) OCS *qrodǔ* adj. 'mad', R *uród* 'freak, monster; ugly person' (lit.: not born > not born right'); (ii) OCS *qtilǔ* adj. 'holey, leaky' (lit.: 'without bottom' > unsteady, weak), P *wątlý* 'weak, frail, sickly; flimsy', Cz. *útlý* 'frail, tender', Sn. *vótel* 'hollow', SC dial. *ùtal* 'hollow', R *útlyj*, 'fragile, frail'; (iii) ChS *qsobǐ* adv. '(mutually) opposed' (lit.: 'without reciprocity'), OCS *qsobica* 'strife, sedition' (Vaillant 1974:763).

b. *u-črǔmǐnǔ* 'reddish', *u-zelenǐ* 'greenish', *jq-sinjǐ* 'dark blue' (Vaillant 1974: 764; Boryś 1975: 149–169).

The root PS *pyr- (PPS *pūr-) 'fire' is weakly attested in the Slavic languages, as mentioned (§1). Like the prefix, it has lost all productivity, being superseded – as an independent lexeme and in derivation and

⁴ The vowel-lowering was presumably just word-initial and preconsonantal. If this account is right, either the prefix of PS *onuća 'foot-cloth', R *onúča* (PPS **un*₁-*au-t-jā*-) reflects a generalization of the o-vocalism, or it can be understood as diphthongized before initial vowel (/q-/ → /on-/) for a parallel, cf. PS *tele 'calf', ESl. dial. *telen-ükǔ* 'diminutive', R *telėnok*; see also Majer Forthcoming.

The proposed vowel-lowering is similar to the one posited by Kortlandt (1979) to account for PS *ognǐ 'fire', cf. Li. *ugnis* (viz. *ugni*- > *ungni*- > *ongni*- > *ogni*).

idiom – by descendants of its ancient synonym PS **ognǐ* (PPS **agni-*). Some examples are in (1). PS **-pyr-* has been suspected to be the root of **opyrǐ* before; the idea is rejected out of hand by Trubačev (1997), but it has been advocated by several scholars in recent years (e.g., Lukinova 1986: 123; Gluhak 1993, s.v. *vampir*; Bezlaj 2005, s.v. *vampir*; Snoj 2015, s.v. *vampir*) but without a persuasive explanation that would connect the word's literal sense to its meaning in use.

The suffix is the relative or possessive PIE **-jo-* (PPS **-ja-*) (Vaillant 1974: 505); after the Common Slavic deiotation, it appears as a mutation, here */r/ → /ř/*.

We reconstruct a PPS **[un-pūr]-ja-* with the literal reference potential 'one without fire'.

4.3. SEMANTICS

The literal sense of the etymon must be interpreted in the social or cultural context for which it was coined.

The reconstructed meaning 'revenant, monster' presupposes cultural contexts that surround death. The literal reference potential 'one without fire' seems to imply a culture in which cremation was the norm, and in which perhaps a meaningful distinction was made between the deceased that were cremated and those who were not. This could be a variant of the wide-spread existence of distinct funeral rites for the normal passing (the good death) and deviations from it (the bad death), e.g., fatal accident, manslaughter, capital punishment, suicide; an elaborate example from Indonesia is in Andersen (2001: 25).

We find this opposition expressed in Russian folklore, which distinguished sharply between the generations of honored ancestors, who could be invoked as protectors and defenders of the living, and the 'untimely dead' (R *'založnye pokojniki'*), the living dead, the R *upyri*, who would harm the living (Rybakov 1994: 142). Their bad death demonstrated that they had come into the power of evil forces; hence they could spread evil, do damage, bring loss, death, separation, discord, the death of the cattle, drought, or fire to their community. Their spirits were presumed to dwell where they met their untimely death or in the moor or the quag.

Traditionally the community would deny such a person a normal funeral ceremony even despite their priest's insistence that it was

only suicides that were not to be buried in hallowed ground, and his protestation that there was nothing sinful in dying any other untimely death, whether you were killed, went astray in the woods, or fell from a tree. The folk believed that if such a person's body was buried in the cemetery, it could cause endless general misfortune, and if misfortune did occur, the presumed *upyr'* would have to be unburied, pierced with an aspen stake, and cast away from the cemetery.

They did not allow the bodies of the drowned or killed to be buried, but dragged them into the field, pierced with stakes". And if the "spring winds were cold" and threatened to damage the crops, "if they could find some recently buried victim of drowning or manslaughter [...] they would dig up the poor body and cast it away somewhere (Maksim Grek, 16th century).

Oh wicked unreason, oh faithlessness! [...] Is this a way to pray to God, to unbury the drowned or accidentally dead? Is this a way to atone for God's punishment (Bishop Serapion, 1237). (Rybakov 1994: 143; my translation, HA)

The Slavic understanding of the difference between good and bad death evidently preexisted the introduction of burial as the sole approved method of disposing of the dead, which was part of their Christianization. Their pre-Christian custom had been cremation. We find a description of this soon-to-be-abolished custom in the Old Russian *Tale of Bygone Years*, written by a cleric, a representative of the victorious inhumation culture and believer in the resurrection of the flesh.

The Radimiči and Vjatiči and Sěver had identical customs. [...] And if someone died, they made a memorial feast for him, and afterwards they made a large pyre, and they laid him on the pyre; they burnt the corpse, and afterwards they gathered the bones and put them in a small vessel and put it on a post by the road, as the Vjatiči do even to this day. These, too, were the customs of the Kriviči and the other heathens, who did not know the law of God but made a law for themselves.⁵ (Ostrowski 2003: 72–74)

This passage describes the funeral rite for those who had died a good death. The body of one who had died in a bad way would be disposed of 'without fire'.

In the Christianization of the Slavs the replacement of cremation with burial was obviously easier than eradicating the Slavs' age-old

⁵ *I radimiči i vjatiči, i sěverū odinū obyčai imjaxu. [...] I ašče kto umrjaše, tvorjaxu triznu nadū nimū, i po semī tvorjaxu kradu veliku, i vūzložaxutī i na kradu, mertveca sožīžaxu, i posemī sobravše kosti vložaxu v sudinu malu i postavljaxu na stolpě na putexū, eže tvorjatī vjatiči i nyně. Si že tvorjaxu obyčaja kriviči i pročiī poganii, ne vědušče zakona božija, no tvorjašče sami sobě zakonū.*

understanding of good and bad death. Rybakov (1994: 144) dates the logic of this distinction to the Late Stone Age. Who knows? In any case, it is relevant here that the Slavs had cremated their dead, presumably, at least since the early Iron Age. In Sedov's (1994) chronological account of Slavic prehistory, the formation of the Slavic ethnos is signaled in the archaeological record by the introduction of bell graves, a variant of the urn-field culture, around 500 BCE. During the following some 1500 years, cremation continued as a distinctive feature of archeological finds that can be identified (hypothetically) as Slavic, though in periods other forms of funeral are attested as well (Sedov 1990; 1994, *passim*).⁶

Coincidentally, Sedov considered the change in funeral custom around 500 BCE an important element in the cultural divergence of the Slavs from the Western Balts. We can assume that this development occurred at a time when PPS *pūr- was still productive in the language and the word PPS *un-pūr-ja- 'one without fire' was a transparent, perhaps matter-of-fact term, perhaps a euphemism for a community member who had died an untimely death and become an instrument for evil.

5. CONCLUSION

In §§2–3 we saw how the variant shapes and meanings of PS *netopyřĩ, *netŭpyřĩ 'bat; moth, butterfly' (PPS [*nekt-i+pŭr]-ja- 'night-time+fire-one') implied the existence of dialect differences in Slavic-speaking areas on the eve of the Historical Expansion in the 500s ce: an east – west isogloss *netopyřĩ || *netŭpyřĩ, and a north – south isogloss 'bat' || 'moth, butterfly'.

We can imagine a possible socio-cultural context for the creation of these words, the gathering around the out-door fire after dark, beside the sort of earth-lodge well known from Slavic archaeology. Also for PS *ŕopyřĩ 'revenant, monster' (PPS [*un-pŭr]-ja- 'without-fire-one') there is an implied socio-cultural context, though a very different, grim one.

⁶ Two comments on the inherited cremation custom seem called for. First, the Chronicle text refers to the deceased in the masculine gender. But there is some evidence that Slavic women accompanied their deceased husbands on the pyre, textual in medieval sources (Niederle 1956: 206–209; Litavrin et al. 1995: 417, 420) and archaeological (Herrmann 1985: 320). Secondly, the distinction between good and bad deaths and the etymology proposed here imply that the archaeological evidence of cremation reflects only good deaths.

The purely linguistic context in which these words were coined is well beyond our reach.

It was a pre-Slavic stage – or period – when PPS *pūr- was still a productive lexeme and a covariant of the roughly synonymous PPS *agni-, however their variation may have been conditioned; cf. §1, §5.2.

PPS *nakt- 'night' had an inherited allomorph *nekt-, perhaps no longer occurring in inflection but at least in the form PPS *nekt-i.loc.sg 'at night', a lexicalized oblique case wordform turned adverb; cf. §1, §2.

And the negation PPS *ne had an alternant PPS *un-, productive in nominal formations; cf. §5.2. A regular reflex of PIE *n̥ 'un-', it has no known correspondents in either East or West Baltic.

We will need to examine more data in this perspective before we can posit a place and time for the ancient linguistic system(s) of which these details were part.

REFERENCES

- Andersen, Henning. 1999. The Western South Slavic contrast Sn. *sah-ni-ti* || SC *sah-nu-ti*. *Slovenski jezik/Slovene Linguistic Studies* 2: 47–62.
- Andersen, Henning. 2001. Markedness and the theory of linguistic change. In: H. Andersen (ed.), *Actualization*. Amsterdam: Benjamins. 19–57.
- Andersen, Henning. 2020. On the formation of the Common Slavic koiné. In: V. Boček, N. Jansens, T. Klír (eds.). *New perspectives on the early Slavs and the rise of Slavic: Contact and migration*. Heidelberg: Winter. 11–42.
- Bezljaj, France. 1982. *Etimološki slovar slovenskega jezika*, vol. 2. K–O. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Boryś, Wiesław. 1975. *Prefiksacja imienna w językach słowiańskich*. (Monografie slawistyczne, 31.) Wrocław: Ossolineum.
- Brückner, Aleksander. 1927. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Cracow: Krakowska spółka wydawnicza. Reprint, Warsaw: Wiedza Powszechna, 1974.
- Derksen, Rick. 2008. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden: Brill.
- Derksen, Rick (ed.) 2010. *Etymological Dictionary of the Baltic Inherited Lexicon*. Available at: <https://dictionaries.brillonline.com/search#dictionary=baltic&id=blti694> (24. 3. 2021).
- Diels, Paul. 1932. *Altkirchenslavische Grammatik*, Teil 1. *Grammatik*. Heidelberg: Winter.
- Dingley, John. 2006. Slavic *netopyr̥ in a broader context. *Journal of Slavic Linguistics and Poetics* 44/45: 85–103 (2002–2003).
- Gamkrelidze, T. V., Ivanov, V. V. 1984. *Indoeuropejskij jazyk i indoeuropejcy. Rekonstrukcija i istoriko-tipologičeskij analiz prajazyka i protokul'tury*. Tbilisi: Izdatel'stvo tbilisskogo universiteta.

- Gluhak, A. 1993. *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb: August Cesarec.
- Grammont, Maurice. 1933. *Traité de phonétique* (8th edition, 1965). Paris: Delagrave.
- Herrmann, Joachim (ed.). 1985. Die Slawen in Deutschland. Geschichte und Kultur der slawischen Stämme westlich der Oder und Neiße vom 6. bis 12. Jahrhundert. Ein Handbuch. Berlin: Akademie-Verlag.
- Hrynčenko, Borys [D.] 1907–09. *Slovar' ukrains'koji movy/Slovar' ukrainskogo jazyka*. Reprint, Kiev: Akademija Nauk Ukrajin'skoji RSR, 1958–1959.
- Kloekhorst, Alwin (ed.). 2007. *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*. Leiden: Brill. Available at: <https://dictionaries.brillonline.com/search#dictionary=hittite&id=hi0725> (24. 3. 2021), First published online October 2010.
- Kortlandt, F. 1979. Three problems of Slavic phonology. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 22/2: 57–63.
- Kroonen, Guus (ed.). 2009. *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Available at: https://dictionaries.brillonline.com/search#dictionary=proto_germanic&id=21064 (24. 3. 2021). First published online October 2010.
- Litavrin, G. G., S. A. Ivanov, V. K. Ronin (eds.). 1995. *Svod drevnejšix pis'mennyx izvestij o slavjanax*, vol. 2. (7.–9. st.). Moscow: Institut slavjanovedenija i balkanistiki & Vostočnaja literatura
- Lukinova, T. B. 1986. Leksika slavjanskogo jazyčestva, *Ėtimologija 1984*. 119–124.
- Majer, Marek. Forthcoming. The origin of East South Slavic gerunds in *-nik*.
- Miklosich, Franz. 1886. *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*. Vienna: Braumüller. Reprint, Amsterdam: Philo Press.
- Niderle [Niederle], Lubor. *Slavjanske drevnosti*. Moscow: Izdatel'stvo inostranoj literatury.
- Olander, Thomas. 2015. Proto-Slavic Inflectional Morphology. A comparative handbook. Leiden: Brill.
- Olesch, Reinhold. 1983–1984. *Thesaurus linguae dravaenopolabicae*. 1–3. Cologne: Böhlau.
- Ostrowski, Donald (ed.). 2003. *The Povest' vremennyx let, an interlinear collation and paradosis*, 1–3. With David J. Birnbaum, Horace G. Lunt. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Rix, Helmut (ed.). 2001. *Lexikon der indogermanischen Verben. Die Wurzeln und ihre Primärstammbildungen*. (Second edition.) Wiesbaden: Reichert.
- Rybakov, B. A. 1994. *Jazyčestvo drevnix slavjan*. Moscow: Nauka.
- Sedov, V. V. 1990. Pogrebal'nyj obrjad slavjan v načale srednevekov'ja. In: V. V. Ivanov, L. G. Nevskaja (eds.). *Issledovanija v oblasti balto-slavjanskoj duxovnoj kul'tury. Pogrebal'nyj obrjad*. Moscow: Nauka. 170–182.
- Sedov, V. V. 1994. *Slavjane v drevnosti*. Moscow: Naučno-proizvodstvennoe blagotvoritel'-noe obščestvo. Fond arxeologii.
- Sjöberg, A. 1982. Pop *Upir' Licho*j and the Swedish rune-carver *Ofeigr Upir*. *Scando-Slavica* 28.109–124.
- Skok, Petar. 1971–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 1–4. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Smirnickij, A. I. 1992. *Russko-anglijskij slovar'/Russian-English Dictionary*. (16th edition.) Moscow: Russkij jazyk.
- Snoj, Marko. 1997. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

- Stachowski, Kamil, Olaf Stachowski. 2017. Possibly Oriental elements in Slavonic folklore. *Upiór ~ wampir*. In Michał Németh, Barbara Podolak, Mateusz Urban (eds.), *Essays in the History of Languages and Linguistics. Dedicated to Marek Stachowski on the occasion of his 60th birthday*. Cracow: Księgarnia Akademicka. 643–693.
- Stanisławski, Jan. 1995. *Wielki słownik polsko-angielski*. 1–2. Warsaw: Philip Wilson.
- Trávníček, František. 1952. *Slovník jazyka českého*. Prague: Slovanské nakladatelství.
- Trubačev, O. N. 1997. **ne(k)topyrŭ. Ětimologičeskij slovar' slavjanskix jazykov* 24: 143–145. Moscow: Nauka.
- Vaan, Michiel de. (ed.). 2008. *Etymological Dictionary of Latin and the other Italic Languages*. Leiden: Brill.
- Vaillant, André. 1958. *Grammaire comparée des langues slaves*. Vol. 2.1. *Flexion nominale*. Lyon – Paris: IAC.
- Vaillant, André. 1974. *Grammaire comparée des langues slaves*. Vol. 4. *La formation des noms*. Paris: Klincksieck.
- Valencova, Marina M. 2013. Ětnolingvističeskij komentarij k ětimologii slov *mara* i *upyr'*. In: Bohumil Vykypěl, Vít Boček (eds.), *Etymology: An Old Discipline in New Contexts*. Prague: Nakladatelství Lidové noviny.
- Vasmer, Max. 1953–1957. *Russisches etymologisches Wörterbuch*. 1–3. Heidelberg: Winter. Translated: O. N. Trubačev. 1964–1973. *Ětimologičeskij slovar' ruskogo jazyka*. Moscow: Progress.

Received April 2020, accepted May 2021.

Prispelo aprila 2020, sprejeto maja 2021.

Prevod naslova, izvlečka, povzetka in ključnih besed v slovenščino: Miha Sušnik – pregledala Metka Furlan.

ACKNOWLEDGMENTS

I am grateful to two anonymous readers for helpful advice and encouragement and to Dr. Marek Majer for several substantive improvements. The usual disclaimers apply.

SUMMARY

PIE *PEH₂UR 'FIRE'. TWO SLAVIC ETYMOLOGIES

This study investigates two traditional Proto-Slavic etyma. (1.a) PS **netopyrŭ*, **netŭpyrŭ* 'bat'. The former has widespread descendants in East and West Slavic and Western South Slavic; the latter, attested in Middle Russian, has no known modern reflexes. (1.b) PS **netopyrŭ*, **netŭpyrŭ* 'moth > butterfly'. The former is attested as Pb. *netŭpar* 'butterfly'; the latter as SC *lèptir*, *lèpŭr*, Mn *lèper* 'butterfly'. Comparison with PS **notŭlegŭ* 'night lodging' points to a PPS **[nekt-i+pŭr]-ja-* '[night-time fire] one', a

juxtaposition of PPS *nekt-i (cf. OR nočī adv. 'at night') and *pūr 'fire'. Moths and bats naturally occur around an out-door fire at night. (2) PS *opyřī 'revenant, monster' is resolved as PPS *[un-pūr]-ja- 'one without fire'. The socio-cultural context for the word's creation is the ancient Slavic cremation culture, in which the untimely dead were thought to be tools of evil forces. The remarkable archaisms in these words are commented on in the Conclusion.

PIDE. *PEH₂UR 'OGENJ'. DVE SLOVANSKI ETIMOLOGIJI

Razprava obravnava dva tradicionalna praslovenska etimona. (1.a) Psl. *netopyři, *netŭpyři 'netopir'. Prva oblika je široko izpričana v vzhodno- in zahodnoslovenskih ter zahodnih južnoslovenskih jezikih; slednja, ki se kaže le v srednji ruščini, nima sodobnih odrazov. (1.b) Psl. *netopyři, *netŭpyři 'veščā > metulj'. Prva oblika je izpričana v polabskem netüpar 'metulj', slednja pa v shr. lëptīr, lëpīr, črnogor. lëper 'metulj'. Primerjava s psl. *notīlegŭ 'prenočiščē' kaže na ppsl. *[nekt-i+pūr]-ja- 'tak, ki je v zvezi z nočnim ognjem', tj. sklop ppsl. *nekt-i (prim. stru. nočī prisl. 'ponoči') in *pūr 'ogenj'. Tako vešče kot netopirji se ponoči naravno pojavljajo v bližini ognja. (2) Psl. *opyři 'povratnik iz smrti, pošast' je pojasnjen kot ppsl. *[un-pūr]-ja- 'tak, ki je brez ognja'. Družbeno-kulturni kontekst nastanka besede je stara slovanska sežigalna kultura, v kateri se predčasno umrli smatrajo kot sredstva zlih sil. V zaključku je podan komentar k izjemnim arhaizmom v teh besedah.

Januška Gostenčnik, Mojca Kumin Horvat

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Slovenija

DOI: <https://doi.org/10.3986/sjls.13.1.02>

SLOVENSKA NAREČNA POIMENOVANJA ZA ŽLICO, NOŽ IN VILICE

V prispevku so predstavljena narečna poimenovanja za *jedilni pribor*, ki se uporablja pri uživanju ali pripravljanju jedi – *žlica*, *nož* in *vilice*, in sicer z geolingvističnega, besedotvorno-etimološkega ter pomensko-motivacijskega vidika. Etnološki okvir služi zlasti za predstavitev razlogov za (ne)prevzetost leksemov. Izkaže se, da so poimenovanja za *žlica* in *nož* neraznovrstna z vidika prevzetosti, saj sta denotata na slovenskem jezikovnem območju v uporabi že razmeroma dolgo. Vilice so se kot del jedilnega pribora uveljavile sorazmerno pozno, zato je najpogostejše poimenovanje zanje besedotvorni deminutiv, na stiku z neslovanskim jezikovnim prostorom pa je opazna visoka stopnja prevzetosti leksemov. Poimenovanje za *nož* izkazuje besedotvorno raznovrstnost tudi zaradi različnih namembnosti v preteklosti.

KLJUČNE BESEDE: slovenska narečja, Slovenski lingvistični atlas, jedilni pribor, besedotvorje, geolingvistika

The article presents dialectal names for cutlery used in eating or preparing food - *spoon*, *knife* and *fork*, from a geolinguistic, word-formation as well as etymological and semantic-motivational perspective. The ethnological framework serves in particular to present the reasons for the (non-)adoption of lexemes. It turns out that the terms for *spoon* and *knife* are not diverse from the point of view of loanwords, since the denotations have been in use in the Slovenian language area for a relatively long time. The *fork* was introduced relatively late as part of the cutlery, so the most common name for it is a word-forming diminutive, and high lexeme acceptance is observed in contact with the non-Slavic language area. The name for the *knife* demonstrates word-formation diversity also due to different uses in the past.

KEYWORDS: Slovenian dialects, Slovenian linguistic atlas, cutlery, word-formation, geolinguistics

1 UVOD

Jezik in njegove besede ne živijo ločeno od človeškega življenja in delovanja. Prav nasprotno, tako kot se spreminjajo (zgodovinske,

družbene in ekonomske) okoliščine človeka oz. neke jezikovne skupnosti in posledično njegova stvarnost in predmetnost, tako nastajajo nove besede in pomeni ali pa se ti prevzemajo od ozemeljsko (ne)stične jezikovne skupnosti, ko se za to pokaže potreba. O vsem tem zgovorno pričajo tudi pripomočki, ki se uporabljajo pri uživanju ali pripravljanju hrane, to so deli jedilnega pribora *žlica*, *nož* in *vilice*.

Vendar se je v pričujoči raziskavi izkazalo, da nekaj, kar je danes tako medsebojno povezano, nima skupne zgodovinske poti. *Žlica*, *nož* in *vilice* so namreč do skupne nadpomenke *jedilni pribor* pripotovali po različnih razvojnih poteh. Za spoznavanje teh poti je najprej treba imeti relevanten (narečni) gradivski vir, samo gradivo besedotvorno-etimološko analizirati in prepoznati pomensko motivacijo nastanka leksema. Geolingvistična interpretacija ima vlogo nazornejšega prikaza zbranega in analiziranega gradiva ter kaže na razporejenost in namembnost poimenovanega kot posledico vpliva različnih kulturnih vplivov. Vse naštetu spada na področje jezikoslovja, ki pa v povezavi z etnologijo lahko veliko bolje predstavi zgodovino posameznih delov (današnjega) jedilnega pribora kot snovne kulturne dediščine.

2 VIRI

Glavni gradivski vir za raziskavo je bil *Slovenski lingvistični atlas* (dalje SLA) (<https://sla.zrc-sazu.si/#v>), ozrli pa smo se tudi po drugih slovanskih jezikih – spremljajoči vir je tako *Splošnoslovanski lingvistični atlas oz. Общеславянский лингвистический атлас* (dalje OLA) (www.slavatlas.org; <http://ola.zrc-sazu.si/index.htm>). Poleg tega nam za osvetlitev širše slike služi narečno gradivo, zbrano posebej za to razpravo.

2.1 SLA

SLA, ki nastaja na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU, je temeljni projekt slovenske dialektologije. V SLA (prvi zvezek je izšel leta 2011, drugi leta 2016, tretji leta 2021)¹ je narečno gradivo prostorsko prikazano na t. i. besednih jezikovnih kartah, razloženo v strukturo enotnih komentarjih ter objavljeno v indeksih. Drugi zvezek SLA, tj. *Slovenski lingvistični atlas 2 – Kmetija*, je leksično-besedotvorni² in prinaša jezikoslovno

¹ Oba prva zvezka sta prosto dostopna na portalih www.fran.si in <https://sla.zrc-sazu.si/#v>.

² Karte so leksične in leksično-besedotvorne, medtem ko čistih besedotvornih kart ni.

interpretirano etnološko zanimivo predmetnost iz vseh pokrajin slovenskega jezikovnega prostora, tj. v 417 krajevnih govorih.³

Narečno besedje iz pomenskega polja »kmečka hiša, kmetija, izbrana kmečka opravila« prinaša v okviru tematskega sklopa »oprema v hiši« tudi izraze za poimenovanja sestavnih delov jedilnega pribora oz. pripomočkov, ki so danes v uporabi pri pripravi in uživanju hrane – *žlica* (Gostenčnik v SLA 2.1: 209, SLA 2.2: 366),⁴ *nož* (Kumin Horvat v SLA 2.1: 128–129, SLA 2.2: 236–237)⁵ in *vilice* (Gostenčnik v SLA 2.1: 126–127, SLA 2.2: 234–235).⁶

2.2 OLA

OLA je vseslovanski jezikovni atlas, pri katerem sodelujejo jezikoslovci iz vseh slovanskih jezikovnih skupnosti (skupaj 13 nacionalnih komisij). Delo na OLA poteka od leta 1961 v okviru Mednarodne komisije splošnoslovanskega lingvističnega atlasa s sedežem na Ruski akademiji znanosti v Moskvi pri Mednarodnem slavističnem komiteju. Glavni cilj je historično-primerjalno in sinhrono-tipološko proučevanje slovanskih narečij. Mreža krajev obsega okrog 850 točk, slovenskih je 25 (od tega 3 v Italiji, 3 v Avstriji in 1 na Madžarskem).

3 TEORETIČNO-METODOLOŠKI OKVIR

3.1 JEZIKOSLOVNO-TEORETIČNO IZHODIŠČE

Z vidika izvora (po Snoju 2016: 14–15) se besede uvrščajo v tri glavne skupine: 1. besede, ki so nastale v kontinuiranem jezikovnem razvoju, 2. besede, ki so prevzete iz tujih jezikov, in 3. imitativne besede. Zbrano gradivo v največji meri pripada prvi skupini, deloma tudi drugi, medtem ko imitativnih besed ni.

³ Od tega je 78 krajev zunaj državnih meja Republike Slovenije.

⁴ Narečno gradivo za *žlica*, objavljeno v SLA 2, je dostopno na: <https://fran.si/203/sla-slovenski-lingvisticni-atlas-2/4323907/zlica>.

⁵ Narečno gradivo za *nož*, objavljeno v SLA 2, je dostopno na: <https://fran.si/203/sla-slovenski-lingvisticni-atlas-2/4322955/noz>.

⁶ Narečno gradivo za *vilice*, objavljeno v SLA 2, je dostopno na: <https://fran.si/203/sla-slovenski-lingvisticni-atlas-2/4323792/vilice>.

3.1.1 PODEDOVANO SLOVANSKO GRADIVO

Interpretacija podedovanega slovanskega gradiva, tj. besed, ki so nastale v kontinuiranem jezikovnem razvoju, sloni na zgodovinskem besedoslovju. Etimološka razlaga gradiva, predstavljenega na tem mestu, temelji najprej na besedotvorni analizi leksema, s katero se najprej ugotovita pomen in funkcija posameznih morfemov, nato pa se stvarni pomen korena in funkcija drugih nekončnih morfemov seštejeta v strukturalni pomen in ob poznavanju realije, tj. poimenovanega, pojasni motivacija, ki je spodbudila nastanek leksikalnega pomena (Furlan 2013: 21).

Vendar pa znotraj sinhrono podanega gradiva pogosto naletimo na lekseme, katerih besedotvorna priponska obrazila ne nosijo več svojega besedotvornega pomena. V prispevku tako uporabljamo zvezo *tavtološka izpeljanka* (polj. *derywat tautologiczny*), ki je prevzeta iz poljskega jezikoslovja (Kowalska 2011: 127).

V slovenskem besedotvorju ta zapolnjuje terminološko praznino za poimenovanje (Horvat 2013: 39 op. 8) tvorjenk, katerih predmetni pomen je enak predmetnemu pomenu besedotvorne podstave, saj jih priponsko obrazilo besedotvornopomensko ne modificira, temveč je zgolj nosilec strukturalne funkcije (Horvat 2013: 39).

Pri besedotvorno nemotiviranih leksemih je v ospredju zanimanja morebitna pomenska sprememba – pojav, ko pri danem leksemu na časovni osi (ob verjetnem spreminjanju glasovja) pride do spremembe pomena, ne pa tudi do spremembe oblike. Leksem se torej spreminja na (glasovni in) pomenski, ne pa tudi na oblikovni ravnini (Šekli 2011: 26). Znotraj zbranega gradiva najdemo tudi lekseme, pri katerih je prišlo do t. i. ožanja pomena. To je pomenska sprememba, pri kateri pride do manjšanja ekstenzivnosti in večanja intenzivnosti pomena leksema oziroma do ohranjanja pomenskouvrščevalne sestavine in do pridobivanja pomenskorazločevalnih sestavin v smislu intenzivnosti (Šekli 2011: 26).

3.1.2 PREVZETO BESEDIŠČE

Analiza leksemov, prevzetih iz tujih jezikov, sloni na identifikaciji prevzetih prvin iz ozemeljsko stičnih geolektov in morebitnega dodanega slovanskega oz. slovenskega besedotvornega obrazila.

Kot prevzete prvine se pojmujejo tisti leksemi, ki so bili prevzeti v slovenščino in v njej oblikovno prilagojeni ali tudi ne, ter tisti leksemi, ki so v slovenščini služili kot besedotvorna podstava za tvorbo novih leksemov. Kot tujejezični viri slovenskega narečnega leksema so navedeni samo neposredni viri (bližnje izhodišče), in sicer v tisti časovni in zvrstni različici tujega jezika, ki je bila glede na glasovno podobo slovenskega leksema rekonstruirana kot najverjetnejši vir (Šekli v SLA 2.2: 56).

3.1.3 GEOLINGVISTIČNA PREDSTAVITEV

Geolingvistična predstavitev narečnega gradiva je metodološko gledano vezana predvsem na prostorsko razporejenost posameznih leksemov, prikazano na jezikovnih kartah. V svoji osnovi je tradicionalna in prikazuje sinhrono besedotvorno oz. leksemsko stanje na območju slovenskega jezikovnega sistema.

Za podlago so nam služile karte iz Slovenskega lingvističnega atlasa 2, vendar pa so bile karte vizualno⁷ prilagojene za potrebe pričujoče razprave.

3.2 ETNOLOŠKO-ZGODOVINSKI OKVIR

Najstarejši element jedilnega pribora je *žlica*, ki je kot leksem izpričana že v virih iz 16. stoletja. Uporabljala se je za uživanje vseh vrst hrane, ne samo tekoče. *Žlice* so bile sprva lesene, kasneje tudi kovinske (SEL 2004: 191).

Nož velja znotraj etnoloških spoznanj za eno izmed najstarejših človeških iznajdb, ki je sprva služila kot orodje in se je od prazgodovine do danes razvila v del jedilnega pribora.

Vilice so se na Slovenskem uveljavile šele v drugi polovici 19. stoletja, najprej v meščanskem in trškem okolju, nato tudi na podeželju. Pri nekaterih višjih družbenih slojih so *vilice* uporabljali že dosti prej, domnevno v 16. stoletju (Hazler v SLA 2.2: 235).

---

⁷ Dodani so podatki o narečni pripadnosti krajevnih govorov, spremenjene so oznake krajevnih govorov, tako da so namesto številčnih označbe tukaj črkovne, dodane so izoglose in napisi.

Glede razvoja prehranjevalne kulture in s tem povezane uporabe jedilnega pribora Vilko Novak (1960: 164) ugotavlja:

Velik razvoj se je izvršil v načinu prehranjevanja, ko se je družina preselila iz ognjišča v dimnici, kjer je zajemala iz skupne sklede in segala po mnoge jedi s samimi rokami, za mizo v »hiši« – izbi, kjer sicer še v zelo mnogih primerih zajemajo iz skupne sklede in uporabljajo le žlice, vendar so se zadnji čas zelo udomačili tudi krožniki za vsakega člana s posebnim priborom. Nekoč je oče rezal in delil meso vsem.

4 PRIBOR PO SLOVENSKIH NAREČJIH

Poimenovanje za *žlico* izkazuje popolno leksemsko neraznovrstnost, tako glede izvora kot glede besedotvorja.

Poimenovanja za *nož* sicer niso raznovrstna z vidika izvora,⁸ je pa zato bolj prisotna velika stopnja besedotvorne razčlenjenosti.

Poimenovanja za *vilice* izkazujejo največjo stopnjo prevzetosti, kar odpira dve vprašanji – prvo je pomenska motivacija neprevzetega leksema, drugo pa vzroki za relativno veliko število prevzetih leksemov.

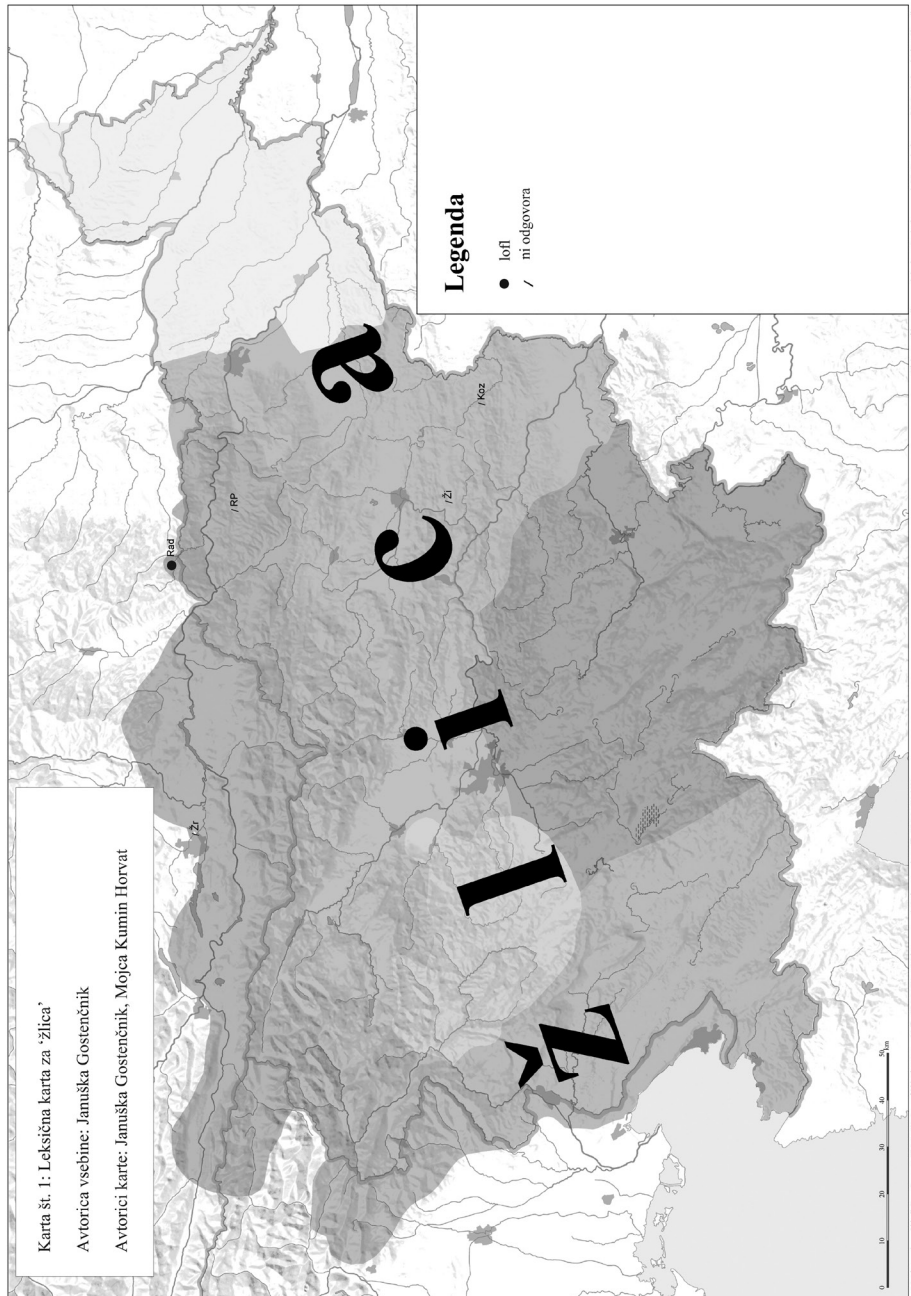
4.1 ŽLICA

4.1.1 ANALIZA

Narečna poimenovanja za *žlico*, to je 'pripravo iz daljšega ročaja in ovalnega vbočenega dela za dajanje (hrane) v usta', so leksemsko in besedotvorno neraznovrstna, in sicer se v gradivu za SLA (skoraj) kot edini leksem pojavlja *žlica* (< psl. *лъž-ic-a ← neizpričanega *лъž-i) slovanskega izvora. Zgolj v SLA T415 (Radvanje – Rothwein) se kot enkratnica pojavlja germanizem *lofl* iz nem. *Löffel* 'žlica'.

Suzana Todorović v istrskoslovenskem gradivu ob leksemu *žlica* navaja še leksema *kučar* (< trž. it. *cuciar* 'žlica' (Doria 1987: 189)) in njegovo različico *kučaro* (Todorović 2020: 640), ki ga v gradivu za SLA ni.

⁸ Kot kaže raziskava (Haspelmath, Tadmor: 2009), so besede iz nekaterih pomenskih polj prevzemanju bolj, druge pa manj podvržene. V skladu s tabelo prevzetosti so poimenovanja za *žlico*, *nož* in *vilice* na seznamu »besed, odpornih na prevzemanje«, vključene v 5. pomensko polje Hrana in pijača (od 24 pomenskih polj) (2009) oz. v 7. pomensko polje Hrana in pijača (Haspelmath, Tadmor, Taylor: 2010), iz česar lahko sklepamo, da so poimenovanja zanje v različnih jezikih bolj verjetno nastala v kontinuiranem jezikovnem razvoju oz. da so manj verjetno prevzeta.

KARTA 1: Leksično-besedotvorna karta za 'žlica'

4.1.2 SLOVANSKO GRADIVO

Tudi za celotno slovansko jezikovno območje je značilna izrazita korenska enotnost, besedotvorno gledano so vsi leksemi deminutivi. Primerjaj:⁹ hrv. *žlica*, nar. srb. *lāžica*, *ložica*, mak. *лажица*, blg. *лъжица*, češ. *lžíce*, gluž. *tžica*, dluž. *tžyca*, strus. *лъжица*, polab. *lāzaic*¹⁰ (← **lž-ic-*); slš. *lyžica* (← *lyž-ic-a); polj. *łyżka* (← *lyž-ьk-a); nar. češ. *ležka*, rus. *ложка*, brus. *лыжка*, ukr. *ложка* (← *lž-ьk-a) (OLA 6: 141, Snoj v Bezljaj 2005: 466).

Le v bosanskem in srbskem knjižnem jeziku najdemo prevzeti leksem *kašika* (< **(kašik)-a* ← tur. *kaşık*). Ta prevladuje tudi v srbskih narečjih, na primer OLA T082 Велика Крушевица (Velika Kruševica) *ka'shika*, redko tudi enakovredno sobiva s slovanskim sinonimom *žlica*, na primer v T081 Дренча (Drenča) *lo'žica* (← *lž-ic-a), *ka'shika*. Znotraj bosanskih narečij je *kašika* edini potrjeni leksem, le v govoru OLA T038 Лохово (Lohovo) je *žlica* že prešla v pasivno leksiko – *káshika*, star. *žlica*. Turcizem *kašika* se izjemoma pojavlja tudi v nekaterih hrvaških narečnih govorih, in sicer v OLA T150 Pogan (Pogány) na Madžarskem *kasika* (OLA 6: 140).

4.2 Nož

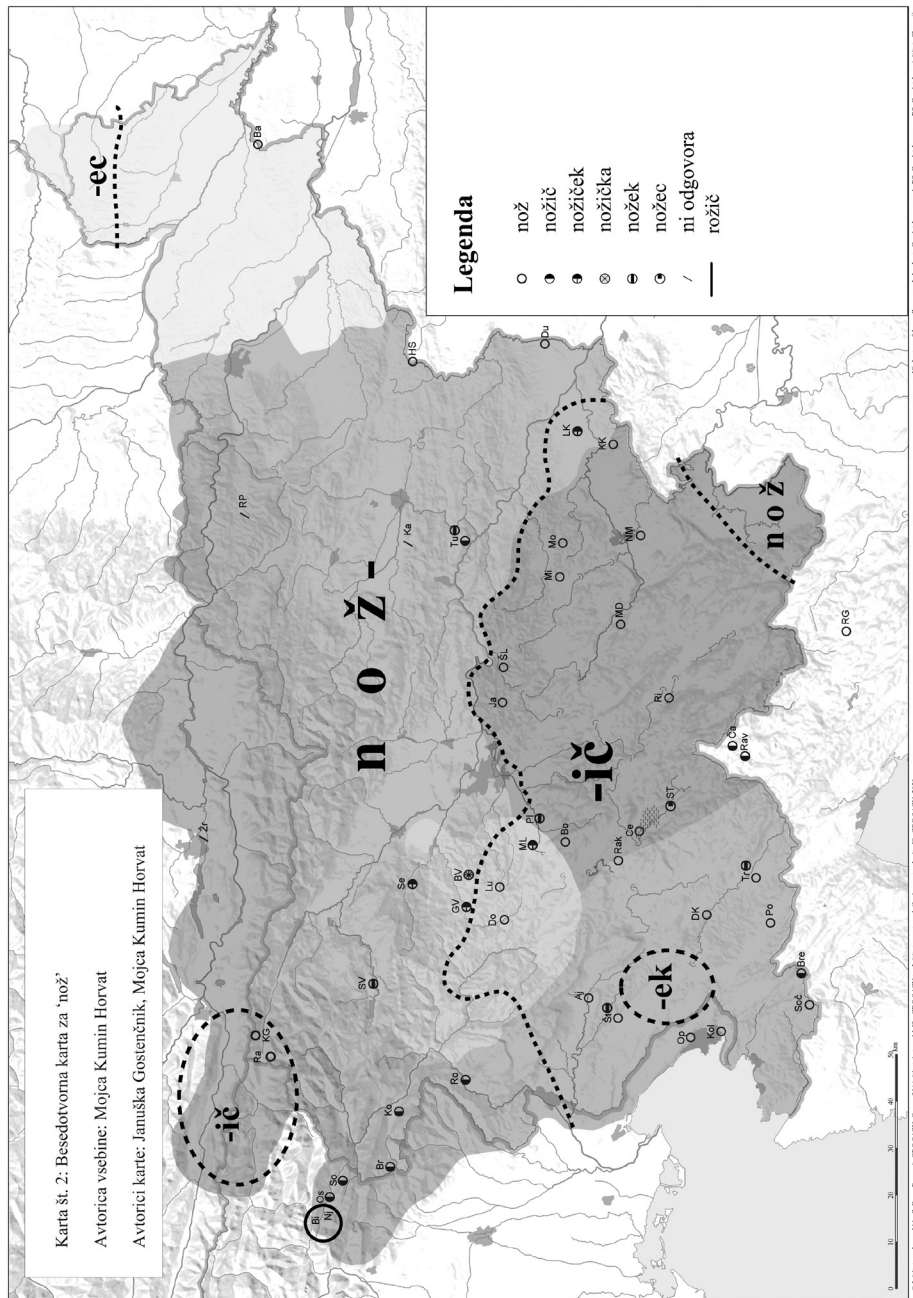
4.2.1 ANALIZA

Po gradivu za SLA se v slovenskih narečjih za pomen 'priprava za rezanje iz rezila in ročaja' pojavlja sedem različnih leksemov, izmed katerih jih šest spada v besedno družino s korenem *nož-*, sedmo poimenovanje *rožič* pa z ostalimi korensko ni povezano. Suzana Todorović v istrskoslovenskem gradivu ob leksemu *nožič* navaja še leksema *pošada* (Todorović, Filipi 2017: 55–56) in *kortel* (Todorović 2020: 639), ki ju v gradivu za SLA ni.

Z vidika zemljepisne razširjenosti so navedena poimenovanja zapisana v večjih oz. manjših sklenjenih območjih. Najširši areal zajema leksem *nož*, ki je hkrati tudi knjižno poimenovanje za obravnavani denotat, drugi največji areal tvori tvorjenka *nožič*, tvorjenki *nožek* in *nožec* sta zapisani v obrobnejših narečjih, *nožiček* le v štirih krajevnih govorih kot dvojnično poimenovanje, tvorjenka *nožička* pa je enkratnica.

⁹ Kjer ni navedeno drugače, so podani primeri iz knjižnih jezikov.

¹⁰ Rekonstrukcija po ESSJA 16: 258.

KARTA 2: Leksično-besedotvorna karta za 'nož'

Obravnane lekseme je tako mogoče na podlagi njihove razširjenosti v narečjih (in v knjižnem jeziku) obravnavati kot vseslovenske oz. ožjenarečne. Vseslovenski leksem *nož*, ki je kot nevtrarno poimenovanje prisoten tudi v knjižnem jeziku, je v narečjih zapisan v večjem arealu, ki se od zahoda razprostira od terskih, nadiških, briških in severnejših kraških govorov primorske narečne skupine ter tolminskega in cerkljanskega narečja rovtarske narečne skupine, nato pa v celoti zajame gorenjsko, koroško (z izjemo ziljskega narečja), štajersko (z izjemo posameznih posavskih krajevnih govorov) in panonsko narečno skupino (razen severnih prekmurskih govorov).

Drugi najbolj razširjen je leksem *nožič*, ki ima v knjižnem jeziku pomen manjšalnosti, v narečjih pa je njegov pomen nezaznamovan, tako ga na podlagi knjižnega in narečnega pomenkega razlikovanja opredeljujemo kot širšenarečni leksem. Zapisan je v večjem arealu, ki od zahoda zajema južne kraške govore ter celotno notranjsko in istrsko narečje primorske narečne skupine, nato (z izjemo cerkljanskega in tolminskega narečja) zajame rovtarsko in dolenjsko narečno skupino (brez južnobelokranjskega narečja) ter se v manjšem arealu pojavlja v ziljskem narečju koroške narečne skupine.

Poleg vseslovenskega in širšenarečnega leksema so v gradivu za *nož* zapisana še ožjenarečna poimenovanja, in sicer *nožec*, zapisan le v severnih govorih prekmurskega narečja, in *nožek*, v arealu zapisan v notranjskem narečju, posamično pa v gorenjskem govoru Srednja vas v Bohinju (SV)¹¹ in v dolenjskem krajevnem govoru Plešivica (PI). Oba

¹¹ Označe na kartah št. 1 *žlica*, št. 2 *nož* in št. 3 *vilice*: Ajdovščina (Aj), Banfi (Ba), Bila – San Giorgio di Resia (Bi), Borovnica (Bo), Brdce pri Kožbani (BK), Breginj (Br), Brest (Brest), Bukov Vrh (BV), Cerknica (Ce), Čabar (Ča), Črešnjevci (Čr), Dobračeva (Db), Dolnja Košana (DK), Dubravica (Du), Gorenja vas (GV), Gornji Senik – Felsőszölnök (GS), Hrpelje (Hr), Hum na Sutli (HS), Janče (Ja), Kasaze (Ka), Kobarid (Ko), Kolonkovec (Kol), Kostanjevica na Krki (KK), Kozje (Koz), Kranjska Gora (KG), Leskovec pri Krškem (LK), Lučine (Lu), Mačkovec pri Dvoru (MD), Mala Ligojna (ML), Marija na Zilji – Maria Gail, (MZ), Markovci (Ma), Mavhinje – Malchina (Mav), Miren (Mir), Mirna (Mi), Mokronog (Mo), Njiva – Gniva (Nj), Novo mesto (NM), Opčine – Opicina (Op), Osojani – Oseacco (Os), Plešivica (PI), Podgorje (Pod), Podgrad (Po), Podnanos (Pn), Pregarje (Pr), Prešnica (Pre), Rakek (Rak), Rateče (Ra), Radvanje – Rothwein (Rad), Ravnice (Rav), Ravna Gora (RG), Renče (Re), Ribnica (Ri), Robidišče (Ro), Ročinj (Ro), Ribnica na Pohorju (RP), Selca (Se), Sočerga (Soč), Solbica – Stolvizza (So), Stari trg pri Ložu (ST), Slovenska ves (SIV), Srednja vas v Bohinju (SV), ŠG (Šempeter pri Gorici), Šmartno pri Litiji (ŠL), Št (Štanjel), Tinje – Tainach (Ti), Trnovo (Ilirska Bistrica) (Tr), Turje (Tu), Že (Žetinci – Silcheldorf), Žigon (Ži), Žihpolje – Maria Rain (Žp), Žrelec – Ebenthal (Žr).

leksema sta v knjižnem jeziku obravnavana kot manjšalnici, v narečjih pa nedvomno kot nevtralni poimenovanji.

Leksema *nožiček* in *nožička* v gradivu vedno nastopata kot dvojnici ob leksemu *nož* oz. *nožič*, iz česar je mogoče sklepati, da je njun besedotvorni pomen tudi v narečjih manjšalnost.

Kot navajata Todorović in Filipi, je leksem *pošada* v sklenjenem arealu zapisan v treh krajevnih govorih istrskega narečja.¹²

Najmanjši areal tvori poimenovanje *rožič*, ki je kot edino zapisano v dveh rezijanskih točkah.

Narečna poimenovanja za pomen 'priprava za rezanje iz rezila in ročaja' so vsa nastala v kontinuiranem jezikovnem razvoju, in sicer so tako tvorjenke s korenem *nož-* (**nož-ь* 'kar bode, prebode; nož': *nožič* < **nož-íť-ь*; *nožiček* < **nož-íť-ьk-ь*; *nožička* < **nož-íť-ьk-a*; *nožek* < **nož-ьk-ь*; *nožec* < **nož-ьc-ь*), kakor tudi leksem *rožič* (**rož-íť-ь* ← **rog-ь* 'rog') tvorjene iz praslovanskih besedotvornih predhodnikov.

V gradivu za SLA v slovenskih narečjih tako ni zapisanih prevzetih poimenovanj, pač pa romanski prevzeti poimenovanji *kortel* (< trž. it. *cortel* 'nož' (Doria 1987: 176)) in *pošada* (< istr. ben. *posàda* 'jedilni pribor' (Manzini – Rocchi 1995: 196)) za ta pomen navajata Todorović in Filipi (2017, 2020). Pri poimenovanju *pošada* opazujemo zožitev njegovega izvornega pomena v smeri 'jedilni pribor' → 'del jedilnega pribora, tj. nož'.¹³

Z besedotvornega vidika bi bilo mogoče na prvi pogled ugotavljati, da so vse tvorjenke – *nožič*, *nožiček*, *nožička*, *nožek* in *nožec* – še vedno besedotvorni in pomenski deminutivi, kot so to bile izvorno, a ni tako. Podatki o pomenih leksema *nožič*, npr. za krajevne govore Bistrica na Zilji/Feistritz an der Gail, Blače/Vorderberg, Brdo pri Šmohorju/Egg bei Hermagor, Ricmanje/San Guiseppe della Chiusa, ki so 'kuhinjski nož' in 'navadni nož', jasno pričajo o tem, da to niso več pomenski, temveč le besedotvorni deminutivi. Ugotovitev potrjujejo tudi podatki iz:

¹² Leksem *pošada* se v treh krajevnih govorih pojavlja kot dvojnica k leksemu *nožič* (Nova vas nad Dragonjo, Boršt in Škofije) (Todorović, Filipi 2017: 55).

¹³ O ožanju pomena priča tudi *pošada* v pomenu 'kuhinjski nož' na čakavskem otoku Vrgada v Severni Dalmaciji (Furlan v Bezlaj 1995: 93).

- a) nekaterih narečnih slovarjev, npr. *Kostelski slovar* (Gregorič 2015, dostop na fran.si), kjer je *nožič* 'priprava za rezanje iz rezila in ročaja', prava deminutiva pa sta *nožiček* in *nožičkec*; *Rječnik brodmoravičkog govora* (Crnković, v rokopisu), kjer je *nožič* 'nož', *nožiček* pa 'mali nož'; slovar haloškega narečja (*Belanski narečni govor*), kjer je *nuž* 'nož', *nužek* pa 'dvoročajni nož za obdelavo lesa, kolarski obrezilnik' (Prašnički 2016: 180);
- b) nekaterih obravnav narečnih govorov v diplomskih nalogah, kjer je leksem *nožič* zabeležen kot nevtrarno poimenovanje (npr. v notranjskem govoru Planina pri Ajdovščini (Bajec 2012), v kraških govorih Ozeljan (Bučinel 2001) in Dornberk (Kavčič 2019) ter v istrskem narečju in v vzhodnodolenjskem podnarečju dolenskega narečja (Špiler 2016).

V zbirki SLA se le v eni točki, tj. v T126 Sočerga, leksema *nož* in *nožič* pojavita hkrati kot sinonima. Sinonimnost in nevtralnost obeh leksemov potrjuje tudi gradivo za istrsko točko Padna v SDLA-SI I za vprašanje V367 'kuhinjski nož' '*nužič*'/*nuoš* (Cossutta 2005: 432) ter gradivo iz slovarja črnovrškega narečja (Tominec 1964: 141), tj. *nož* in *nožič*.

Tvorjenke *nožič*, *nožek* in *nožec* so tako z besedotvornega vidika t. i. tavnološke izpeljanke, medtem ko sta tvorjenki *nožiček* in *nožička* pomenski manjšalnici.

4.2.2 SLOVANSKO GRADIVO

Leksemsko in na sploh korensko neraznovrstnost gradiva za *nož* lahko opazujemo v celotnem slovanskem gradivu, saj se v vseh knjižnih jezikih uporablja enak leksem *nož* v glasoslovnih različicah: gluž. *nóž*, dluž. *nož*, polab. *nůž*, polj. *nóž*, češ. *nůž*, slš. *nóž*, bolg. *нож*, maked. *нож*, rus. *нож*, ukr. *ніж*, brus. *нож*, hrv. *nož*, srb. *nož*. (Snoj v Bezljaj 1982: 229)

4.3 VILICE

4.3.1 ANALIZA

Za pomen 'priprava iz rogljev in ročaja za nabiranje kosov hrane' je v slovenskih narečjih najpogosteje izpričan slovanski leksem *vilice* oz. edninska različica *vilica*,¹⁴ in sicer se to poimenovanje razprostira čez skoraj celoten slovenski jezikovni prostor. Znotraj iste besedne družine po enkrat naletimo še na leksem *viličke* in besedni zvezi *ta manjše vile* in *majhne vile* v rožanskem narečju.

Po pogostnosti sledi prevzeti leksem *piron*, romanizem, ki ga najdemo na skrajnem zahodu v primorski narečni skupini,¹⁵ ter leksem *razsoška* oz. mn. *razsoške* na skrajnem severovzhodu v prekmurskem narečju.

Med germanizmi tvori leksem *gopljice* majhen areal na severovzhodu v panonski narečni skupini, na stiku slovenskogoriškega in prekmurskega narečja, leksem *gabelj* pa se pojavi zgolj enkrat v severnopohorsko-remšniškem narečju.

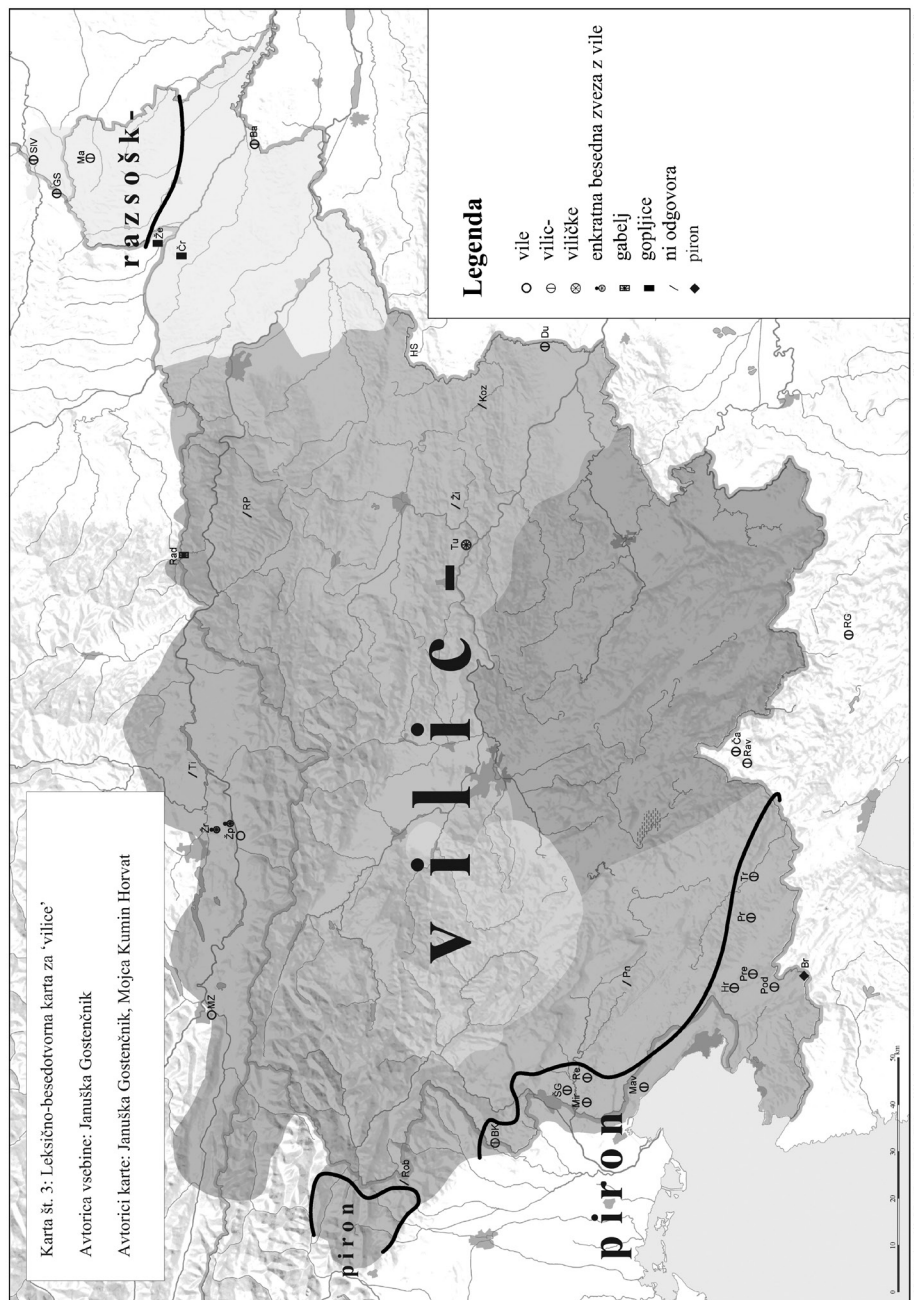
Poimenovanji *vilice* (*vilic-* < **vidl-ic-ę/-a* ← *vidl-ę 'vile' po SLA 2.2: 234) in *razsošk-* (< **orz-soš-ьk-a/-ę* ← *orz-sox-a 'razsoha' ← **orz-* 'raz' + *sox-a 'veja') sta podedovana slovanska leksema. Oba sta nastala po enaki pomenski motivaciji, in sicer je za motivacijo služil pomen 'kar je razvejano oz. ima več rogljev', to je *vile* oz. *razsohe*, danes vzh. štaj. 'senene vile' (Furlan v Be III: 160).

Romansko poimenovanje *piron* je prevzeto iz furl. *piron* oz. ben it. *piron*, to pa izvira iz grške besede *περόνη* 'sponka' < 'sredstvo, s katerim se prebada' (Furlan v Bezljaj 1995: 40). Leksem *gabelj* in koren leksema *gopljice* sta prevzeta iz bavarske različice nemškega jezika (prim. nem. *Gabel* 'vilice').

Najpogosteje izpričani, tudi knjižni leksem *vilice* ← *vile* je besedotvorni deminutiv, ne pa (več) tudi pomenski. Prav tako je besedotvorni

¹⁴V slovenskih narečjih se kot odgovor pojavljata tako množinska kot edninska oblika, zato smo na leksično-besedotvorni karti za 'vilice' obe prikazali z abstrahirano obliko *vilic-*. Edninska oblika je na primer zapisana v krajih Djekše – Diex, Kneža – Grafenbach, Rinkole – Rinkolach, Vidra vas – Wiederndorf, Kojsko, Ročin, Avče, Kal nad Kanalom, Podlešče (Banjšice), Branik, Zgornje Gorje, Zgornje Jezersko, Stari trg ob Kolpi, Velika Dolina, Pivola, Gibina, Žetale, Gomilica, Nedelica, Markovci, Gornji Senik – Felsőszölnök, Banfi, Hum na Sutli, Dubravica, Čeber – Čabar, Ravna Gora.

¹⁵Enako potrjuje Todorović (2017: 59–60) za istrske in čakavske točke.

KARTA 3: Leksično-besedotvorna karta za 'vilice'

deminutiv *razsošk-* ← *razsoha*. Netvorjeni leksem *vile* se pojavlja zgolj v dveh izpričanih besednih zvezah (*majhne/manjše vile*).¹⁶ Deminutiv *gopljice* (mn.), katerega besedotvorni predhodnik je germanizem *goplj-*, je tvorjen s slovensko pripono *-ica*.

4.3.2 SLOVANSKO GRADIVO

Ostali knjižni slovanski jeziki pričajo o enaki besedotvorni motivaciji, to je besedotvornem deminutivu predhodnika **vidl-*. Primerjaj: polj. *widelec* (namesto **widlec*), brus. *видэльцы* (← **vidl-* + **-ьс-*); češ. *vidlice*, slš. *vidlica*, gluž. *widlicy*, dluž. *widlice*, kaš. *vidlěca*, mak./blg. *вилуца*, hrv. *vilica* (← **vidl-* + **-ic-*); srb. *viljuška* (← **vidl-* + **-их-* + **-ька*); rus. *вилки*, ukr. *виделки* (← **vidl-* + **-ьк-*) (Snoj v Bezljaj 2005: 317).

5 POIMENOVANJA ZA JEDILNI PRIBOR V SLOVENSkih NAREČJIH

Ker zbirka gradiva za SLA ne vsebuje odgovorov na vprašanje, *Kako se imenujejo 'predmeti, ki se uporabljajo pri uživanju ali pripravljanju jedi, pijač'?*, smo gradivo za to pridobili iz dostopnih narečnih slovarjev, izbranih diplomskih nalog ter s pomočjo kratke ankete, v kateri je sodelovalo 35 informatorjev. Dobljeni odgovori so poknjžženi in se jih lahko uvrsti v šest skupin:

1. **bešte** < nem. *Besteck* '(jedilni) pribor',
  - **bešte** (gorenjska narečna skupina – Bled, Tržič, Podlonk, Koprivnik v Bohinju, Kamnik, Železniki, Plavški Rovt, Jesenice, Kamnik, Ljubljana; štajerska narečna skupina – Slovenske Konjice, Slovenska Bistrica, spodnja Savinjska dolina, Malečnik, Maribor; dolenjska narečna skupina – Novo mesto, Brod Moravice; rovtarska narečna skupina – Logatec; koroška narečna skupina – Ravne, Libeliče; primorska narečna skupina – Vipava),
  - **bešekt** (koroška narečna skupina – Mežica),

¹⁶ Z vidika skladenjskega besedotvorja sta besedni zvezi *ta manjše vile* (Žihpolje – Maria Rain) in *majhne vile* (Žrelec – Ebenthal) bolj primitivni v primerjavi z deminutivom s pripono *-ica*. V slovenskih narečjih je ta pojav evidentiran tudi za pomensko polje »kulture rastline«.

»Glede prisotnosti oziroma pogostnosti posameznih strukturnih tipov je ugotovljeno, da so v obrobnejših narečjih veliko pogostejša besednozvezna poimenovanja, medtem ko je v osrednjih narečjih za lekseme iz obravnavanih pomenskih sklopov ugotovljena večja besedotvorna diferenciacija.« (Kumin Horvat 2018: 223)

2. **šker** < stvnem. *giskirri* 'posoda, naprava', srvnem. *geschirre* 'posoda, naprava' (Furlan v Bezlaj 2005: 54),
– **šker** (panonska narečna skupina – Dolnja Bistrica, Krog, Satahovci, Boreci, Vanča vas, Turnišče),
3. **escajg** < nem. *Esszeug* 'jedilni pribor',
– **escajg** (panonska narečna skupina – Dokležovje, Bakovci, Večeslavci),
4. **pribor** < češ. *příbor* 'jedilni pribor, posodje' ← češ. *přebírat, přebírat* 'prebrati, prebirati, izbirati',
– **pribor** (gorenjska narečna skupina – Kranj; primorska narečna skupina – Sežana, Vipava; štajerska narečna skupina – Slovenske Konjice),
5. **cevh** < srvnem. *ziuc, ziug* 'ročno orodje', nem. *Zeug* 'reči, stvari' (Bezlaj 1977: 63),
– **cevh** (koroška narečna skupina – Ravne, Libeliče),
6. **noži in vilice** 'jedilni pribor' (gorenjska narečna skupina – Kranj).

Narečno gradivo kaže, da se v slovenskih narečjih za iskani denotat uporabljajo predvsem prevzeti leksemi, izmed katerih po pogostnosti prevladuje leksem *beštek*, ki ga v dveh fonetičnih različicah poznajo v vseh narečnih skupinah. Ostali zapisani leksemi so si po pogostnosti precej blizu, le da ima vsak svoj zamejeni areal – leksema *escajg* in *šker* se govorita v narečjih panonske narečne skupine, *cevh* v koroški narečni skupini, *pribor* se razpršeno pojavlja po širšem slovenskem prostoru, le za en krajevni govor pa je navedena besedna zveza *noži in vilice*, pri kateri opazujemo razširitev njenega izvornega pomena iz posameznih delov jedilnega pribora na celoto.

6 SKLEP

V tem prispevku so obravnavani narečni leksemi, ki poimenujejo tri predmetnosti s podobnimi, a vendar različnimi kulturološkimi oz. etnografskimi ozadji, tako smo si pri pregledu izvora leksema zastavili vprašanje njegove povezanosti z izvorom denotata samega. Stanje v slovenskih narečjih smo osvetlili in osmislili še s širše slovanskim gradivom.

Na osnovi narečnega gradiva zaključimo, da so leksemi *nožič*, *vilice* in *razsoška* oz. množinsko *razsoške* doživele besedotvorno spremembo, saj ohranjajo strukturalne pripone, le-te pa niso (več) nosilke besedotvornega

pomena, so torej tavnološke izpeljanke. Leksema *nož* in *pošada* pričata o pomenski oz. semantični spremembi, pri obeh je prišlo do ožanja pomena, in sicer v smeri nadpomenka → podpomenka.

Na podlagi spoznanj iz etnološke literature se nam izriše naslednja kronologija nastanka in rabe delov jedilnega pribora:

1. **nož** in **žlica** sta najstarejša pripomočka za hranjenje; *nož* je na začetku njegove pojavitve uporabljala glava družine kot orodje za razrez večjih kosov hrane, mesa, kruha (Novak 1964), hrano se je jedlo z rokami in žlico,
2. (**žepni nož** se je v zgodovini pojavil kasneje, njegova raba je bila univerzalna, in sicer predvsem ne v vlogi pripomočka za prehranjevanje),
3. mlajši del jedilnega pribora so **vilice**, katerih poimenovanje je v slovenskem prostoru dveh tipov: a) poimenovanje z leksemom, prevzetim iz sosednjih stičnih jezikov (v primorski ter posamično v koroški in panonski narečni skupini), b) poimenovanje po že znani podobni predmetnosti, tj. *vile* 'kmečko orodje', *razsoške* 'kmečko orodje' (v večini narečij),
4. **jedilni nož** za vsakega posameznika pri jedilni mizi posebej se je pojavil najkasneje in tako predstavlja najmlajši element jedilnega pribora.

BIBLIOGRAFIJA

- Bajec, Nika. 2012. *Kuhinjsko izrazje na Planini pri Ajdovščini*. Diplomsko delo. Ljubljana: FF UL.
- Bezljaj, France. 1977. *Etimološki slovar slovenskega jezika I: A–J*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Bezljaj, France. 1982. *Etimološki slovar slovenskega jezika II: K–O*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Bezljaj, France. 1995. *Etimološki slovar slovenskega jezika III: P–S*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Bezljaj, France. 2005. *Etimološki slovar slovenskega jezika IV: Š–Ž*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Bučinel, Matejka. 2001. *Slovar kuharske terminologije v Ozeljanu*. Diplomsko delo. Ljubljana: FF UL.
- Crnković, Valter. *Rječnik brodmoravičkog govora*. V pripravi.
- Furlan, Metka. 2013. *Novi etimološki slovar slovenskega jezika: Poskusni zvezek*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Gregorič, Jože. 2015. *Kostelski slovar*. Na spletu: <https://fran.si/197/joze-gregoric-kostelski-slovar> (11. 11. 2020).

- Kowalska, Anna. 2011. *Gwary dziś: apelatywne nazwy miejsc w dialektach polskich: derywacja sufiksalna*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.
- Horvat, Mojca. 2013. Narečne tvorjenke s priponskim obrazilom -ica iz pomenskega polja »človek« (po gradivu za SLA 1). *Jezikoslovni zapiski* 19/2: 33–57. DOI: <https://doi.org/10.3986/jz.v19i2.2296>
- Kavčič, Jana. 2019. *Slovar govora kraja Dornberk*. Magistrsko delo. Koper: FHŠ UP.
- Kumin Horvat, Mojca. 2018. *Besedotvorni atlas slovenskih narečij*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Malnar, Slavko. 2008. *Rječnik govora čabarskog kraja*. Čabar: Matica hrvatska, Ogranak Čabar.
- Manzini, Giulio, Rocchi, Luciano. 1995. *Dizionario storico fraseologico etimologico del dialetto di Capodistria*. Trieste: Università Popolare; Istituto Regionale per la Cultura Istriana, Rovigno: Centro di Ricerche Storiche.
- Novak, Vilko. 1960. *Slovenska ljudska kultura: oris*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas: serija leksiko-slovoobrazovatel'naja* 6: *Домашнее хозяйство и приготовление пищи*, Moskva: Международный комитет славистов комиссия общеславянского лингвистического атласа – Российская академия наук Институт русского языка им. В. В. Виноградова Институт славяноведения 2007. 140–143. [Domašnee hozjajstvo i prigotovlenie pišči, Moskva: Meždunarodnyj komitet slavistov komissija Obščeslavjanskogo lingvističeskogo atlasa – Rossijskaja akademija nauk Institut russkogo jazyka im. V. V. Vinogradova Institut slavianovedenija 2007. 140–143.]
- Prašnički, Martin idr. 2016. *Belanski narečni govor*. Cirkulane: Društvo za ožvitev gradu Borl.
- Baš, Angelos, Ramsak, Mojca. 2004. *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Cossutta, Rada, Crevatino, Franco. 2005. *Slovenski dialektološki leksikalni atlas slovenske Istre*. Koper: Založba Annales.
- Slovenski lingvistični atlas* (gradivska zbirka).
- Snoj, Marko. 2016. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC. 14–15.
- Šekli, Matej. 2011. Neprevzeto besedje za sorodstvo v slovenščini z vidika zgodovinskega besedjeslovja. V: V. Smole (ur). *Družina v slovenskem jeziku, literature in kulturi: zbornik predavanj*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 21–28.
- Škofic Jožica, Gostenčnik, Januška, Horvat, Mojca, Jakop, Tjaša, Kenda-Jež, Karmen, Kostelec, Petra, Nartnik, Vlado, Petek, Urška, Smole, Vera, Šekli, Matej, Zuljan Kumar, Danila. 2011. *Slovenski lingvistični atlas 1: človek (telo, bolezni, družina) 1: atlas*. Ljubljana: Založba ZRC. Na spletu: <https://fran.si/204/sla-slovenski-lingvisticni-atlas>.
- Škofic Jožica, Gostenčnik, Januška, Horvat, Mojca, Jakop, Tjaša, Kenda-Jež, Karmen, Kostelec, Petra, Nartnik, Vlado, Petek, Urška, Smole, Vera, Šekli, Matej, Zuljan Kumar, Danila. 2011. *Slovenski lingvistični atlas 1: človek (telo, bolezni, družina) 2: komentarji*. Ljubljana: Založba ZRC. Na spletu: <https://fran.si/204/sla-slovenski-lingvisticni-atlas>.
- Škofic, Jožica, Gostenčnik, Januška, Hazler, Vito, Horvat, Mojca, Jakop, Tjaša, Ježovnik, Janoš, Kenda-Jež, Karmen, Nartnik, Vlado, Smole, Vera, Šekli, Matej, Zuljan Kumar Danila. 2016. *Slovenski lingvistični atlas 2: kmetija, 1: atlas*. Ljubljana: Založba ZRC. Na spletu: <https://fran.si/204/sla-slovenski-lingvisticni-atlas>.

- Škofic, Jožica, Gostenčnik, Januška, Hazler, Vito, Horvat, Mojca, Jakop, Tjaša, Ježovnik, Janoš, Kenda-Jež, Karmen, Nartnik, Vlado, Smole, Vera, Šekli, Matej, Zuljan Kumar Danila. 2016. *Slovenski lingvistični atlas 2: kmetija, 2: komentarji*. Ljubljana: Založba ZRC. Na spletu: <https://fran.si/204/sla-slovenski-lingvisticni-atlas>.
- Špiler, Maša. 2016. *Besedni atlas za posodo 1 (BAP1)*. Diplomsko delo. Ljubljana: FF UL.
- Tadmor, Uri, Haspelmath, Martin, Taylor, Bradley. 2009. *Loanwords in the world's languages: A comparative handbook*. Berlin, New York: De Gruyter Mouton.
- Tadmor, Uri, Haspelmath, Martin, Taylor, Bradley. 2010. Borrowability and the notion of basic vocabulary. *Diachronica* 27/2: 226–246.
- Todorovič, Suzana, Filipi, Goran. 2017. Etimologije izbranih aloglotizmov s področja kuhinje v slovenskih istrskih govorih. *Croatica et Slavica ladertina* 13/1: 49–63.
- Todorovič, Suzana. 2020. *Istrskobeneški jezikovni atlas severozahodne Istre 2: števnik in opisni pridevniki, čas in koledar, življenje, poroka in družina, hiša in posestvo*. Koper: Libris.
- Tominec, Ivan. 1964. *Črnovrški dialekt: kratka monografija in slovar*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Prispelo februarja 2021, sprejeto aprila 2021.

Received February 2021, accepted April 2021.

ZAHVALE

Prispevek je nastal na podlagi raziskovalnih rezultatov v okviru projekta i-SLA – Interaktivni atlas slovenskih narečij (L6-2628, 1. 9. 2020–31. 8. 2023), ki ga sofinancira ARRS pri programu P6-0038 (1. 1. 2004–31. 12. 2021).

POVZETEK

SLOVENSKA NAREČNA POIMENOVANJA ZA ŽLICO, NOŽ IN VILICE

V prispevku so osvetljena narečna poimenovanja za *jedilni pribor*, ki se uporablja pri uživanju ali pripravljanju jedi – *žlica*, *nož* in *vilice*. Ker obravnavani narečni leksemi poimenujejo tri predmetnosti s podobnimi, a vendar različnimi kulturološkimi oz. etnografskimi ozadji, smo si pri pregledu izvora leksemov zastavili vprašanje njihove povezanosti z izvorom denotatov samih. Stanje v slovenskih narečjih smo osvetlili in osmislili še s splošnoсловanskim knjižnojezikovnim gradivom. V ospredju je jezikoslovna analiza, in sicer geolingvistična, besedotvorno-etimološka ter pomensko-motivacijska. Etnološki okvir služi zlasti za predstavitev razlogov za (ne)prevzetost leksemov. Izkaže se, da so poimenovanja za *žlico* in *nož* neraznovrstna z vidika prevzetosti, saj sta denotata na slovenskem jezikovnem območju v uporabi že razmeroma dolgo. *Vilice* so bile uveljavljene v širšo uporabo kot del jedilnega pribora relativno pozno, zato je najpogostejše poimenovanje zanje besedotvorni deminutiv, na stiku z neslovanskim prostorom pa se opaža visoka stopnja prevzetosti leksemov. Poimenovanje za *nož* izkazuje besedotvorno raznovrstnost zaradi različnih namembnosti v preteklosti.

Leksemi *nožič*, *vilice* oz. edninsko *vilica* in *razsoška* oz. množinsko *razsoške* so doživele besedotvorno spremembo, saj ohranjajo strukturalne pripone, le-te pa niso (več) nosilke besedotvornega pomena, so torej tavnološke izpeljanke. Leksema *nož* in *pošada* pričata o pomenski oz. semantični spremembi, pri obeh je prišlo do ožanja pomena, in sicer v smeri nadpomenka → podpomenka.

SLOVENIAN DIALECTAL TERMS FOR SPOON, KNIFE AND FORK

The article highlights the dialectal names for cutlery used in eating or preparing food - *spoon* (sln. *žlica*), *knife* (sln. *nož*) and *fork* (sln. *vilica*). Since the dialectal lexemes under consideration name three objects with similar but different cultural or ethnographic backgrounds, when investigating the origin of the lexeme we asked ourselves about the connection with the origin of the denotation itself. We also examined the situation in Slovenian dialects with all-Slavic literary-linguistic material. The focus is on linguistic analysis, namely geolinguistic, word-formation- etymological and semantic-motivational. The ethnological framework serves namely to present the reasons for the (non-)adoption of lexemes. It turns out that the denotations for the *spoon* and the *knife* are not diverse from the perspective of loanwords, since the denotations have been in use in Slovenian for a relatively long time. The *fork* was introduced into common use relatively late as part of cutlery, so the most common name for it is a word-forming diminutive, and a high degree of lexeme acceptance is observed in contact with non-Slavic space. The naming for the *knife* demonstrates word-forming diversity due to different uses in the past. The lexemes *nožič* (eng. *knife*), *vilica* (eng. *fork*) and *razsoška* (eng. *fork*) or plural *razsoške* (eng. *forks*) have undergone a word-forming change, since they have received structural suffixes and these are not (any longer) carriers of word-forming meaning, i.e. they are tautological derivatives. The lexemes *nož* (eng. *knife*) and *pošada* (eng. *knife*) testify to the semantic change, respectively; both have experienced a narrowing of meaning, namely in the direction of hypernym → hyponym.

Mojca Žagar Karer, Nina Ledinek

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Slovenija

DOI: <https://doi.org/10.3986/sjsls.13.1.03>

MED TERMINOLOGIJO IN SPLOŠNO LEKSIKO: DETERMINOLOGIZACIJA IN Z NJO POVEZANE SLOVAROPISNE TER UPORABNIŠKE DILEME

V prispevku obravnavamo razlike med terminografijo in leksikografijo ter pojasnujemo, v čem se terminološki in splošni razlagalni slovarji razlikujejo. Ukvarjamo se s slovarsko obravnavo leksemov, ki imajo v matičnih strokah status terminov, hkrati pa so se že uveljavili v besedilih, namenjenih splošnim uporabnikom, in se determinologizirali, pri čemer predstavljamo nekatere težave, s katerimi se zaradi determinologizacije srečujemo pri opisu leksike v splošnih razlagalnih in v terminoloških slovarjih. Opozarjamo tudi na zadrege uporabnikov pri uporabi obeh omenjenih tipov priročnikov.

KLJUČNE BESEDE: terminologija, splošna leksika, terminološki slovar, splošni razlagalni slovar, determinologizacija, uporabniki slovarjev

The paper discusses the differences between terminography and lexicography and explains how terminology and general explanatory dictionaries differ. It deals with the treatment of lexemes that have the status of terms in their field, but have also become established and determinologized in texts intended for a wide range of readers. The article presents some problems in describing lexemes in general explanatory and in terminological dictionaries due to determinologization. It also draws attention to user dilemmas in the use of both types of dictionaries.

KEYWORDS: terminology, general lexis, terminological dictionary, general explanatory dictionary, determinologization, dictionary users

1 UVOD

Pandemija covid-19¹ je posegla v način življenja milijard ljudi po vsem svetu, zato je, pričakovano, pustila sledi tudi v jeziku. Na izboru za slovensko besedo leta 2020 je zmagala beseda *karantena*, med predlogi so bile tudi besede *koronavirus*, *incidenca* in *ventilator*, ki se

---

¹ Covid-19 je nova beseda – z njo so v začetku leta 2020 poimenovali bolezen, ki jo povzroča novi koronavirus, ki je dobil uradno ime SARS-CoV-2.

pred pandemijo v splošnem jeziku niso pogosto uporabljale. Če jim dodamo še nekaj izrazov, s katerimi se pogosteje srečujemo v času pandemije covid-19, npr. *imunost, superprenašalec, asimptomatski bolnik, koničasti protein, samoizolacija, sledenje stikom, omejevanje socialnih stikov, inkubacijska doba, PCR-test, tiha hipoksemija, reprodukcijsko število, cepivo*, lahko ugotovimo, da je v splošnem jeziku močno narasla uporaba terminov s področja medicine (zlasti epidemiologije, imunologije in javnega zdravja), pa tudi nekaterih drugih strok, recimo ekonomije (*helikopterski denar*), delovnega prava (*delo na domu*) itd. Pravzaprav v tem primeru ne gre več (samo) za termine, ampak za termine, ki so z razmeroma pogostim pojavljanjem v nestrokovnih besedilih, zlasti v besedilih množičnih medijev, postali del splošne leksike slovenščine. Pojav, ki ga v primeru pandemije covid-19 lahko opazujemo tako rekoč iz prve vrste, v jezikoslovju sicer ni nov in se imenuje determinologizacija.

V prispevku se bomo torej ukvarjali z leksemi, ki imajo v svojih matičnih strokah status terminov, hkrati pa se uporabljajo tudi v besedilih, namenjenih najširšemu naslovniku. Obravnava determinologiziranih leksemov je zaradi njihove hibridne narave še posebej velik izziv za splošne razlagalne slovarje, zaradi njihove determinologizacije pa jih je treba posebej pozorno obravnavati tudi v terminoloških slovarjih.

Najprej bomo opredelili specifike terminografskega in leksikografskega dela in pojasnili, v čem se terminološki in splošni razlagalni slovarji razlikujejo. Nato se bomo natančneje ukvarjali s procesom determinologizacije in težavami, ki jih ta povzroča pri opisu leksemov v enojezičnih splošnih razlagalnih slovarjih, kot je *eSSKJ: Slovar slovenskega knjižnega jezika*, tretja izdaja, ter v terminoloških slovarjih. Pri tem bomo izhajali iz gradiva, ki ga obravnavamo pri leksikografskem in terminografskem delu na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Posvetili se bomo tudi težavam uporabnikov z interpretacijo podatkov v omenjenih jezikovnih virih.

2 TERMINOGRAFIJA IN LEKSIKOGRAFIJA

V sodobni strokovni literaturi (Bowker 2018: 138–152; Fuertes-Olivera in Tarp 2014: 27–30; Žagar 2011: 14, 45, 46; Alberts 2001; Kageura 2015; Antia 2005; Bergenholtz in Kaufmann 1997) se pogosto pojavljajo razmišljanja, ali je leksikografijo in terminografijo, pa tudi

t. i. specializirano leksikografijo (ang. *lexicography for special purposes*), upoštevajoč njihove metaleksikografske vidike, smiselno dojemati kot samostojne raziskovalne discipline. Čeprav se zavedamo, da v vseh naštetih disciplinah v sodobnem času obstaja množica različnih raziskovalnih smeri in metodoloških pristopov, izhajajoč iz izkušenj pri oblikovanju enojezičnih splošnih razlagalnih in terminoloških slovarjev na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, zagovarjamo stališče, da je terminologijo in leksikologijo ter terminografijo in leksikografijo kot njuna aplikativna segmenta smiselno obravnavati kot avtonomni področji.² Takšno stališče seveda ne predpostavlja, da med obema disciplinama ni mogoče vzpostaviti mnogih vzporednic.

Glavni dejavniki, ki vplivajo na različnost konceptualnih predpostavk terminoloških in splošnih razlagalnih slovarjev, so shematično predstavljeni v spodnji tabeli, podrobneje pa jih pojasnjujemo spodaj.

	terminografija	leksikografija
objekt preučevanja	termini in pojmi konkretne stroke	leksemi
preučevani diasistem	strokovni jezik konkretnega strokovnega področja	splošni jezik
vidik obravnave	preskriptivni	deskriptivni
pristop k obravnavi	onomaziološki (pojem → termin)	semaziološki (leksem → pomen)
primarni uporabniki	strokovnjaki za konkretno strokovno področje	splošni uporabniki
slovarske informacije	termini, definicije, tujejezični ustrezniki, prednostni termini, razmerja med pojmi v pojmovnem sistemu konkretne stroke	celovit nabor podatkov o izraznih in pomenskih lastnostih leksema, njegovi tipični rabi, z leksemom povezanih normativnih usmeritvah, slovničnih posebnostih, etimologiji ipd.
makrostrukturalna ureditev ³	abecedna, tematska	abecedna

TABELA 1: Temeljne razlike med terminografijo in leksikografijo

² Podobno stališče zagovarjajo tudi številni drugi raziskovalci terminologije, zlasti tisti, ki izhajajo iz spoznanj dunajske šole terminologije (Felber 1984: 32, 33; Kageura 2015; Riggs 1989: 89–91; Žagar 2011: 45–51).

³ Makrostrukturalna ureditev pri elektronskih slovarjih, ki so danes običajni, ni več tako pomembna, ključno je, da uporabnik prek uporabniškega vmesnika hitro in uspešno dostopa do vsebine slovarja/iskanih informacij.

Eden ključnih dejavnikov, ki vpliva na konceptualne predpostavke konkretnega slovarskega priročnika, je predpostavljeni slovarski uporabnik. Za terminološke slovarje velja, da so primarno namenjeni strokovnjakom za konkretna strokovna področja (Žagar Karer in Fajfar 2015: 27, 28). To pomeni, da se za uporabo terminoloških slovarjev predvideva določeno strokovno predznanje. Cilj terminološke vede in terminografije je namreč nedvoumno definirati vse pojme v pojmovnem sistemu obravnavane stroke in predstaviti razmerja med njimi, hkrati pa vsakemu pojmu kot miselni prvini pripisati še termin, ki predstavlja izrazno prvino. Terminološka veda torej k raziskovanju terminologije pristopa z onomaziološkega vidika.⁴ Ob tem je nujno poudariti, da termina ni smiselno obravnavati kot samostojne enote, ampak kot enoto sistema medsebojno povezanih entitet, njegova definicija namreč v veliki meri izhaja iz definiranja njegovega mesta v pojmovnem sistemu (Kageura 2015: 47).

Ker so osnovne enote, s katerimi strokovnjaki opisujejo zakonitosti svoje vede, medsebojno povezane in, zaradi potreb po nedvoumni komunikaciji, večinoma jasno definirane in relativno stabilne miselne prvine, ki so praviloma univerzalne in neodvisne od okoliščin rabe, za terminološke slovarje velja, da imajo v primerjavi z enojezičnimi splošnimi razlagalnimi slovarji razmeroma enostavno mikrostrukturo, ki vključuje zlasti iztočnico (termin), definicijo pojma, ustrezne termine v drugih jezikih, pogosto tudi podatke o prednostnem terminu. Vsaj za terminološke slovarje, ki temeljijo na tradiciji dunajske šole terminologije,⁵ torej velja, da v njih ne bomo našli ponazarjalnih zgledov in tipičnih kolokatorjev terminov, z vidika slovenske leksikografske tradicije pa se terminološki slovarji od enojezičnih splošnih razlagalnih slovarjev razlikujejo zlasti v tem, da kot iztočnice običajno vključujejo tudi večbesedne enote (praviloma samostalniške zveze).

Strokovnjaki so primarni uporabniki terminoloških slovarjev, ker poznajo pojmovni sistem stroke, ki ga slovar predstavlja. To ne pomeni, da polstrokovnjaki (npr. študenti konkretnega področja in strokovnjaki sorodnih področij) ter nestrokovnjaki (npr. prevajalci in lektorji) slovarja ne morejo uporabljati, ni pa prilagojen za njihove potrebe, ki

⁴ Kljub temu pa je tudi v tem primeru pomembno, da imamo na voljo podatke o rabi terminologije, zato se izdelava terminološkega slovarja pogosto začne z izdelavo specializiranega korpusa.

⁵ Takih je v slovenskem prostoru večina.

so drugačne od potreb strokovnjakov. Ker je cilj strokovnjakov tudi odkrivanje novih spoznanj, ki jih je treba vedno znova ubesediti, je vloga terminološke vede tudi, da nove pojme umešča v obstoječi pojmovni sistem stroke in se sprašuje o tem, kako so ti predrugačili pojmovna razmerja v njem, hkrati pa določi tudi izrazno podobo novih pojmov – termine. Urejanje terminologije (tako pojmovnega kot poimenovalnega sistema) je torej ključno za učinkovito sporazumevanje strokovnjakov, oblikovanje terminoloških slovarjev pa je eden od pomembnih korakov k usklajeni terminologiji strokovnega področja. Ob tem velja načelo, da naj bi enemu pojmu, če je le mogoče, ustrezal en izraz – termin. Ustaljevanje terminologije zato ne poteka le spontano, z jezikovno rabo, kot v splošnem jeziku, ampak s terminološkim dogovorom, ki je eden najpomembnejših mehanizmov terminologije (Kageura 2015: 49). Ločimo »(a) implicitni terminološki dogovor, ko se med več različnimi poimenovanji v rabi uveljavi eno, ki je najpogostejše in sčasoma izrine druga poimenovanja, in (b) eksplicitni terminološki dogovor, ki je posledica dogovora dovolj velike skupine relevantnih strokovnjakov, da je odločitev mogoče šteti za konsenz stroke« (Žagar Karer 2018: 237).

V nasprotju z zapisanim se leksikologija in leksikografija primarno ne ukvarjata s specifičnim diasistemom jezika, tj. s strokovnim jezikom in termini, čeprav je tudi opisovanje tega segmenta v leksikografiji zaradi procesov determinologizacije vedno bolj pomembno (glej razdelek 3), ampak s splošnim jezikom, ki ga uporabljamo vsi in ki se ustaljuje spontano, s konsenzom govorcev jezika, kot se udejanja v jezikovni rabi (Leder - Mancini 1984: 83). Vidik obravnave je torej deskriptivni. Preudarni normativni postopki so tudi v splošnih razlagalnih slovarjih običajni, vendar pa je vloga normativnosti v splošnih razlagalnih slovarjih drugačna kot v terminoloških slovarjih.

Temeljna naloga splošne leksikografije je pojasniti, kaj najrazličnejše besede jezika pomenijo in kako se običajno uporabljajo. Enojezični splošni razlagalni slovarji jezika so zato namenjeni najširšemu krogu uporabnikov – za slovenske enojezične splošne razlagalne slovarje npr. velja, da je njihov predpostavljeni primarni uporabnik odrasli rojeni govorec slovenščine s povprečno stopnjo izobrazbe (Gliha Komac idr. 2015: 4; SSKJ2 Uvod: 25, 26, 30). Leksikografija k opisovanju jezikovne realnosti pristopa s semaziološkega vidika (Vidovič Muha 2000: 21, 22), pri čemer so danes primarni vir za analizo jezikovne rabe obsežni jezikovni korpusi splošnega jezika. Enojezični splošni razlagalni slovarji

imajo tudi bistveno bolj kompleksno mikrostrukturo kot terminološki slovarji. Poleg opisa leksikalnega pomena iztočnice namreč vključujejo še vrsto podatkov o izrazni podobi iztočnice in njenih slovničnih lastnostih, o tipični jezikovni rabi leksikalnih enot (npr. kvalifikatorje in kvalifikatorska pojasnila, ponazarjalne zglede, tipične skladijske vzorce in kolokatorje, ki se v njih uresničujejo), normativne podatke, podatke o etimologiji ipd.

Ob vseh naštetih razlikah pa imajo splošni razlagalni in terminološki slovarji tudi skupne lastnosti. Ena od pomembnejših je, da so v obeh opisani izrazi, ki jih uporabljajo (tudi) strokovnjaki za različna strokovna področja. A cilj terminološkega slovarja je zlasti definiranje pojmov v okviru pojmovnega sistema konkretne stroke in določanje prednostnih terminov. Nasprotno se splošni slovarji osredotočajo na opis rabe izhodiščnih, tj. determinologiziranih terminov, kot so ti rabljeni v besedilih za nestrokovnjake. Čeprav sta si torej definicija termina v terminološkem slovarju in razlaga »istega« leksima v splošnem razlagalnem slovarju lahko podobni, gre za opis različne pojavnosti. Razlika torej ni le v stopnji strokovne verodostojnosti opisa, saj se splošna leksikografija ukvarja z opisom terminov po tem, ko je nanje že vplival proces determinologizacije (Ledinek 2015).

3 TEŽAVE Z »MEJNO« LEKSIKO: DETERMINOLOGIZACIJA

O determinologizaciji so že pred desetletji pisali zlasti češki in slovaški jezikoslovci, med prvimi je bil Horecký (1956: 36), ki piše o pojavu, da specializirani termini preidejo v splošno rabo in se s tem determinologizirajo (uporabi tudi ta termin). Tudi kasneje so se češki in slovaški jezikoslovci veliko ukvarjali z determinologizacijo, glej npr. Jedlička idr. (1970), Jedlička (1978), B. Poštolková (1977: 112–120; 1980: 54–57; 1984), Horecký idr. (1989), Masár (1991), V. Holubová (2001: 157–160), I. Bozděchová (2009), J. Nová (2018: 387–398). Jedlička (1978: 176) piše, da je v češki jezikovni rabi determinologizacija pogost pojav. Termin, ki je sicer natančno opredeljen v okviru pojmovnega sistema ene stroke, to značilnost izgubi, njegov pomen postane manj natančen, lahko pa se tudi spremeni. Tudi B. Poštolková (1984: 93–106) ugotavlja, da pri tem procesu termin izgubi povezavo z drugimi termini na svojem področju. Ko se vključi v sistem splošne leksike, izgubi svoj natančno definirani pomen, pridobi pa prožnost, ki je značilna za splošno leksiko. Seveda pa v okviru terminologije še naprej funkcionira kot termin.

V angleško govorečem jezikoslovju so se z determinologizacijo začeli ukvarjati precej kasneje, zelo vpliven je bil recimo članek kanadskih raziskovalk I. Meyer in K. Mackintosh z naslovom *When Terms Move into Our Everyday Lives: An Overview of Determinologization* (2000), glej tudi I. Meyer 2000. Zanimivo je, da sta avtorici determinologizacijo opredelili (in poimenovali) praktično enako kot češki in slovaški jezikoslovci nekaj desetletij prej, kar pomeni, da gre za pojav, ki ni vezan na posamezni jezik, ampak zaradi razvoja sodobne družbe in globalne povezanosti deluje v različnih jezikih. Pojav so raziskovali tudi za slovenščino (prim. Žele 2004; Žagar 2005; Žagar 2007; Ledinek 2015).

Med vzroki za determinologizacijo I. Meyer in K. Mackintosh (2000: 126, 127) navajata predvsem spremembe v moderni družbi, v kateri je gonilo razvoja specializirano znanje, ki je nadomestilo ročno delo in masovno produkcijo. Po Drucknerju (1993) to imenujeta družba znanja (ang. *knowledge society*). Med področji, s katerih se termini še posebej pogosto determinologizirajo, avtorji pogosto navajajo računalništvo in telekomunikacije (*namizje, strežnik, omrežje 5G* itd.), medicino (*bulimija, virus HIV, anksioznost* itd.), ekologijo (*podnebne spremembe, ogljični odtis, biotska raznovrstnost* itd.), politične vede (*referendum, konstruktivna nezaupnica, opozicija* itd.) in ekonomijo (*trg, inflacija, zagonsko podjetje* itd.).

Drugi vzrok za determinologizacijo so posebni zunajjezikovni dogodki, o katerih se veliko piše v besedilih množičnih medijev. To so lahko naravne katastrofe, velike nesreče ali izbruh nalezljive bolezni, kot je npr. pandemija bolezni covid-19, ki smo jo omenili v uvodu prispevka. Že pred tem smo lahko opazovali determinologizirane lekseme v zvezi s pandemijo aidsa v osemdesetih letih 20. stoletja, ki še traja (determinologizirali so se npr. termini *ničti pacient, virus HIV, antiretrovirusno zdravilo*).⁶ Prav tako je verjetno, da se bo v splošnem jeziku obdržalo več determinologiziranih leksemov v zvezi s pandemijo covid-19, saj pandemija traja že daljše časovno obdobje in je tudi medijsko poročanje o tej temi obsežno. Poleg tega danes mnogi uporabniki jezika veliko informacij dobijo tudi na svetovnem spletu (torej ne le preko tradicionalnih medijev), kjer pa je v obilju informacij pogosto težko izluščiti tiste, ki so relevantne. Tudi zato je pomembno,

⁶ Zdi se, da epidemije drugih bolezni v zadnjih dvajsetih letih (npr. epidemija ebole v zahodni Afriki 2014 in 2015, epidemija MERS-a na Bližnjem vzhodu 2012, epidemija SARS-a v vzhodni Aziji 2003 itd.) v splošnem jeziku niso pustile toliko sledi.

da se z determinologizacijo še vedno ukvarjamo, poskušamo razumeti njene mehanizme in kot jezikoslovci čim bolj ustrezno opisati determinologizirane lekseme v slovarjih.

Večina raziskovalcev je poudarila, da determinologizacija ni enovit proces, M. Žagar (2005: 40) jo v osnovi deli na jezikovnosistemsko in besedilno. Besedilna determinologizacija zajema individualno determinologizacijo, pri kateri gre za kreativno rabo jezika, recimo rabo termina v funkciji metafore v literarnem besedilu. V nadaljevanju nas bo bolj zanimala jezikovnosistemska determinologizacija, ki se deli na delno in popolno.⁷

Za delno determinologizacijo je značilno, da termin po prehodu v splošno leksiko še vedno označuje isti pojem, je pa razumevanje pojma pri nestrokovnjakih praviloma poenostavljeno. Termin je na svojem strokovnem področju namreč povezan z drugimi termini, kar se s prehodom v splošno leksiko izgubi. Za primer si oglejmo besedo *pljučnica*, ki je v SSKJ2 razložena kot 'vnetje pljuč', *Slovenski medicinski slovar* pa jo natančneje definira kot 'vnetje pljuč, praviloma akutno, ki ga največkrat povzročajo bakterije ali virusi, včasih drugi mikroorganizmi ali kemični dejavniki, kaže se z vročino, mrzlico, kašljem, izkašljevanjem krvavkastega izpljunka, bolečinami v prsnem košu in dispnejo'.

Popolna determinologizacija je naslednja stopnja determinologizacije, pri kateri determinologizirani leksem dobi nov pomen, ki ne označuje več izvirnega pojma. Je precej redkejša od delne. Primer je recimo termin *atmosfera*, ki ga *Geološki terminološki slovar* definira kot 'ovoj plinov, ki obdaja Zemljo in ga tvorita v glavnem dušik in kisik', po determinologizaciji pa dobil še en pomen, in sicer 'duhovno ozračje, vzdušje', ki ga navaja tudi SSKJ2.

J. Nová (2018: 391–394) opozarja še na vmesno obliko determinologizacije, ki jo opredeli kot zameglitev pomena. Pri tem determinologizirani leksem ne označuje več istega pojma, vendar se od njega ne odmakne toliko, da bi nastal nov pomen. Kot primer navaja termin *depresija*, ki v psihiatriji označuje resno duševno motnjo z jasno opredeljenimi simptomi, v češčini pa se v splošnem jeziku pogosto uporablja za stanja kakršnekoli potrtosti.

---

⁷ Delitev na delno in popolno determinologizacijo predlaga tudi V. Holubová (2001: 157).

3.1 DILEME PRI OPISU DETERMINOLOGIZIRANIH TERMINOV V SPLOŠNIH RAZLAGALNIH SLOVARJIH: PRIMER ESKJ

Leksikografi imajo težave z opisom determinologiziranih terminov zlasti v primeru jezikovnosistemske determinologizacije, ko se termini determinologizirajo delno, in sicer zaradi rahljanja pomenskih lastnosti terminov. Ne glede na to, da so že prešli meje splošnega jezika, ti izrazi namreč še vedno ohranjajo povezavo s pojmovnim sistemom strokovnega področja (čeprav so izgubili povezavo z drugimi termini v pojmovnem sistemu stroke). Od enojezičnega splošnega razlagalnega slovarja, zlasti če gre za temeljni slovar jezika, ki ima tudi normativno vlogo – kot v primeru eSKJ –, se pričakuje, da bodo opisi izhodiščno terminološke leksike v njem strokovno verodostojni. Slovarske razlage v njem pričakovano ne bodo tako natančne kot v terminoloških slovarjih, ne smejo pa vključevati podatkov, ki so s strokovnega vidika napačni ali drugače neustrezni. Ob tem se leksikografi soočajo s težavo, kako izhodiščni termin, ki ima v pojmovnem sistemu stroke jasno določeno mesto in katerega definicija je v veliki meri vezana na opredelitev razmerij med elementi tega sistema, opisati izolirano in s semaziološkimi metodami, torej glede na podatke o njegovem tipičnem besedilnem okolju in komunikacijski realnosti sploh (Ledinek 2015: 442, 444).

Diskrepanco je morda najlažje predstaviti na primeru poimenovanj in razlag za rastlinske in živalske vrste, saj se pri njih opis v splošnem jeziku, ki je sicer razmeroma sistematičen, ne pa povsem regularen, postavlja nasproti natančnemu, konciznemu sistemu taksonomskih poimenovanj. V splošnem jeziku tako npr. velja, da z izrazom *zelena mamba*, ki je v eSKJ razložen kot 'mamba svetlo zelene ali rumenkasto zelene barve', pri čemer je beseda *mamba* (v njenem okviru je ta večbesedna leksikalna enota razložena) opisana kot 'velika, hitra strupena kača, ki se v obrambi lahko dvigne, živeča v Afriki', poimenujemo tri vrste živali, in sicer *Dendroaspis angusticeps*, *Dendroaspis jamesoni*, *Dendroaspis viridis*. V strokovnem smislu so med omenjenimi vrstami pomembne razlike, vendar pa jih v okviru razlagalnega sistema, ki v eSKJ vzpostavljen za opis rastlin in živali, ni mogoče oziroma niti ni zares smiselno predstaviti. Za nestrokovnjaka je *zelena mamba* preprosto strupena in hitra afriška kača zelenkaste barve. In tak opis, oblikovan na podlagi gradiva splošnega jezika, je za večino uporabnikov primeren, seveda pa je nezadosten za strokovne namene.

V splošnem razlagalnem slovarju se torej pogosto pojavi dilema, kako natančno besedo razložiti, da bo podatek (še) strokovno verodostojen, hkrati pa razumljiv za splošne uporabnike. Beseda *piramida* je v eSSKJ npr. opredeljena kot 'geometrijsko telo, katerega osnovna ploskev je mnogokotnik, stranske ploskve pa trikotniki, ki se na vrhu stikajo v eni točki', čeprav ta razlaga morda strokovno ni povsem ustrezna, saj definicija pojma *stranska ploskev*, strokovno gledano, ni tako samoumevna, kot se zdi. Po mnenju strokovnjaka za področje matematike bi bili strokovno ustreznejši npr. razlagi 'polieder, ki ga dobimo, če oglišča mnogokotnika povežemo z izbrano točko v prostoru' ali 'stožec nad mnogokotnikom', vendar pa tovrstne razlage ne bi bile najustreznejše⁸ niti s strokovnega vidika (upoštevajo namreč le en vidik obravnave pojava), za splošne uporabnike pa ne bi bile razumljive.

Ker je leksikalni enoti mogoče pripisati status termina le v navezavi na pojmovni sistem konkretne stroke,⁹ je ena od temeljnih zadreg pri redakciji izterminološke leksike v splošnih razlagalnih slovarjih, da leksikograf pogosto ne ve, da ima opravka z determinologiziranim terminom. Na dejstvo, da gre za leksikalno enoto, ki jo je treba opisati na nekoliko drugačen način, sicer lahko kaže frekvenca pojavljanja jezikovne enote v besedilih specifičnega področja in dejstvo, da leksikograf pomena besede na podlagi besedil ne more zares določiti, vendar pa je za potrditev izhodiščnega termina (včasih pa tudi za njegovo identifikacijo) in njegov strokovno verodostojen opis potrebno specifično strokovno znanje. Da bi bili izhodiščni termini v splošnem razlagalnem slovarju razloženi ustrezno, leksikografi običajno

⁸ Strokovnjak za matematiko je npr. takole opredelil problematiko prve od navedenih »strokovno ustreznejših« razlag: »Problem te definicije je, da, strogo gledano, govori zgolj o mreži oglišč ter robov in je primerna za teorijo grafov, manj pa za obravnavo geometrijskih teles (ne pomaga dosti, če privzamemo, da je piramida konveksna ovojnica opisane mreže, saj v primeru, da začnemo z nekonveksno osnovno ploskvijo, opis odpove).«

⁹ Kageura (2015: 46) razmerje med leksemom in terminom slikovito ponazori z razmerjem med psom in ljubljencekom. Kot lahko pri konkretni živali na podlagi njenih telesnih in genetskih značilnosti neodvisno od zunanjih okoliščin določimo, da gre npr. za psa, ne moremo pa brez poznavanja širših okoliščin vedeti, ali je ta pes hišni ljubljencek, tako lahko za konkretno besedo ali besedno zvezo na podlagi njene rabe ugotovimo, da ustreza jezikovnosistemskim kriterijem jezika. Ne da bi imeli specializirano znanje določenega strokovnega področja, pa ne moremo vedeti, ali gre za termin tega področja.

sodelujejo z vrsto področnih strokovnjakov. Ti pregledajo in po potrebi popravijo razlage, ki so jih oblikovali leksikografi, preverijo pa tudi ustreznost ponazarjalnega gradiva – pogosto se namreč dogaja, da se strokovno napačni podatki pojavljajo ravno v korpusnih zgledih, s pomočjo katerih leksikografi v splošnih razlagalnih slovarjih oblikujejo razlage in ponazarjajo tipično skladijsko in kolokacijsko okolje leksemov. Kot primer navajamo opozorilo področnega strokovnjaka, da je razlaga pri simbolu *MWh* (*megavatna ura*) v eSSKJ sicer ustrezna, nikakor pa ni ustrezen izbrani zgled, saj bi, če bi podatki v njem držali, slovenske elektrarne delovale le 4 ure na leto. Zgled je bil nato seveda zamenjan.

Občasno se zgodi tudi, da leksikografi ne znajo presoditi, na katero strokovno področje termin sodi. Še bolj pogosto se s težavami pri opisu soočajo, ko je takih področij več. Kako naj bo v enojezičnem splošnem razlagalnem slovarju opisan npr. leksem *ogljikov dioksid* – s kemijskega vidika, z vidika njegove vloge v bioloških procesih, kot toplogredni plin, morda z vseh naštetih vidikov? Odgovor na takšna vprašanja ni lahek, saj je v slovarju treba z enotno metodologijo sistematično opisati nekaj deset tisoč ali celo sto tisoč iztočnic.

Dilema, kako besedo opisati, se pojavi tudi, ko je beseda v splošnem jeziku rabljena samo v zelo specifičnem kontekstu. Takšna je npr. beseda *spirulina*, o kateri govorimo le kot o prehranskem dodatku, čeprav beseda izhodiščno poimenuje enocelično nitasto cianobakterijo. Na determinologizacijo pri tej besedi posredno opozarja že dejstvo, da je danes organizem uvrščen v takson *Arthrospira*, prvotno je bil klasificiran kot rod *Spirulina*.

Morda največja dilema, s katero se soočajo uredniki splošnih razlagalnih slovarjev pri redakciji izterminološke leksike, pa je, ali in kako navajati sinonime determinologiziranih terminov in s tem opozarjati na termine, ki so v stroki razumljeni kot prednostni. Dilema je aktualna še zlasti pri leksiki, ki je okvalificirana s terminološkimi kvalifikatorji.¹⁰

¹⁰ V eSSKJ se leksikografi pri odločanju, ali naj bo leksikalna enota opremljena s terminološkim kvalifikatorjem ali ne, opirajo na dve oceni: 1. kolikšna je stopnja determinologizacije obravnavanega termina in 2. v kolikšni meri je izhodiščni termin ciljnemu uporabniku slovarja poznan oziroma ali je leksem splošno rabljen. Ocena je rezultat natančne analize gradivskih virov. Če leksikograf oceni, da je izhodiščni termin uporabnikom dobro poznan, leksemu terminološki kvalifikator ni pripisan. Podobno velja za izhodiščne termine, pri katerih je prišlo do popolne determinologizacije (Ledinek

Urejanje terminologije v smislu opozarjanja na prednostni termin je sicer v domeni terminoloških slovarjev, a ker uporabniki pogosto ne razlikujejo med determinologiziranimi in pravimi termini v jeziku, poleg tega pa ne poznajo konceptualnih razlik med splošnimi razlagalnimi in terminološkimi slovarji (in jih zato pogosto ne uporabljajo v skladu s pričakovanji njihovih avtorjev), bi bilo tovrstno usmerjanje s strokovnega vidika sicer zaželeno, po drugi strani pa je lahko v nasprotju s podatki o rabi leksemov v splošnem jeziku. Težava je, da uredniki splošnih slovarjev za tovrstno usmerjanje običajno nimajo potrebnega znanja in podatkov. Kljub zavedanju, da v splošnih razlagalnih slovarjih podatkov o prednostnih terminih ne moremo zagotavljati tako sistematično kot v terminoloških slovarjih, se zdi iskanje rešitev za posredovanje tovrstnih eksplicitnih informacij uporabnikom (npr. v obliki terminoloških opozoril), zlasti ko prepoznamo večja razhajanja v rabi izhodiščnih terminov v strokovnem in splošnem jeziku, smiselno. V mislih imamo npr. opozorila o tem, da sta leksema *manična depresija* in *bipolarna motnja* v splošnem jeziku sicer sinonimna, vendar leksem *manična depresija* uporabljamo vse redkeje, saj se razume kot neprimeren, v medicini in psihologiji pa velja konsenz, da je izraz *manična depresija* neustrezen in zastarel in da je prednostni termin *bipolarna motnja*.

3.2 POSLEDICE ZA TERMINOLOŠKE SLOVARJE

Determinologizacija ima lahko posledice tudi za terminološke slovarje, ker se lahko zgodi, da tudi splošna (zrahljana) raba termina povratno vpliva na terminologijo. O tem pišeta I. Meyer in K. Mackintosh (2000: 131–135), ki pojav ponazarjata s primerom termina navidezna resničnost (ang. *virtual reality*), ki je v računalništvu najprej označeval ožji pojem, nato pa se je pod vplivom determinologizirane rabe isti pojem razširil tudi v primarni stroki, kar morajo seveda ustrezno zabeležiti tudi terminološki slovarji. Prav tako je znan pojav reterminologizacije, ko se termin najprej determinologizira iz ene stroke, nato pa terminologizira v drugo (npr. *virus* (najprej medicina, nato računalništvo), *veliki pok* (najprej astronomija, nato ekonomija), *klon* (najprej biologija, nato računalništvo)).

2015: 445–447). Terminološki kvalifikator pa v eSSKJ ni pripisan tudi leksemom, za katere leksikografi ugotovijo, da v stroki nimajo (več) statusa (prednostnega) termina (tako npr. izraza *klopni meningitis* in *klopni encefalitis* terminološkega kvalifikatorja nimata, s kvalifikatorjem iz medicine je opremljen le determinologizirani termin *klopni meningoencefalitis*).

Poleg tega del terminologije (v literaturi je kot tako področje izpostavljeno zlasti računalništvo) že nastaja z željo, da bi se determinologizirala. Tako strokovnjaki že pri poimenovanju novih pojmov razmišljajo tudi o njihovi sprejemljivosti, razumljivosti in celo všečnosti ne le za strokovnjake, ampak tudi za nestrokovnjake.

Kadar je meja med terminologijo in splošno leksiko zabrisana, se lahko zgodi, da terminografi popolno determinologiziranega termina ne prepoznajo in v terminološki slovar uvrstijo tudi definicije, ki v ta slovar ne sodijo, ker opisujejo uporabo leksema v splošnem jeziku in torej sploh niso terminološke definicije. Kot primer navajamo termin *deklamator* v *Gledališkem terminološkem slovarju*, ki je opredeljen tako: 1. nekdanj 'igralec, ki kot izrazila uporablja zlasti ritmizirani govor, izrazito dikcijo, glasovno barvanje' 2. slabš. 'nastopajoči, ki govori vzneseno, a vsebinsko prazno'. 1. definicija se nanaša na (sicer ne več aktualni) termin, druga pa terminu celo pripisuje slabšalno konotacijo (ki v terminološki slovar sicer ne sodi), vsekakor pa ne gre za gledališki pojem.

4 DILEME UPORABNIKOV PRI INTERPRETACIJI PODATKOV V TERMINOLOŠKIH IN SPLOŠNIH RAZLAGALNIH SLOVARJIH

4.1 TERMINOLOŠKI VIDIK

Kljub znanim konceptualnim razlikam med splošnimi in terminološkimi slovarji¹¹ se dogaja, da si uporabniki informacije, ki jih preberejo v različnih tipih slovarjev, razlagajo po svoje. Tako recimo uporabniki terminološke svetovalnice, ki deluje na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in je namenjena terminološkim (zlasti poimenovalnim) vprašanjem, neredko sprašujejo, zakaj kakega termina v SSKJ2 ni, čeprav gre za relativno specializiran termin (glej recimo odgovor *Razklad*).¹²

Ustaviti se moramo tudi pri pojavu ožje terminološke norme (Žagar Karer 2015: 221–224). Ker ima terminologija znotraj posameznih strok svoja – tudi normativna – pravila, težave pri interpretaciji včasih

¹¹ Koncept posameznega slovarja z informacijami o tem, komu je slovar namenjen in kaj lahko uporabnik v njem pričakuje, je praviloma opisan v uvodu slovarja, ki pa ga uporabniki pogosto ne preberejo. Ena od mogočih rešitev je, da v slovarjih, ki so v elektronski obliki, čim več metainformacij o slovarju uporabniku ponudimo npr. s pomočjo zaslonskih namigov (ang. *tooltips*).

¹² <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/razklad#v>

povzročajo normativne usmeritve iz *Slovenskega pravopisa* 2001 in SSKJ2, ki ne veljajo nujno tudi za terminologijo. Situacija, ko je neki termin v stroki ustaljen (ne glede na to, ali je v terminoloških slovarjih že uslovarjen ali ne), hkrati pa ga recimo pravopis odsvetuje, ni redka. Uporabnike pogosto skrbi, ali lahko uporabijo termin, ki se v stroki sicer uporablja, a ga pravopis in SSKJ2 odsvetujeta (glej npr. odgovore *Opolnomočenje*,¹³ *Monitoring*,¹⁴ *Sprovajalec, sprovanje*).¹⁵

Na poimenovalnem nivoju se lahko v stroki za konkreten pojem s terminološkim dogovorom uveljavi drug izraz, kot je običajen v splošnem jeziku. Za tak primer gre recimo pri terminu *oljčno olje*, ki je bil v agronomiji s terminološkim dogovorom določen kot prednostni termin glede na *olivno olje* in se v tej stroki tudi dosledno uporablja. Po drugi strani pa sta oba leksema, torej *olivno olje* in *oljčno olje*, običajna in pogosta v splošnem jeziku (več o tem v odgovoru *Oljka, oljčno olje*).¹⁶

4.2 LEKSIKOGRAFSKI VIDIK

eSSKJ in drugi enojezični splošni razlagalni slovarji slovenščine prinašajo opis determinologiziranih terminov, kot se ti uporabljajo v besedilih, namenjenih širokemu krogu uporabnikov. Delno determinologizirani termini so v njih opisani strokovno korektno, ne pa tako natančno kot v definicijah v terminoloških slovarjih.¹⁷ A odzivi, ki jih na Inštitutu za

¹³ <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/opolnomocenje#v>

¹⁴ <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/monitoring#v>

¹⁵ <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/sprovajalec-sprovavanje#v>

¹⁶ <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/oljka-oljčno-olje#v>

¹⁷ Opozoriti velja, da se je predstava leksikografov o tem, na kakšen način naj opisujejo izhodiščne termine v slovenskih enojezičnih splošnih razlagalnih slovarjih, nekoliko spremenila. Pri izdelavi SSKJ so leksikografi k opisu izhodiščnih terminov v večji meri pristopali z onomaziološkega vidika, dejstvo, da gre v enojezičnih splošnih razlagalnih slovarjih za opis determinologiziranih terminov, pa je bilo manj uzavešeno (morda je bil pristop »bolj terminološki« tudi zaradi zavedanja, da je SSKJ pogosto zapolnjeval vrzel v jezikovnih virih, terminoloških slovarjev je bilo namreč malo). Pri eSSKJ k opisu determinologiziranih terminov leksikografi pristopajo s semaziološkega vidika. Razlika v percepciji je vidna tudi v mikrostrukturni organizaciji obeh slovarjev. V SSKJ so izhodiščni termini običajno razloženi v terminološkem gnezdu, opisani pa so praviloma le z razlago in terminološkim kvalifikatorjem. V eSSKJ so determinologizirani termini predstavljeni pri pomenskem opisu enobesedne iztočnice ali v posebnem razdelku nefrazeoloških stalnih besednih zvez, kot pri mnogih drugih novejših slovarjih (prim. Kržišnik 2008: 53–54), opisani pa so z vseh tistih vidikov, ki so sicer predstavljeni pri opisu splošne leksike (Gliha Komac idr. 2015).

slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU prejemamo prek elektronske pošte, v jezikovni svetovalnici Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in na portalu Fran, kažejo, da se uporabniki tega ne zavedajo dovolj. Mnogokrat namreč opozarjajo, da opis determinologiziranega termina v splošnem slovarju ni dovolj natančen. Primer zadrege se npr. kaže v odzivu uporabnika, da je beseda *tekočina* v SSKJ2 razložena neustrezno, tj. kot snov z gladino, saj, fizikalno gledano, med tekočine sodijo tudi plini¹⁸ (več v odgovoru *Razlaga besede »tekočina« v SSKJ*).¹⁹

Hkrati uporabniki včasih težko sprejmejo dejstvo, da se izhodiščni termini, ko se determinologizirajo, vedejo podobno kot drugi leksemi splošnega jezika, torej razvijajo nove pomene in so zato lahko sinonimi z drugimi, novimi besedami, prehajajo v druge jezikovne zvrsti (npr. v pogovorni jezik), lahko se družijo z novimi kolokatorji, se poenobesedijo ipd. Na neskladje v razumevanju med uporabniki in leksikografi, kakšen opis determinologiziranih terminov enojezični splošni razlagalni slovar prinaša, kažejo npr. opozorila uporabnikov, da je strokovno neustrezno, da je v SSKJ2 beseda *topiti* v 2. pomenu v razložena enako kot beseda *taliti*, torej sta besedi v enem od pomenov sinonimni. Uporabniki omenjajo recimo tudi, da je strokovno nekorektno, da eSSKJ za termin *dresurno jahanje* navaja knjižnopogovorni sinonim *dresura*, da je neustrezno, da so v slovar vključeni zgledi, v katerih je navedeno, da kača koga piči, ne pa ugrizne, ipd.

Zdi se, da uporabniki nimajo dovolj v zavesti dejstva, da različni priročniki,²⁰ kljub temu da lahko govorijo o istih jezikovnih pojavih (npr. o istih leksemih), te opisujejo z različnih vidikov, saj so namenjeni različnim uporabnikom in oblikovani z različnim namenom. Zato je ključnega pomena, da jih učimo, katere priročnike naj uporabijo za razreševanje svoje jezikovne dileme in kako naj podatke v različnih virih

¹⁸ Pomenljivo je, da je beseda *tekočina* v terminološkem gnezdu istega slovarja razložena še posebej, in sicer z razlago 'snov, ki se lahko pretaka'. Označena je s terminološkim kvalifikatorjem *fiz*.

¹⁹<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/4410/razlaga-besede-teko%C4%8Dina-v-sskj>.

²⁰ Podobno velja tudi za sodobne jezikovne portale, eden od kvalitetnejših je npr. estonski jezikovni portal (www.sonaveeb.ee), na katerih so na voljo najrazličnejši podatki o leksikalnih enotah. Čeprav se njihovi ustvarjalci trudijo, da bi uporabniki na enem mestu dobili čim bolj natančne in nedvoumne informacije o enotah, ki jih opisujejo, se morajo uporabniki zavedati, da bodo posredovane informacije komplementarne, ne pa nujno povsem prekrivne, saj so zbrane iz različnih virov. Jezikovna pojavnost je namreč kompleksna, zato so različni tudi vidiki njene obravnave.

ustrezno interpretirajo. V času, ko je vedno več jezikovnih podatkov na voljo na enem mestu, na slovarskih in drugih jezikovnih portalih, je morda še toliko bolj pomembno, da vzgajamo kompetentne uporabnike priročnikov, ki ne preberejo le prvega zadetka, ki jim ga ponudi iskalnik, ampak vedo, kaj lahko pričakujejo v posameznih slovarskih virih in zakaj so informacije lahko različne. Seveda pa je enako pomembno, da tudi priročniki in portali prinašajo čim bolj nedvoumne in, kjer je to mogoče, enotne informacije. Zato predlagamo, da bi bila v slovenskih enojezičnih splošnih razlagalnih slovarjih na voljo ne samo opozorila o tem, da so normativni podatki v splošnih razlagalnih slovarjih lahko drugačni od podatkov v pravopisnih slovarjih, ampak po potrebi tudi terminološka opozorila, da se v posameznih primerih ožja terminološka norma (sprejeta na podlagi terminološkega dogovora in načeloma zavezujoča za posamezno strokovno področje) pomembno razlikuje od splošne knjižnojezikovne norme. Ker tudi sicer v leksikografskih in terminoloških virih pričakujemo različne informacije, bi to opozorilo uporabljali le v primerih, ko je razlika res izrazita in lahko upravičeno domnevamo, da je ta informacija za uporabnika pomembna. Med take primere sodijo recimo determinologizirani leksemi, ki so v stroki že močno zastareli in v tem smislu celo napačni (npr. *manična depresija* namesto *bipolarna motnja*), in pozitivna terminologija, ko strokovnjaki izrazito zavračajo v splošnem jeziku še vedno živa poimenovanja, za katera menijo, da so nesprejemljiva (npr. *dislektik* namesto *oseba z disleksijo*).

6 ZAKLJUČEK

Pandemija covid-19 nas je tudi z jezikovnega vidika postavila pred veliko izzivov. Sicer že dolgo znan proces determinologizacije je v tem času postal zelo aktualen, saj je v relativno kratkem času mejo terminologije prestopilo veliko terminov različnih področij, ki jih je treba razložiti tudi nestrokovnjakom, hkrati pa jih bo treba tudi ustrezno leksikografsko (in po potrebi tudi terminografsko) obdelati. V članku smo prikazali razliko med terminografskim in leksikografskim delom ter pojasnili, v čem se splošni razlagalni slovarji in terminološki slovarji razlikujejo, kar je še posebej pomembno pri opisu determinologiziranih leksemov, ki jih je treba obravnavati z vso skrbnostjo, če želimo, da se verodostojnost informacije ohrani. Opisali smo nekatere težave, ki jih

determinologizacija povzroča pri opisu leksemov v enojezičnih splošnih razlagalnih slovarjih, kot je eSSKJ, ter v terminoloških slovarjih. Opozorili smo na težave, ki jih imajo uporabniki pri interpretaciji podatkov iz teh dveh tipov slovarjev, in jih ponazorili z nekaj konkretnimi primeri. Ker so enojezični splošni razlagalni slovarji namenjeni najširšemu naslovniku, menimo, da bi bilo koristno, če bi imeli tudi možnost terminološkega opozorila v primerih, ko se ožja terminološka norma (sprejeta na podlagi terminološkega dogovora) pomembno razlikuje od rabe besede v splošnem jeziku, zlasti v primeru zastarelih terminov in terminov, ki so sporni s kakšnega drugega vidika (npr. pozitivna terminologija). Prav tako se nam zdi pomembno ozaveščanje uporabnikov o tem, kaj lahko pričakujejo v različnih jezikovnih virih.

BIBLIOGRAFIJA

- Alberts, Mariëtta. 2001. Lexicography versus Terminography. *Lexikos* 11: 71–84.
- Antia, Bassey E. 2005. Lexicography versus Terminography: Some Practical Reasons for Distinction. Termnet, International Network for Terminology. Na spletu: http://www.termnet.org/downloads/english/projects/IFAP/02_termtrain2005_bassey_confab_lex_ter.pdf (15. 1. 2021).
- Bergenholtz, H. John, in Kaufmann, Uwe. 1997. Terminography and Lexicography: A Critical Survey of Dictionaries from a Single Specialised Field. *Hermes, Journal of Linguistics* 18: 91–125.
- Bowker, Lynne. 2018. Lexicography and terminology. V: P. A. Fuertes-Olivera (ur.) *The Routledge Handbook of Lexicography*. London in New York: Routledge. 138–151.
- Bozděchová, Ivana. 2009. *Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum.
- Druckner, Peter. 1993. *Post-Capitalist Society*. New York: HarperBusiness.
- eSSKJ: *Slovar slovenskega knjižnega jezika* 2016–. Na spletu: <https://fran.si/201/esskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika> (7. 2. 2021).
- Felber, Helmut. 1984. *Terminology Manual*. Paris: Unesco.
- Fuertes-Olivera, Pedro A., Tarp, Sven. 2014. *Theory and Practice of Specialised Online Dictionaries: Lexicography versus Terminography*. Lexicographica. Series Maior 146. Berlin in Boston: de Gruyter.
- Geološki terminološki slovar*. DOI: <https://doi.org/10.3986/978-961-254-468-3>.
- Gledališki terminološki slovar*. DOI: <https://doi.org/10.3986/978-961-254-466-9>.
- Gliha Komac, Nataša, idr. 2015: *Koncept novega razlagalnega slovarja slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Na spletu: https://fran.si/179/novi-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika/datoteke/Potrjeni_koncept_NoviSSKJ.pdf. (15. 1. 2021).
- Holubová, Václava. 2001. K pojetí determinologizace. V: M. Žemlička (ur.): *Termina 2000, Sborník příspěvků z II. konference 1996 a III. konference 2000*. Praha a Liberec: Galén a Technická univerzita v Liberci. 157–160.

- Horecký, Ján. 1956. *Základy slovenskej terminológie*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Horecký, Ján, Buzássyová, Klára, Bosák, Ján idr. 1989. *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*. Bratislava: Veda.
- Jedlička, Alois, Formánková, Věra, Rejmánková, Miloslava. 1970. *Základy české stylistiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Jedlička, Alois. 1978. *Spisovný jazyk v súčasnej komunikaci*. Praha: Univerzita Karlova.
- Kageura, Kyo. 2015. Terminology and lexicography. V: H. J. Kockaert, F. Steurs (ur.) *Handbook of terminology*. Volume 1. Amsterdam in Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 45–59.
- Kržišnik, Erika. 2008. Kam in kako s frazeologijo v novem slovarju. V: A. Perdih (ur.) *Strokovni posvet o novem slovarju slovenskega jezika*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 53–60.
- Leder - Mancini, Zvonka, 1984. O nekaterih lingvističnih pogledih na terminološko problematiko. V: F. Pediček (ur.) *Terminologija v znanosti: Prispevki k teoriji*. Ljubljana: Pedagoški inštitut. 81–89.
- Ledinek, Nina. 2015. Obravnava izhodiščno terminološke leksike v novem slovarju slovenskega knjižnega jezika. V: M. Smolej (ur.) *Obdobja 34: Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 441–448.
- Meyer, Ingrid. 2000. Computer Words in Our Everyday Lives: How are They Interesting for Terminography and Lexicography? V: U. Heid idr. (ur.) *Proceedings of the IX EURALEX International Congress*. Stuttgart: Institut für Maschinelle Sprachverarbeitung, Universität Stuttgart. 39–58.
- Meyer, Ingrid, Mackintosh, Kristen. 2000: When Terms Move into Our Everyday Lives: An Overview of Determinologization. *Terminology* 6/1. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 111–138.
- Nová, Jana. 2018. Terms Embraced by the General Public: How to Cope with Determinologization in the Dictionary? V: Čibej, Jaka idr. (ur.) *Proceedings of the XVIII EURALEX International Congress: Lexicography in Global Contexts*. Ljubljana: Ljubljana University Press, Faculty of Arts. 387–398.
- Poštolková, Běla. 1977. K vlivu odborné terminologie na národní jazyk. *Slovo a slovesnost* 38: 112–120.
- Poštolková, Běla. 1980. K specifičnosti významu termínů. *Slovo a slovesnost* 41: 54–57.
- Poštolková, Běla. 1984. *Odborná a běžná slovní zásoba současné češtiny*. Praha: Academia.
- Riggs, Fred W. 1989. Terminology and Lexicography: Their Complementarity. *International Journal of Lexicography* 2: 89–110.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja*. Na spletu:
<https://fran.si/133/sskj2-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika-2> (7. 2. 2021).
- Slovenski medicinski slovar*. Na spletu: <https://www.termania.net/slovarji/95/slovenski-medicinski-slovar> (15. 1.2021).
- Vidovič Muha, Ada. 2000. *Slovensko leksikalno pomenoslovje: Govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

- Žagar, Mojca. 2005. Determinologizacija (na primeru terminologije fizike). *Jezik in slovstvo* 50/2: 35–48.
- Žagar, Mojca. 2007. Determinologizacija v splošnih in terminoloških slovarjih. V: I. Orel (ur.) *Obdobja 24: Razvoj slovenskega strokovnega jezika*. Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete. 599–609.
- Žagar, Mojca. 2015. Ožja terminološka norma in odstopi od pravopisne norme v terminologiji. V: H. Dobrovoljc, T. Verovnik (ur.) *Pravopisna razpotja: razprave o pravopisnih vprašanjih*. Ljubljana: Založba ZRC. 221–229.
- Žagar, Mojca, Fajfar, Tanja. 2015. Strokovnjaki in drugi uporabniki terminologije kot naslovniki terminoloških slovarjev. *Jezikoslovni zapiski* 21/1: 23–35.
- Žagar Karer, Mojca. 2018. Upoštevanje terminoloških načel v terminografski praksi. *Slavistična revija* 66/2: 235–249.
- Žele, Andreja. 2004. Stopnje terminologizacije v leksiki (na primerih glagolov). V: M. Humar (ur.) *Terminologija v času globalizacije*. Ljubljana: Založba ZRC. 77–93.

Prispelo februarja 2021, sprejeto aprila 2021.

Received February 2021, accepted April 2021.

ZAHVALE

Prispevek je nastal v okviru programa P6-0038, ki ga financira ARRS.

POVZETEK

MED TERMINOLOGIJO IN SPLOŠNO LEKSIKO: DETERMINOLOGIZACIJA IN Z NJO POVEZANE SLOVAROPISNE TER UPORABNIŠKE DILEME

V prispevku se posvečamo razlikam med terminografskim in leksikografskim delom ter predstavljamo ključne konceptulane predpostavke, v katerih se terminološki in splošni razlagalni slovarji razlikujejo. Podrobneje obravnavamo proces determinologizacije in opozarjamo na nekatere zadrege, s katerimi se srečujemo pri slovarkem opisu leksemov, ki imajo v matičnih strokah status terminov, hkrati pa so se že uveljavili v besedilih, namenjenih splošnim uporabnikom. Pozornost posvečamo tudi dilemam, s katerimi se uporabniki srečujejo pri interpretaciji podatkov v terminoloških in splošnih razlagalnih slovarjih, pri čemer ugotavljamo, da je ključno, da uporabnike ozaveščamo o razlikah med različnimi tipi jezikovnih priročnikov in njihovi vlogi, hkrati pa zagotavljamo, da so informacije v priročnikih, zlasti če so predstavljene na enem mestu, npr. na slovarkem portalu, kolikor je mogoče nedvoumne. V tem smislu predlagamo, da bi imeli slovenski splošni razlagalni slovarji, kot je eSSKJ, poleg normativnih opozoril po potrebi tudi posebna terminološka opozorila, v katerih bi uporabnike opozarjali na pomembne razlike v rabi izhodiščnih terminov v splošnem in strokovnem jeziku in na večja razhajanja med knjižnojezikovno in ožjo terminološko normo.

TERMINOLOGY VERSUS GENERAL LEXIS: DETERMINOLOGIZATION AND LEXICOGRAPHIC AND USER RELATED DILEMMAS

In this paper, we focus on the differences between terminographic and lexicographic work and present the main conceptual assumptions in which terminological and general explanatory dictionaries differ. We address determinologization and discuss some of the problems of describing lexemes that have the status of terms in their field of expertise but have also become established in texts intended for a wide range of readers. We also address the dilemmas users face when interpreting information in terminological and general explanatory dictionaries, noting that it is crucial that users become aware of the differences between the various types of linguistic handbooks and then ensure that linguistic information in handbooks is presented as clearly as possible, especially when multiple handbooks are presented in one place, e.g. on the dictionary portal. In this sense, we suggest that Slovene general explanatory dictionaries such as eSSKJ have, besides normative explanations, where appropriate, also a specific terminological explanation, in which users are made aware of important differences in the use of terms in general in technical language.

Kristina Gregorčič

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Slovenija

DOI: <https://doi.org/10.3986/sjsls.13.1.04>

POMENSKE LASTNOSTI IN ZNAČILNOSTI RABE SLOVENSКИH OZIRALNOPOLJUBNOSTNIH ZAIMKOV

Namen prispevka je osvetliti pomenske lastnosti in značilnosti rabe slovenskih oziralnopoljubnostnih zaimkov, ki v znanstveni literaturi do danes še niso bili podrobneje sistematično preučevani. Analiza večjega vzorca zgledov rabe iz referenčnega korpusa Gigafida 2.0 je pokazala, da so oziralnopoljubnostni zaimki k negativni polarnosti usmerjeni izrazi in izrazi proste izbire, katerih pomen je odvisen od interakcije z navzdol monotonimi in modalnimi operatorji ter širšim kontekstom rabe.

KLJUČNE BESEDE: k negativni polarnosti usmerjeni izrazi, izrazi proste izbire, pomenski doseg, alternative, nedoločnost

The purpose of the paper is to shed light on semantic and distributional characteristics of Slovene *koli*-pronouns, which have not yet been the subject of detailed and systematic descriptions in scholarly literature. The analysis of a relatively large sample from the Slovene reference corpus Gigafida 2.0 shows that *koli*-pronouns are both negative polarity and free choice items. Their semantic features depend on their interaction with downward entailing and modal operators, as well as with the broader context of use.

KEYWORDS: negative polarity items, free choice items, semantic scope, alternatives, indefiniteness

1 Uvod

Od 80. let 20. stoletja dalje se jezikoslovci intenzivno ukvarjajo s preučevanjem k negativni polarnosti usmerjenih izrazov – besed in besednih zvez, katerih raba je ustrezna zgolj v posredno ali neposredno negativnih okoljih (npr. v zanikanih stavkih in pogojnih odvisnikih). Nekateri izrazi se kljub negativni polarni usmerjenosti pojavljajo tudi v nenegativnih okoljih, pri čemer največkrat izražajo sporočevalčevo brezbriznost ali nevednost v odnosu do poimenovanega. V tem primeru gre za k negativni polarnosti usmerjene izraze, ki v nenegativnih okoljih

opisujejo prostost izbire; zapisi v štirih slovenskih slovnica (Janežič 1863; Breznik 1934; Bajec et al. 1973; Toporišič 2000) kažejo, da slovenski oziralnopoljubnostni zaimki najverjetneje sodijo prav v to skupino izrazov. Našo hipotezo potrjuje analiza zgledov iz korpusa Gigafida 2.0.

Prispevek je sestavljen iz petih razdelkov: v prvem je opisana obravnava oziralnopoljubnostnih zaimkov v slovenskih slovnica, v drugem in tretjem so ob angleških primerih orisane najpomembnejše značilnosti k negativni polarnosti usmerjenih zaimkov in zaimkov proste izbire. V četrtem razdelku so predstavljeni rezultati analize zgledov rabe oziralnopoljubnostnih zaimkov iz korpusa Gigafida 2.0, v petem pa so povzete ključne ugotovitve.

2 OZIRALNOPOLJUBNOSTNI ZAIMKI V SLOVENSKIH SLOVNICAH

Pregled slovenske strokovne in znanstvene literature o zaimenskih besedah kaže, da slovenski oziralnopoljubnostni zaimki (OPZ) do danes niso bili deležni podrobnejše jezikoslovne obravnave. V slovenski literaturi smo uspeli najti le dva znanstvena prispevka – prispevek R. Cazinkića (2000) in prispevek M. Đukanović (2007) –, v katerih so OPZ omenjeni oz. v najboljšem primeru na kratko opisani. Cazinkić v prispevku, ki se sicer prvenstveno osredotoča na opis oziralnih prilastkovih odvisnikov, ugotavlja, da OPZ poimenujejo nedoločen in neznan nosnik, ki v resničnem svetu morda sploh ne obstaja (2000: 37). Đukanović v zvezi z zaimkom *karkoli* zapiše, da zaznamuje »splošno, najširšo nedoločenost«, in ga prikaže kot zamenljivega s poljubnostnim zaimkom *kaj*; kot sinonimni izraz za zaimek *kdorkoli* predlaga celostni (totalni) zaimek *vsak* (2007: 453). Podrobnejše analize oz. natančnejše obravnave pomenskih razsežnosti OPZ avtorja ne ponujata.

V nadaljevanju razdelka se osredotočamo na obravnavo oz. opis OPZ v štirih slovenskih slovnica – Janežičevi (1863) in Breznikovi (1934) slovnici, t. i. Slovnici štirih (1973) ter Toporišičevi (2000) slovnici. Omenjene slovnice namreč vsebujejo opise in ponazarjalno gradivo, ki so bolj ali manj neposredno relevantni za opis OPZ z vidika negativne polarne usmerjenosti.

OPZ so kot podvrsta oziralnih zaimkov – brez posebne razlage pomenskih razsežnosti in razsežnosti rabe – predstavljeni v enem zgledu rabe v Janežičevi slovnici:

(1) *Kdor kol' pod milim Bogom živí, vsaki pač srečen biti želi.* (Janežič 1863: 224)

Tudi Bajec, Kolarič, Rupel in Šolar OPZ obravnavajo kot oziralne zaimke, pomenski doprinos členka *koli* pa opisujejo kot okrepitev. Rabo OPZ v svoji slovnici ponazarjajo le z enim zgledom:

(2) *Pri komerkoli sem prosil, vsak mi je dal.* (Bajec et al. 1973: 182)

S pomenoslovnega vidika je bolj informativna Breznikova slovnica, ki – sicer posredno – predstavlja nekatere ključne pomenske lastnosti OPZ. Breznik pomen vprašanja *Zakaj ne prideš?* ponazarja s parafrazo »kadar je koli prilika, da prideš, ne prideš, t. j. nisi nikoli pripravljen priti« (1934: 132). Tako shematično prikazuje kvantifikacijsko sorodnost zaimkov *kadarkoli* in *nikoli*. Pomen oziralnega zaimka, nanašajočega se na nedoločene referente v pregovoru *Kdor drugemu jamo koplje, sam vanjo pade*, Breznik pojasnjuje z verigo pogojnikov, ki prikazujejo alternativne dogodke: »Če jaz kopljem, bom jaz vanjo padel; če ti koplješ, boš ti padel... t. j. kdorkoli koplje, bo padel« (ibid.: 212). Avtor tako oriše pomensko sorodnost OPZ in oziralnih zaimkov, hkrati pa pokaže, da OPZ ubesedujejo sporočevalčev razmislek o potencialnih alternativnih referentih.

OPZ v posebno skupino zaimkov uvršča Toporišič. Njihove pomenske lastnosti in rabo kratko predstavlja v okviru razprave o oziralnih in poljubnostnih zaimkih. Izpostavlja poudarjalno vlogo OPZ v primerjavi z oziralnimi zaimki (2000: 310) ter medsebojno zamenljivost OPZ in poljubnostnih zaimkov. Slednje opisuje kot izraze za nedoločene, poljubne predstavnike množic, katerih raba je omejena na pogojne, želelne, vprašalne in vzklične povedi (ibid.: 311–2). Toporišičeva slovnica navaja en zgled nevezniške rabe lastnostnega pridevniškega OPZ (3) in skupno štiri zglede vezniške rabe prislovnih OPZ (4–7):

(3) *Išče kakršno koli delo.* (ibid.: 340)

(4) *Kamor (koli) stopi mi noga, / (povsod) na tvojih sem tleh (o domovina)!* (ibid.: 430)

(5) *Šli so, kjer koli bi lahko našli delo.* (ibid.: 640)

(6) *Kjerkoli sem potrkal, povsod so mi odprli.* (ibid.)

(7) *Kadar koli sem se oglasil pri njih, Janeza ni bilo doma.* (ibid.: 641)

Kljub razmeroma skopi obravnavi OPZ lahko na podlagi predstavljenega sklepamo, da so OPZ sorodni angleškemu nevezniškemu zaimkom z morfemom *any-* in angleškemu vezniškemu zaimkom z morfemom *-ever*.¹

¹ Slovenski OPZ so posebni tudi z vidika pisave skupaj ali narazen (za opombo se zahvaljujemo anonimnemu recenzentu). Ker korpusni podatki ne kažejo, da bi zapis pomembno vplival na pomenske lastnosti OPZ, obravnavane v pričujočem prispevku, se temu vidiku posebej ne posvečamo.

Prvi so v znanstveni literaturi znani kot k negativni polarnosti usmerjeni izrazi (angl. *negative polarity items*) in izrazi proste izbire (angl. *free choice items*), drugi pa kot vezniške besede z možnostjo ustvarjanja učinka proste izbire (angl. *free choice effect*). Ker termina k negativni polarnosti usmerjeni izrazi in izrazi proste izbire v slovenski znanstveni literaturi nista uveljavljena, ju na kratko predstavljamo v nadaljevanju.

3 K NEGATIVNI POLARNOSTI USMERJENI IZRAZI

K negativni polarnosti usmerjene izraze (NPI) kot pomensko homogeno skupino izrazov prvi opisuje Ladusaw (1980). Ugotavlja, da je vsem NPI skupno pojavljanje v pomenskem dosegu navzdol monotoni operatorjev, tj. izrazov, za katere je značilno, da obrnejo smer logičnega sklepanja med množicami in podmnožicami:

Izraz δ' je navzdol monoton, če zanj velja
 $\forall x \forall y \{x \subseteq y \rightarrow \{\delta'(y) \{ \rightarrow / \subseteq \} \delta'(x)\}\}^2$ (Ladusaw 1980: 112)

Če je x podmnožica množice y ($x \subseteq y$), npr. množica dečkov je podmnožica otrok, potem v okolju, ki ne vsebuje navzdol monotonega operatorja, velja, da je vsak deček otrok, ne pa obratno – vsak otrok ni deček. V navzdol monotonom okolju, npr. v pomenskem dosegu operatorja *brez*, se smer sklepanja obrne: zabava brez otrok je nujno zabava brez dečkov. Obratno sklepanje ni mogoče – na zabavi brez dečkov so še vedno lahko deklice, ki tvorijo od množice dečkov ločeno podmnožico množice otrok. Ker navzdol monotoni operatorji ne dovoljujejo sklepanja, da so njim podrejene izjave resnične, jih tako tradicionalna, preskriptivna slovnica *A Comprehensive Grammar of the English Language* (1994) kot tudi sodobnejša, deskriptivna slovnica *The Cambridge Grammar of the English Language* (2008) posplošeno opisujeta kot izraze, ki ustvarjajo netrdilna okolja (angl. *non-assertive* oz. *non-affirmative contexts*).

Kot tipični NPI so najpogosteje predstavljene angleške zaimenske besede z morfemom *any-*, ki poimenujejo nespecifičnega (neznanega, nedoločnega) predstavnika množice (Quirk et al. 1985: 391):

² Legenda simbolov, rabljenih v prispevku:

$A \subseteq B$	'A je podmnožica B'	$\wedge$	'konjunkcija'
$A \rightarrow B$	'B je logična posledica A'	$\vee$	'disjunkcija'
?	'sprejemljivost zgleda je vprašljiva'	$\forall$	'univerzalni kvantifikator'
*	'zgled je nesprejemljiv'	$\exists$	'eksistencialni kvantifikator'

določevalnik	<i>any</i> 'kakršenkoli/katerikoli'
samostalniški zaimki	<i>anyone/anybody</i> 'kdorkoli' <i>anything</i> 'karkoli'
prislovni zaimki	<i>anywhere/anyplace</i> 'kjerkoli' <i>anytime</i> 'kadarkoli'

TABELA 1: Zaimenske besede z morfemom *any*-

Angleški zaimenski NPI se izogibajo trdilnim stavkom brez naklonskih izrazov (9), njihova raba pa je ustrezna v pomenskem dosegu navzdol monotonih izrazov,³ kot sta *not* 'ne' in *every* 'vsak' (10–11).

(9) * *I have any potatoes.*
jaz imam kakršnekoli krompirje
'Imam kakršenkoli krompir.'

(10) *I don't have any potatoes.*
jaz POM-NEG imeti kakršnekoli krompirje
'Nimam nobenega krompirja.'

(11) *Every girl who saw anything was happy.*
vsako dekle ki je videlo karkoli je bilo veselo
'Vsako dekle, ki je karkoli videlo, je bilo veselo.'

(Kadmon in Landman 1993: 353)

V teh okoljih imajo NPI lastnosti eksistencialnih kvantifikatorjev, saj je njihov referent vsaj eden in ne vsi predstavniki dane množice. Poleg tega jih – v nasprotju z univerzalnimi kvantifikatorji – ne moremo modificirati s prislovom *almost* 'skoraj' (12), lahko pa jih uporabljamo v t. i. eksistencialnih strukturah (angl. *existentials*) (13).

(12)* *Did almost anyone just walk into the room?*
POM skoraj kdorkoli pravkar stopiti v DOL sobo
'Je skoraj kdorkoli pravkar stopil v sobo?'

(13) *There isn't anybody that can swim the Channel.*
ZAIM ni kogarkoli ki more preplavati DOL Rokavski preliv
'Oseba, ki lahko preplava Rokavski preliv, ne obstaja.'

(Horn 2005: 180)

³ Propozicija (ali njen del) je v pomenskem dosegu danega izraza, če slednji vpliva na njeno pomensko interpretacijo. V zgledu (i) je tako propozicija *Ima kakršenkoli izkušnje* v dosegu negacije, ki ukinja njeno veljavnost. V zgledu (ii) je propozicija v dosegu zaimka *vsak*, ki jo umešča med zgolj pogojno veljavne opise sveta:

(i) *Nima kakršnihkoli izkušenj.* (Ne drži, da ima kakršnekoli izkušnje.)

(ii) *Vsakdo, ki ima kakršnekoli izkušnje, se bo znašel.* (Vsakdo se bo znašel, če ima kakršnekoli izkušnje.)

Angleški zaimenski NPI so običajno nepoudarjeni (Huddleston in Pullum 2008: 382), razen če želi sporočevalec poudariti, da med člane množice, ki jo poimenuje NPI, prišteva tudi manj prototipske oz. manj običajne in pričakovane predstavnike. Govorec B v zgledu (14) s poudarjenim določevalnikom poudarja, da nima prav nobenih, niti mokrih nogavic, ki bi v običajnih okoliščinah veljale za povsem neuporabne.

- (14) A: *Do you have dry socks?*
 POM ti imeti suhe nogavice
 'Imaš suhe nogavice?'
 B: *I don't have ANY socks.*
 jaz POM-NEG imeti kakršnekoli nogavice
 'Prav nobenih nogavic nimam.'

(Kadmon in Landman 1993: 356)

4 IZRAZI PROSTE IZBIRE

Izrazi proste izbire (IPI) izražajo dejstvo, da je njihovega referenta mogoče prosto izbrati med predstavniki dane množice, saj so vsi enako primerni za izvršitev dejanja, izraženega v glagolski zvezi oz. predikatu. V angleščini poznamo dve vrsti zaimenskih besed za izražanje proste izbire: sestavljenke z morfemom *any-* (gl. §2) in izpeljanke z morfemom *-ever*:

določevalnika	<i>whatever/whichever</i> 'kakršenkoli/katerikoli'
samostalniška zaimka	<i>whoever</i> 'kdorkoli' <i>whatever</i> 'karkoli'
prislovni zaimki	<i>wherever</i> 'kjerkoli' <i>whenever</i> 'kadarkoli' <i>however</i> 'kadarkoli'

TABELA 2: Zaimenske besede z morfemom *-ever*

Ko izražajo prostost izbire, sestavljenke z morfemom *any-* v govoru dobijo poudarek (Huddleston in Pullum 2008: 361), njihova raba pa je večinoma omejena na modalna okolja (15).

- (15) *Any of these computers will do.*
 katerikoli od teh računalnikov POM narediti
 'Katerikoli od teh računalnikov bo v redu.'

(Kadmon in Landman 1993: 354)

Tako rabljeni zaimki so pomensko sorodni disjunkciji; slednjo shematično predstavlja logični operator $\vee$, katerega ustreznica v angleščini je veznik *or*, v slovenščini pa veznik *ali*. Če na primer izjavo (15) izrečemo v situaciji, ko imamo na izbiro tri računalnike, si lahko njen pomen shematično predstavljamo tako: $\diamond (a \vee b \vee c)$ oz. *Za sporočevalca je sprejemljivo vzeti računalnik a, računalnik b ali računalnik c.*⁴ Poleg osnovnega, disjunktivnega pomena lahko IPI ustvarijo konjunktivni pomen, t. i. učinek proste izbire (gl. Chierchia 2013). To pomeni, da sprožijo implikaturu, da je vsak posamezni predstavnik množice možni udeleženec dejanja. Shematični prikaz implikature izjave (15) je $\diamond a \wedge \diamond b \wedge \diamond c$ oz. *Za sporočevalca so sprejemljivi računalnik a, računalnik b in računalnik c.* Učinek proste izbire je implikatura, kar pomeni, da konjunktivni pomen ni stalna pomenska komponenta IPI. Naslovnik v zgledu (16) ima tako sicer povsem prosto izbiro med števili od 1 do 100, izbere pa lahko le eno izmed njih.

(16) *Take absolutely any number from 1 to 100. Multiply it by 2...*
 vzemi absolutno katerokoli število od 1 do 100 pomnoži ga z 2
 'Vzemi res katerokoli število od 1 do 100. Pomnoži ga z dve ...'

(Horn 2005: 195)

V nasprotju z NPI, ki so eksistencialni kvantifikatorji (Huddleston in Pullum 2008: 831), se IPI večinoma obnašajo kot univerzalni kvantifikatorji. Pomensko so sorodni konjunkciji, ki jo shematično prikažemo z operatorjem $\wedge$, katerega ustreznica v angleščini je veznik *and*, v slovenščini pa veznik *in*. Modifikacija IPI s prislovi, kot je *absolutely* 'absolutno', je zato mogoča (16), raba IPI v eksistencialnih strukturah pa ne (17).

(17)* *There is any cat that eats meat.*
 ZAIM je kakršnakoli mačka ki jé meso
 'Obstaja kakršnakoli mačka, ki jé meso.'

(Horn 2005: 189)

Kljub temu ne moremo reči, da so IPI univerzalni kvantifikatorji. Težavo za takšno analizo predstavljajo zgledi, kot je (16). V levem prilastku IPI *any* se sicer res pojavi značilni modifikator univerzalnih kvantifikatorjev, vendar se v povedi, ki sledi, zaimek *it* nanaša na samostalniško zvezo *any number*. Če bi bil IPI *any* res pravi univerzalni kvantifikator, takšno navezovanje ne bi bilo mogoče. Kot namreč pojasnjuje Heim (1990),

⁴ $\diamond$ v literaturi tipično označuje modalne operatorje, ki izražajo možnost, verjetnost.

se zaimki ne morejo navezovati na univerzalne kvantifikatorje, če se slednji nahajajo v podrednih stavkih.

Nasprotno od zaimkov z morfemom *any-* se zaimki z morfemom *-ever* vedno pojavljajo v vezniški funkciji. Uvajajo proste oziralne odvisnike (angl. *free relatives*), ki so lahko stavčnočlenski ali nestavčnočlenski. Stavčnočlenski prosti oziralni odvisniki (18) so znani kot spojeni oziralni odvisniki (angl. *fused relatives*). Primerljivi so s samostalniškimi zvezami, saj opisujejo množico potencialnih referentov v zunajjezikovnem svetu, poleg tega pa jih je vedno mogoče nadomestiti s samostalniškimi zvezami (Huddleston in Pullum 2008).

- (18) *John will read whatever Bill assigns.*
 John POM prebrati karkoli Bill naroči
 'John bo prebral, karkoli bo Bill naročil.'
 (= *everything/ anything that Bill assigns*)
 vse karkoli ki Bill naroči
 (Dayal 1997: 99)

Nestavčnočlenski prosti oziralni odvisniki (19), znani kot univerzalni pogojno-dopustni odvisniki (angl. *universal conditional concessive clauses*), so pomensko sorodni pogojnim odvisnikom (Quirk et al. 1985). So nerestriktivni, saj opisujejo množico pogojev, izmed katerih nobeden ne vpliva na uresničitev dejanja, opisanega v glavnem stavku. Strukturno in pomensko so bližje odvisnikom z uvajalnimi vprašalnimi zaimki (Huddleston in Pullum 2008), kar je razvidno iz možne parafraze z zvezo *no matter* 'ni važno' (19').

- (19) *The business will fail whoever takes over as manager.*
 DOL podjetje POM propasti kdorkoli vzame čez kot direktor
 'Podjetje bo propadlo, kdorkoli bo prevzel direktorski položaj.'
- (19') *The business will fail no matter who takes over as manager.*
 DOL podjetje POM propasti nič biti važno kdo vzame čez kot direktor
 'Podjetje bo propadlo ne glede na to, kdo bo prevzel direktorski položaj.'
 (Huddleston in Pullum 2008: 761)

Prosti oziralni odvisniki ne omogočajo popolne identifikacije referenta, temveč predstavljajo le lastnost oz. lastnosti *potencialnih* referentov odvisnika: opisujejo množice. Razlika med spojenimi oziralnimi odvisniki in univerzalnimi pogojno-dopustnimi odvisniki je le v tem, da prvi opisujejo množice oseb ali stvari, drugi pa množice situacij. Dayal (1997) ugotavlja, da so prosti oziralni odvisniki *določni* opisni izrazi, saj

se lahko navezujejo na nanašalnico v predhodnem delu besedila, kar za nedoločne opisne izraze ne velja (20).

(20) *Mary is cooking something, {Whatever she is cooking}, uses onions.*
 Mary POM kuha nekaj karkoli ona POM kuha rabi čebule
 'Mary pravkar nekaj_i pripravlja. {Karkoli že to je,_i vsebuje čebulo.'

a. $a \vee b \vee c$

Mary pripravlja golaž, rižoto ali pico.

b. $\exists x$: pripravljati(x)(m) $\wedge$ vsebuje čebulo(x)

Obstaja jed, ki jo pripravlja Mary in ki vsebuje čebulo.

(prir. po Dayal 1997: 108)

Morfem *-ever* naj bi zagotavljal označevalno (atributivno) in zavračal neposredno nanosniško (referenčno) zmožnost prostega oziralnega odvisnika, zato je ključno, da sta v zunajjezikovnem svetu na voljo vsaj dve alternativni oz. dva potencialna referenta, ki ustrezata opisu v odvisniku, sicer njegova raba ni ustrezna (Dayal 1997). Pomen odvisnikov, ki jih uvajajo zaimki z morfemom *-ever*, niha: razumemo jih lahko kot eksistencialne ali kot univerzalne kvantifikatorje (ibid.). Značilnosti eksistencialnih kvantifikatorjev dobijo, če so rabljeni v povedi, ki zahteva enega samega udeleženca dejanja (20). Značilnosti univerzalnih kvantifikatorjev in s tem možnost izražanja proste izbire dobijo v povedih, ki vsiljujejo interpretacijo dejanja kot ponavljajočega se oz. generičnega (21).

(21) *Whatever Mary cooks uses onions.*

karkoli Mary kuha rabi čebulo

'Karkoli Mary pripravlja, (vedno) vsebuje čebulo.'

a. $a \wedge b \wedge c$

Mary pripravlja golaže, rižote in pice s čebulo.

b. $\forall x$: pripravljati(x)(m) $\rightarrow$ vsebuje čebulo(x)

Za vse jedi, ki jih pripravlja Mary, velja, da vsebujejo čebulo.

(prir. po Dayal 1997: 110)

Če si kot možne referenčne alternative v zgledih (20) in (21) predstavljamo golaž, rižoto in pico, potem je jasno, da je pomen odvisnika v zgledu (20) disjunktiven: Mary zagotovo pripravlja le eno od možnih jedi. V zgledu (21) je pomen odvisnika konjunktiven, saj gre za opis Maryjine navade.

5 OZIRALNOPOLJUBNOSTNI ZAIMKI⁵

Na podlagi predstavljenih značilnosti NPI in IPI na eni strani ter v slovenskih slovnicaх opisanih značilnosti OPZ na drugi strani lahko sklepamo, da se OPZ v navzdol monotoniх okoljih obnašajo kot eksistencialni kvantifikatorji, v modalniх okoljih (v nevezniški vlogi) in odvisniх (v vezniški vlogi) pa izražajo prostost izbire, pri čemer so običajno zamenljivi s celostnimi zaimki. Hipotezo smo preverili s pregledom zgledov rabe OPZ v korpusu Gigafida 2.0. Tabela 3 prikazuje zaimke, katerih pomenske lastnosti in rabo smo preučevali.

samostalniška zaimka	<i>kdorkoli, karkoli</i>
pridevniški zaimki	<i>kakršenkoli, katerikoli, čigarkoli</i>
prislovni zaimki	<i>kadarkoli, kdajkoli, kakorkoli, kjerkoli, kamorkoli, koderkoli, kolikorkoli</i>

TABELA 3: Slovenski oziralnopoljubnostni zaimki

Zglede rabe smo zbrali s pomočjo korpusnega orodja Sketch Engine. Pregledali smo po 700 naključno zbraniх zgledov rabe vsakega zaimka. To nam je omogočila funkcija *Naključni vzorec* (angl. *Random sample*). Manjši vzorec smo preučili le pri zaimkih *koderkoli*, *kolikorkoli* in *čigarkoli*, saj ima prvi v korpusu 414, drugi 41, tretji pa le 11 pojavitev.

5.1 K NEGATIVNI POLARNOSTI USMERJENI IZRAZI

Analiza zgledov rabe je pokazala, da se OPZ pogosto pojavljajo v različniх navzdol monotoniх okoljih, ki jih lahko po pomenu v grobem razdelimo na tri podskupine. Tabela 4 prikazuje število zgledov rabe preučevaniх OPZ v posamezniх navzdol monotoniх okoljih, ki jih natančneje predstavljamo v nadaljevanju.

⁵Vsi zgledi rabe v tem razdelku so iz korpusa Gigafida 2.0. Zgledov nismo spreminjali, večino pa smo skrajšali z izpustom za razpravo nerelevantniх delov besedila.

		kdorkoli	karkoli	kakršenkoli	katerikoli	čigarkoli	kadarkoli	kdajkoli	kakorkoli	kjerkoli	kamorkoli	koderkoli
strukture za izražanje nenaklonjenosti uresničitvi dejanja		230	216	396	111	-	32	75	90	38	31	9
strukture za izražanje pogoja ali vprašanja		72	122	86	71	1	47	85	103	37	8	13
dopolnila pridevnikov v primerniku in dopolnila izrazov za največje vrednosti		58	31	4	74	-	150	538	-	38	2	2
SKUPAJ	ŠT.	360	369	486	256	1	229	698	193	113	41	24
	%	51,4	52,7	69,4	36,6	9,1	32,7	99,7	27,6	16,1	5,9	5,8

TABELA 4: Število zgledov rabe oziralnopoljubnostnih zaimkov v navzdol monotoni okoljih

5.1.1 STRUKTURE ZA IZRAŽANJE NENAKLONJENOSTI URESNIČITVI DEJANJA

V to skupino okolij sodijo zveze oz. stavki, v katerih se OPZ pojavljajo v skladijsko-pomenskem dosegu:

- i. nikalnice
- ii. izraza za odsotnost (*preden, brez*), zanikanje (*zanikati, izključevati*), dvom (*dvomiti, malo verjetno*), presenečenje ali neodobranje (*nenavadno, nedopustno*), onemogočanje ali preprečevanje (*odvrčati, proti*), izogibanje (*v izogib, odklanjati*)
- iii. pridevnika v elativni stopnji

Samostalniška in prislovni OPZ se v preučevanem vzorcu najpogosteje pojavljajo v dosegu nikalnice, pri čemer se negativna proklitika⁶ pogosteje nahaja v nadrednem stavku, ne v stavku, v katerem je OPZ. V

⁶ Negativna proklitika je lahko nikalni členek ali zanikani pomožnik.

nasprotju s samostalniškimi in prislovnimi se pridevniški OPZ pogosteje pojavljajo neposredno v zanikanih stavkih, tj. v stavkih z negativno proklitiko.⁷ Izrazita je tudi pogostost sopojavitve pridevniškega zaimka *kakršenkoli* s predlogom *brez*; v vzorcu smo našli kar 106 zgledov takšne rabe.

OPZ so v zanikanih stavkih zamenljivi z nikalnimi in/ali s poljubnostnimi zaimki (22–23). Če se OPZ pojavi za prirednim veznikom *ali*, z nikalnim zaimkom ni zamenljiv.

(22) *Nikar ne krivite matere ali kogarkoli* (= koga) *drugega*.

(23) *Ni zaupal ne meni ne komurkoli* (= komu/nikomur) *drugemu*.

Nepopolno zamenljivost OPZ in nikalnih zaimkov pripisujemo različnim kvantifikacijskim lastnostim: kot vsi zaimenski NPI se OPZ in poljubnostni zaimki v navzdol monotoni okoljih obnašajo kot eksistencialni kvantifikatorji (gl. Huddleston in Pullum 2008), slovenski nikalni zaimki pa imajo večinoma lastnosti univerzalnih kvantifikatorjev (Ilc 2019). Zdi se naravno, da se v ločnem priredju pojavljajo (eksistencialni) OPZ oz. poljubnostni zaimki, v vezalnem priredju pa je mogoče rabiti tudi (univerzalne) nikalne zaimke.

V zanikanih stavkih, ki poleg osebne vsebujejo tudi eno ali več neosebne glagolske oblike, zamenjava z nikalnim zaimkom včasih vodi v spremembo pomena izjave, do katere ob zamenjavi OPZ s poljubnostnim zaimkom ne pride (24). Razlog za to je zopet kvantifikacijska neenakost OPZ in poljubnostnih zaimkov na eni ter nikalnih zaimkov na drugi strani. Eksistencialni kvantifikatorji – za razliko od univerzalnih kvantifikatorjev – namreč obstoja neprazne množice ne predpostavljajo. To pojasnjuje pogostost rabe OPZ v stavkih v pogojnem naklonu, ki dejanje oz. stanje prikazuje zgolj kot hipotetično.

(24) *Trener res ni imel razloga karkoli spreminjati v ekipi, ki je bila najboljša že lani.*

= Ni imel razloga {kaj spreminjati/da bi kaj spreminjal}.

≠ Ni imel razloga {nič spreminjati/da ni spremenil nič}.

⁷ Podobna ugotovitev je za poljubnostne zaimke predstavljena v magistrski nalogi K. Gregorčič (2018). Medtem ko se samostalniški in prislovni poljubnostni zaimki le redko pojavijo v neposredno zanikanem stavku, pri pridevniških poljubnostnih zaimkih tovrstnih omejitev ni zaznati.

V okoljih, v katerih se negativna proklitika *ne* nahaja v nadrednem stavku, je OPZ zamenljiv le s poljubnostnim zaimkom. Zanikani stavek je v tem primeru najpogosteje neposredno nadrejen stavku z OPZ (25), ni pa nujno (26).

(25) *Ne morem si predstavljati, da bi počela karkoli (= kaj) drugega.*

(26) *Ni človek, ki bi dopustil, da bi mu kdorkoli (= kdo) kljuboval.*

V okoljih, ki poleg izražanja nenaklonjenosti uresničitvi dejanja izražajo tudi modalnost (poleg navzdol monotonega operatorja vsebujejo modalni operator), je včasih mogočih več interpretacij OPZ. Zgled (27) tako dovoljuje štiri različne interpretacije (a–d), saj lahko prislov *težko* razumemo na dva načina: kot navzdol monotoni operator, ki poudarja nenaklonjenost uresničitvi dejanja, ali kot modalni operator, ki poudarja nezmožnost uresničitve dejanja in tako nosi modalni pomen, nasproten pomenu prislova *lahko* (*težko* = *ne lahko/verjetno*).

(27) *To se dogaja v dneh, ko bodo vodilni možje poskrbeli za to, da jim bo kdorkoli zelo težko karkoli očital.*

a. Težko jim bo kdo kaj očital.

= Ni verjetno, da bi jim kdo kaj očital.

b. Vsakdo jim bo težko kaj očital.

= Za vsakogar velja, da ni verjetno, da bi jim kaj očital.

c. Vse jim bo težko kdo očital.

= Za vsako stvar velja, da ni verjetno, da bi jim jo kdo očital.

d. Vsakdo jim bo vse težko očital.

= Za vsakogar velja, da za vse stvari ni verjetno, da bi mu jih očital.

Parafraze, zapisane v zgledih (a–d), kažejo, zakaj se pomenska vrednost OPZ spreminja. Če OPZ obravnavamo v pomenskem dosegu prislova *težko*, torej v dosegu navzdol monotonega operatorja (*kdorkoli* v zgledih a in c ter *karkoli* v zgledih a in b), se zaimke obnaša kot značilni NPI: ima lastnosti eksistencialnih kvantifikatorjev in pripomore k interpretaciji, da razmere uresničitvi opisanega dejanja niso naklonjene. Če OPZ obravnavamo izven dosega prislova *težko* (*kdorkoli* v zgledih b in d ter *karkoli* v zgledih c in d), zaimke začne izražati prostost izbire: kaže lastnosti univerzalnih kvantifikatorjev, v govoru pa dobi poudarek.⁸

⁸To je v skladu z ugotovitvijo, da poudarek v različnih jezikih dobijo prav besede, ki so izven pomenskega dosega drugih operatorjev (Giannakidou 1998).

5.1.2 STRUKTURE ZA IZRAŽANJE POGOJA ALI VPRAŠANJA TER DOPOLNILA PRIDEVNIKOV V PRIMERNIKU IN IZRAZOV ZA NAJVEČJE VREDNOSTI

Tudi v strukturah za izražanje pogoja (28) ali vprašanja (29) ter v dopolnilih primernikov in izrazov za največje vrednosti (30–31) so OPZ zamenljivi s poljubnostnimi zaimki, pri čemer se zdi, da sporočevalec z uporabo OPZ želi ustvariti vtis, da je prijaznejši oz. da v dano množico uvršča tudi tiste predstavnike, ki bi se sicer v običajnih okoliščinah morda zdeli nepomembni ali nerelevantni.⁹ V zgledu (28c) govorec na primer k odzivu vabi tudi tiste, ki vedo kaj, kar se jim morda ne zdi relevantno oz. vredno omembe.

- (28) a. *Rekla sta, da morava domov, če se nama kjerkoli (= kje) kaj zatakne.*
 b. *Odrehati komurkoli (= komu) zmožnost razprave je primitivno obrekovanje.*
 c. *Vsi, ki karkoli (= kaj) vedo, naj to sporočijo na najbližjo policijsko postajo.*
- (29) *Ali je to kakorkoli (= kako) vplivalo na vaš trg nepremičnin?*
- (30) *Zame je to najlepši avto, kar sem jih kdarkoli (= kdaj) zasnoval.*
- (31) *Svojim čustvom sem danes bliže, kot sem bila kdajkoli (= kdaj) prej.*¹⁰
 = *Svojim čustvom sem danes najbliže.*

V dopolnilih primernikov in izrazov za največje vrednosti najpogosteje najdemo prislovne zaimke, zlasti *kdajkoli* in *kadarkoli*. Kombinacija pridevnika v primerniku in dopolnila, v katerem je rabljen OPZ, pomensko deluje kot pridevniški presežnik. To je razvidno iz parafraze zgleда (31).

⁹ Ta pomenska lastnost je bila zaznana tudi pri angleškem *any* (Kadmon in Landman 1993).

¹⁰ Zanimivo je, da ima slovenščina dva OPZ, ki v navzdol monotonih okoljih opisujeta množico časovnih enot oz. obdobji: *kadarkoli* in *kdajkoli*. Kljub temu da oba vsebujeta poudarjalni členek *koli*, ki je značilen za OPZ, korpusni podatki kažejo, da je *kdajkoli* v standardni slovenščini pretežno rabljen kot NPI. Med 700 naključno zbranimi zgledi iz korpusa Gigafida 2.0 je *kdajkoli* kot NPI rabljen v 698 primerih. Prosto izbiro izraža le v dveh zgledih, v katerih je rabljen nevezniško, pojavlja pa se ob prislovu *lahko*. *Kadarkoli* je po značilnostih rabe veliko bolj podoben ostalim OPZ: v slabi tretjini primerov našega vzorca ima vezniško vlogo (25,6 % primerov), v nevezniški vlogi pa ima lahko lastnosti NPI (32,7 % primerov) ali izraža prosto izbiro (41,9 % primerov).

5.2 IZRAŽANJE PROSTE IZBIRE

5.2.1 NEVEZNIŠKA RABA

Analiza zgledov je pokazala, da se OPZ lahko pojavljajo tudi v okoljih, ki niso navzdol monotona. Zaimki v govoru tedaj dobijo značilni poudarek in začnejo izražati prostost izbire (gl. tudi zgled 27). To pomeni, da izražajo možnost, da je vsak predstavnik množice udeleženec dejanja, opisanega v stavku oz. izjavi.

OPZ kažejo lastnosti IPI v okoljih, ki jih lahko glede na pomen razdelimo v tri skupine. Spodnja tabela prikazuje število zgledov rabe preučevanih OPZ v posameznih okoljih, ki jih natančneje predstavljamo v nadaljevanju.

		kdorkoli	karkoli	kakršenkoli	katerikoli	čigarkoli	kadarkoli	kakorkoli	kjerkoli	kamorkoli	koderkoli	kolikorkoli
modalna okolja		159	87	76	239	1	271	3	264	155	241	2
generična okolja		30	13	57	91	-	12	-	62	15	13	-
nemodalna okolja		32	64	41	90	4	10	9	40	78	62	5
SKUPAJ	ŠT.	221	164	174	420	5	293	12	366	248	316	7
	%	31,6	23,4	24,9	60,0	45,5	41,9	1,7	52,3	35,4	76,3	17,1

TABELA 5: Število zgledov rabe oziralnopoljubnostnih zaimkov z lastnostmi izrazov proste izbire

5.2.1.1 Modalna okolja

Modalna okolja tvorijo izrazi, ki razkrivajo sporočevalčev odnos do povedanega. V preučevanem vzorcu so OPZ najpogosteje rabljeni ob naklonskem prislovu *lahko*. Zamenljivi so s celostnimi zaimki, saj ustvarjajo učinek proste izbire (gl. shematična prikaza 32a–b). Pri tem dobijo lastnosti univerzalnih kvantifikatorjev: v modalnih okoljih se v

vlogi njihovih levih prilastkov pogosto pojavljajo členki, kot sta *skoraj* in *praktično*, ki so tipični modifikatorji univerzalnih kvantifikatorjev.

(32) *Ker program pomni zgodovino, se lahko praktično kadarkoli vrnemo nazaj.*

a. $\diamond a \wedge \diamond b \wedge \diamond c$

Vrnemo se lahko v trenutku a, v trenutku b in v trenutku c.

b. $\forall x: \text{trenutek}(x) \rightarrow \text{lahko se vrnemo}(x)$

Za vsak trenutek velja, da se lahko vrnemo.

Pomen OPZ v modalnih okoljih niha skladno s pomensko interakcijo med zaimkom in modalnim izrazom. Če se modalni izraz pojavi v dosegu OPZ, se slednji obnaša kot univerzalni kvantifikator, zamenljiv pa je s celostnim zaimkom (32). Če se zaimek pojavi v pomenskem dosegu modalnega izraza, s celostnim zaimkom ni zamenljiv (33). Učinka proste izbire ni več, saj ni izraženo to, da je za izpolnitev dejanja treba uporabiti vse potencialne referente, temveč da lahko sicer res prosto izbiramo, vendar moramo na koncu izbrati enega samega predstavnika množice.

(33) *Potem se poročite s Francozom ali z Italijanom. Poročite se s komerkoli.*

= Poročite se z osebo a ali z osebo b, ne poročite pa se z obema.

≠ Poročite se z osebo a in poročite se z osebo b.

Med modalnimi okolji, v katerih se pojavljajo OPZ, velja omeniti tudi zanikane izjave. Ker je negativna proklitika *ne* navzdol monotoni operator, bi pričakovali, da se bo OPZ v njenem pomenskem dosegu obnašal kot NPI in s tem dobil lastnosti eksistencialnih kvantifikatorjev. Zaradi prisotnosti modalnega operatorja pa se lahko OPZ znajde v pomenskem dosegu navzdol monotonega operatorja in hkrati izven pomenskega dosega modalnega operatorja. To privede do rabe, pri kateri OPZ izraža nesprejemljivost proste izbire (angl. *anti-indiscriminative use*, gl. Horn 2005). Pomen tako rabljenega OPZ je shematično predstavljen v zgledu (34a).

(34) *Seznam krajev je obsežen, nikakor pa ne moremo faksa poslati kamorkoli.*

a. $\neg \forall x: \text{kraj}(x) \rightarrow \text{mogoče poslati faks(mi)}(x)$

Ni res, da so vsi kraji taki, da lahko tja pošljemo faks.

Kljub prisotnosti navzdol monotonega operatorja kombinacija OPZ in modalnega operatorja ustvari učinek proste izbire. OPZ se obnaša kot univerzalni kvantifikator, v govoru pa dobi značilni poudarek.

5.2.1.2. Generična okolja

Tudi v generičnih okoljih, tj. opisih navad in splošnih resnic, se OPZ obnašajo kot univerzalni kvantifikatorji. Ustvarjajo učinek proste izbire, zato jih je mogoče modificirati s *skoraj* in *praktično*:

(35) *Res ste mojstri zlorab in blatenja praktično česarkoli in kogarkoli, ki vam je napoti.*

Razlika med celostnimi zaimki in OPZ ni samo v tem, da je univerzalnost oz. konjunktivni pomen pri OPZ le implikatura, pri celostnih zaimkih pa nespremenljiva oz. stalna komponenta pomena. Zdi se, da z rabo OPZ sporočevalec poudarja raznolikost oz. raznovrstno sestavo množice potencialnih referentov. To je še posebej jasno razvidno iz zgleda (36), v katerem sta celostnimi zaimki in OPZ rabljena drug ob drugem, kar pomeni, da njun pomenski doprinos k izjavi ne more biti povsem identičen, sicer bi bila njuna sopojavitve tavitološka. Medtem ko se z rabo celostnega zaimka sporočevalec osredotoča predvsem na količinski, se z rabo OPZ osredotoča na kakovostni vidik stvarnosti.

(36) *Kdor napiše vse, kar mu pride na misel, v bistvu napiše karkoli.*

5.2.1.3 Nemodalna okolja

Raba OPZ je mogoča tudi v nekaterih okoljih, ki niso ne navzdol monotona, ne modalna ali generična. V takšnih okoljih OPZ neizpodbitno poimenujejo enega samega referenta, ki pa ga sporočevalec v množici potencialno ustreznih referentov ni sposoben ali ni pripravljen identificirati. OPZ v teh primerih torej ne morejo ustvariti učinka proste izbire: nimajo konjunktivnega pomena, zato niso zamenljivi s celostnimi zaimki. Izražajo dejstvo, da lahko pri dejanju sodeluje poljuben *posamezni* predstavnik množice, ne pa vsi:

(37) *Ultrazvočni pregled, opravljen kadarkoli med 16. in 20. tednom nosečnosti.*

a. $= a \vee b \vee c$

Pregled, opravljen v trenutku a ali b ali c.

b. $\neq a \wedge b \wedge c$

Pregled, opravljen v trenutku a in b in c.

OPZ v nemodalnih okoljih pogosto izražajo sporočevalčevo nezmožnost natančne identifikacije referenta (38) ali brezbržnost do njegove identitete (39). Pogosta je tudi dopolnilna raba OPZ (angl. *supplementary use*, gl. Horn 2005), ki se v slovenščini kaže kot souporaba nedoločnega ali poljubnostnega zaimka in OPZ (40).

- (38) *Narediti spletni medij, portal, e-časopis ali karkoli že, je brca v temo.*
= Narediti spletni medij, portal, e-časopis ali to ali ono spletno občilo ...
- (39) *Če ne veš, kam, greš kamorkoli, samo da nekam prideš.*
= Greš {v naključni kraj/kar nekam_(pog.)}.
- (40) *Jaz pa sem se začel poigravati z mislijo, da bi začel pisati kratke zgodbe ali kaj podobnega, karkoli.*
a. ... kratke zgodbe ali kaj podobnega, zagotovo pa ne pesmi.
b. ?... kratke zgodbe ali kaj podobnega, karkoli, zagotovo pa ne pesmi.

V zgledu (40) se OPZ nanaša na enega, poljubno izbranega predstavnika množice. To bi sicer lahko trdili tudi za poljubnostni zaimek, ki stoji pred OPZ, vendar se zdi, da sporočevalec z dopolnilno rabo OPZ poudarja poljubnost oz. prosto izbiro med predstavniki množice, s tem pa izraža pripravljenost, da med potencialne referente šteje tudi manj prototipne predstavnike množice. Učinek tako rabljenega OPZ postane še jasnejši, če poskušamo množico potencialnih referentov zamejiti s kontekstom. Tako zamejevanje je mogoče, če rabimo le poljubnostni zaimek (40a). Če poljubnostni zaimek dopolnimo z OPZ, se zamejevanje zdi manj verjetno (40b). Iz zgledov (40a–b) lahko sklepamo, da slovenski OPZ zahtevajo popolno variacijo (angl. *total variation*, gl. Chierchia 2013), torej popolnoma neomejeno izbiro med potencialnimi referenti.

5.2.2 VEZNIŠKA RABA

Do sedaj smo obravnavali nevezniško rabo OPZ, ki je v veliki meri primerljiva z rabo angleških zaimkov z morfemom *any-*. Za razliko od slednjih imajo OPZ lahko tudi vezniško vlogo, v kateri pripomorejo k izražanju prostosti izbire. Tabela 6 prikazuje število primerov vezniške rabe OPZ v našem preučevanem vzorcu.

	kdorkoli	karkoli	kakršenkoli	katerikoli	čigarkoli	kadarkoli	kakorkoli	kjerkoli	kamorkoli	koderkoli	kolikorkoli
Št.	115	160	40	19	5	179	491	217	406	73	34
%	16,4	22,9	5,7	2,7	45,5	25,6	70,1	31,0	58,0	17,6	82,9

TABELA 6: Število zgledov vezniško rabljenih oziralnopoljubnostnih zaimkov

OPZ uvajajo različne vrste odvisnikov. Če sledimo slovenski tipologiji stavčnoočlenskih in nestavčnoočlenskih odvisnikov (Gabrovšek in Žele 2019 ter Gabrovšek 2019), odvisnike z uvajalnimi OPZ lahko uvrstimo v naslednje kategorije:

1. matični stavčnoočlenski
  - i. vezljivi (osebkovi, predmetni, prislovnodoločilni odvisniki kraja ali časa)
  - ii. družljivi (odvisniki kraja, časa ali načina)
2. nematični nestavčnoočlenski
  - i. vezalno/protivno razmerje
  - ii. dopustno prislovnodoločilno razmerje

Vezljive stavčnoočlenske odvisnike v našem vzorcu tipično uvajajo samostalniški in prislovni OPZ. Samostalniška OPZ uvajata osebkove in predmetne odvisnike (41–42), prislovni pa prislovnodoločilne odvisnike kraja in časa (43–44).

(41) *Kdorkoli je vdrl, se dobro spozna na tehniko.*

= {kdor / tisti, ki} je vdrl

(42) *Ima pravico, da na svoj teritorij sprejme, kogarkoli želi.*

= {kogar / tistega, ki ga / vsakogar, ki ga} želi

(43) *Kjerkoli bosta prisotna oba plina, se bo hemoglobin prej vezal z ogljikovim monoksidom.*

= {kjer / tam, kjer / povsod, kjer} bosta prisotna oba plina

(44) *Če hočete, da proizvajajo zdravila, boste plačali, kolikorkoli vam zaračunajo.*

= {kolikor / toliko, kot} vam zaračunajo

Tovrstni vezljivi stavčnoočlenski odvisniki so zamenljivi z oziralnimi odvisniki, ki jih uvajajo oziralni zaimki ali veznik *ki*, ali z oziralnimi odvisniki, ki imajo v nadrednem stavku kot nanašalni izraz kazalni zaimek. Če poved opisuje stanje ali dejanje, ki se lahko uresniči večkrat, je vezljivi stavčnoočlenski odvisnik z uvajalnim OPZ mogoče zamenjati z oziralnim odvisnikom, ki ima v nadrednem stavku kot nanašalni izraz celostni zaimek; v tem primeru je dejanje v glavnem stavku opisano kot brezčasno oz. ponavljajoče se (42–43). Če takšna zamenjava ni mogoča, OPZ razkriva sporočevalčevo nepoznavanje identitete ali brezbržnost glede identitete referenta, ki ga opisuje odvisnik (41, 44).

Matični stavčnoočlenski odvisniki z uvajalnimi OPZ so določni opisni izrazi (gl. Dayal 1997), s katerimi sporočevalec opiše lastnost, ki jo mora

imeti potencialni referent – udeleženec dejanja, opisanega v glavnem stavku. Od širšega konteksta izjave je odvisno, ali bo odvisnik dobil pomenske lastnosti univerzalnega ali eksistencialnega kvantifikatorja. V vsakem primeru mora opis referenta, podan v odvisniku, dopuščati možnost obstoja vsaj dveh potencialnih referentov. Poved (41) bi bila na primer zelo nenavadna, če bi sporočevalec in njegovi naslovniki vedeli, kdo je vlomilec. Če sta osumljenca vsaj dva, raba povedi postane smiselna.

Prislovni OPZ lahko uvajajo tudi družljive odvisnike, torej odvisnike v stavčni vlogi neobveznih prislovnih določil časa, kraja ali načina. Tovrstne odvisnike je zelo pogosto mogoče interpretirati na dva načina, kot kaže zgled (45).

- (45) *Srbska glasbena zvezda dvigne na noge publiko, kjerkoli se pojavi.*
 a. = {povsod, kjer / tam, kjer / kjer} se pojavi
 b. = ne glede na to, kje se pojavi
 c. = in vseeno je, kje se pojavi

Odvisnik *kjerkoli se pojavi* lahko interpretiramo kot restriktivni stavčni člen, ki dejanje glavnega stavka natančneje umešča v prostor (a), ali pa kot univerzalni pogojno-dopustni odvisnik, torej kot nestavčnočlenski in s tem nerestriktivni odvisnik, s katerim govorec sporoča, da se bo dejanje, opisano v glavnem stavku, zgodilo ne glede na to, v katero okolje bo umeščeno. V slednjem primeru je vezniško rabljeni OPZ mogoče nadomestiti z zvezo *ne glede na to*, ki ji sledi vprašalni zaimek (b); zgled lahko pretvorimo tudi v priredno zloženo poved (c). Kot stavčnočlenski odvisnik ima odvisni stavek v zgledu (45) konjunktivni pomen (*na kraju a in b in c*) oz. lastnosti univerzalnih kvantifikatorjev. Kot nestavčnočlenski odvisnik ima isti odvisni stavek disjunktivni pomen (*če se pojavi na kraju a ali b ali c*) oz. lastnosti eksistencialnih kvantifikatorjev.

Da se univerzalni pogojno-dopustni odvisniki obnašajo kot eksistencialni kvantifikatorji, je mogoče trditi tudi, ker se nanje lahko navezujejo zaimki v glavnem stavku (46). Skladenjsko nadrejeni zaimki se namreč lahko nanašajo le na eksistencialne, ne pa tudi na univerzalne kvantifikatorje (Heim 1990).

- (46) *{Kakršenkoli odnos že imaš do mesta,} ti ga_i mesto vrača.*

Zgornji univerzalni pogojno-dopustni odvisnik opisuje množico situacij, izmed katerih nobena ne bo vplivala na uresničitev dejanja, opisanega v glavnem stavku. V nekaterih primerih pa je vloga tovrstnih odvisnikov bolj ali zgolj metalingvistična, saj odvisnik razkriva sporočevalčevo nepoznavanje referenta ali brezbriznost do njegove identitete. Pogojno-dopustno razmerje ni vzpostavljeno na ravni med vsebinama glavnega in odvisnega stavka, temveč med v glavnem stavku rabljeno besedno zvezo in potencialnimi referenti, ki bi jih po sporočevalčevem mnenju izbrana besedna zveza lahko poimenovala:

(47) *Najbolj mi je pomembno, da sem na tej poti, kamorkoli me pač že pelje, svoboden.*

= {Ne vem / vseeno mi je}, kam me ta pot pelje.

(48) *Gremo naprej – kakorkoli to že razumemo.*

= Vseeno je, kako to razumemo.

Odvisnik z uvajalnim OPZ v zgledu (47) se nanaša na samostalniško zvezo, ki omogoča popolno identifikacijo referenta, saj jo uvaja kazalni zaimek (*tej poti*). Odvisnik v zgledu (48) se nanaša na nadredni stavek (*Gremo naprej*): v tem primeru ima sporočevalec referenta (vsaj v metaforičnem smislu) pred seboj. Odvisnika v zgledih (47–48) torej poudarjata, da sporočevalec referentov ne pozna dobro. Ker imata predvsem metalingvistično vlogo in ker razkrivata sporočevalčev odnos do povedanega, bi ju bilo smiselno umestiti med ozirne odvisnike, torej nestavčnočlenske odvisnike, ki z glavnim stavkom vzpostavljajo vezalno, protivno ali dopustno razmerje (gl. Gabrovšek in Žele 2019).

OPZ *kakorkoli* uvaja tudi ozirne odvisnike, s katerimi se sporočevalec nanaša na daljši del predhodnega besedila, ne le na besedno zvezo. Odvisnik v zgledu (49) izpostavlja dejstvo, da do tedaj opisane okoliščine nimajo vpliva na dogodke, opisane v besedilu, ki sledi. Obenem ima vlogo diskurznega označevalca: označuje prehod na novo temo oz. prehod z zastranitve na temo besedila. Glavno sporočilo besedila se namreč nahaja za odvisnikom *kakorkoli že bo*, besedilo, ki stoji pred odvisnikom, pa deluje kot zastranitev.

(49) *Danes se bodo »spopadli« s kar obsežnim dnevnim redom, vendar na njem ni obravnave proračuna. Mogoče pa je, da ga bodo vseeno dobili na mizo. Ali se bo to zgodilo, se bo vedelo tik pred sejo. Kakorkoli že bo, dejstvo je, da ima župan nekaj težav s polnjenjem prihodkovne strani proračuna.*

6 ZAKLJUČEK

V prispevku smo analizirali oziralnopoljubnostne zaimke, katerih pomenske lastnosti in značilnosti rabe še niso bile predmet podrobnejših raziskav. Pregled večjega vzorca zgledov rabe iz korpusa Gigafida 2.0 je pokazal, da so oziralnopoljubnostni zaimki prvenstveno k negativni polarnosti usmerjeni izrazi in izrazi proste izbire. Njihova osrednja značilnost je pomenska odvisnost od okolja, v katerem se pojavljajo. V navzdol monotonih okoljih imajo tako lastnosti eksistencialnih kvantifikatorjev, v drugih okoljih pa se njihove kvantifikacijske značilnosti spreminjajo v odvisnosti od konteksta. Podobno velja za vezniško rabljene zaimke: odvisniki, ki jih uvajajo, lahko označujejo enega ali več potencialnih referentov hkrati. Kvantifikacijske značilnosti odvisnikov so pogojene z vrsto dejanja oz. stanja, opisanega v glavnem in/ali odvisnem stavku.

VIR

Gigafida 2.0 v orodju Sketch Engine. Na spletu: <https://app.sketchengine.eu> (1.–24. 7. 2020).

LITERATURA

- Bajec, Anton, Kolarič, Rudolf, Rupel, Mirko, Šolar, Jakob. 1973. *Slovenska slovnica*. Ljubljana: DZS.
- Breznik, Anton. 1934. *Slovenska slovnica za srednje šole*. Celovec: Družba sv. Mohorja.
- Cazinkič, Robert. 2000. Oziralni prilastkovi odvisniki. *Jezik in slovstvo* 46/1–2: 29–40.
- Chierchia, Gennaro. 2013. *Logic in Grammar: Polarity, Free Choice, and Intervention*. Oxford: OUP.
- Dayal, Veneeta. 1997. Free Relatives and »Ever«: Identity and Free Choice Readings. V: A. Lawson (ur.). *Proceedings of SALT 7*. Ithaca, NY: Cornell University. 99–116.
- Đukanović, Maja. 2007. Termin nedoločni zaimki v slovenščini in srbsščini. V: I. Orel (ur.). *Razvoj slovenskega strokovnega jezika. Obdobja 24*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik. 445–456.
- Gabrovšek, Dejan, Žele, Andreja. 2019. Tipologija stavčnočlenskih odvisnikov v slovenščini. *Slavistična revija* 67/3: 487–507.
- Gabrovšek, Dejan. 2019. Tipologija nestavčnočlenskih nematičnih dopolnil v slovenščini. *Jezikoslovni zapiski* 25/2: 83–86. DOI: <https://doi.org/10.3986/JZ.25.2.5>
- Giannakidou, Anastasia. 1998. *Polarity Sensitivity as (Non)Veridical Dependency*. Amsterdam: John Benjamins.
- Gregorčič, Kristina. 2018. *Affective polarity items in Slovene*. Magistrska naloga. Ljubljana.
- Heim, Irene. 1990. E-Type Pronouns and Donkey Anaphora. *Linguistics and Philosophy* 13/2: 137–177.

- Horn, Laurence R. 2005. Airport '86 Revisited: Toward a unified indefinite any. V: G. N. Carlson, F. J. Pelletier (ur.). *Reference and Quantification: The Partee Effect*. Stanford: CSLI Publications. 179–205.
- Huddleston, Rodney D., Pullum, Geoffrey K. 2008. *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge, NY: CUP.
- Ilc, Gašper. 2019. *Aspects of Negation in English and Slovenian*. Ljubljana: Znanstvena založba FF.
- Janežič, Anton. 1863. *Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo*. Celovec: [Janez Leon].
- Kadmon, Nirit, Landman, Fred. 1993. Any. *Linguistics and Philosophy* 16/4: 353–422.
- Ladusaw, William A. 1980. *Polarity Sensitivity as Inherent Scope Relations*. New York: Garland Publications.
- Quirk, Randolph, Greenbaum, Sidney, Leech, Geoffrey, Svartvik, Jan. 1994. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. New York: Longman.
- Toporišič, Jože. 2000. *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.

Prispelo februarja 2021, sprejeto aprila 2021.

Received February 2021, accepted April 2021.

ZAHVALE

Raziskovalno delo, predstavljeno v prispevku, je bilo opravljeno s pomočjo sredstev Univerzitetne ustanove ing. Lenarčič Milana.

POVZETEK

POMENSKE LASTNOSTI IN ZNAČILNOSTI RABE SLOVENSКИH OZIRALNOPOLJUBNOSTNIH ZAIMKOV

Prispevek predstavlja osrednje pomenske lastnosti in značilnosti rabe slovenskih oziralnopoljubnostnih zaimkov (OPZ). Analiza vzorca iz korpusa Gigafida 2.0 je pokazala, da so OPZ k negativni polarosti usmerjeni izrazi (NPI) in izrazi proste izbire (IPI).

Značilnosti NPI in s tem lastnosti eksistencialnih kvantifikatorjev OPZ dobijo v pomenskem dosegu navzdol monotonih operatorjev. V okoljih, ki niso navzdol monotona, ti zaimki dobijo lastnosti IPI. Če se OPZ nahajajo izven dosega modalnih operatorjev, privzamejo lastnosti univerzalnih kvantifikatorjev in ustvarjajo učinek proste izbire. V dosegu modalnih operatorjev in v nedomalnih okoljih pa se obnašajo kot eksistencialni kvantifikatorji in izražajo dejstvo, da govorec referenta ne pozna ali se mu njegova identiteta ne zdi pomembna.

OPZ lahko uvajajo tudi proste oziralne odvisnike – določne izraze, ki opisujejo množice posameznikov ali situacij. Raba tovrstnih odvisnikov je sprejemljiva le, če obstajata najmanj dva potencialna referenta, ki ustrezata opisu v odvisniku.

SEMANTIC AND DISTRIBUTIONAL FEATURES OF SLOVENE KOLI-PRONOUNS

The paper outlines the core semantic and distributional characteristics of the Slovene *koli*-pronouns. The analysis of a sample from the reference corpus Gigafida 2.0 shows that *koli*-pronouns are both negative polarity items (NPIs) and free choice items (FCIs).

In the scope of downward entailing operators, *koli*-pronouns adopt characteristics of NPIs and existential quantifiers. In non-downward-entailing environments, these pronouns behave as FCIs. If they outscope modal operators, they adopt features of universal quantifiers, creating the free choice effect. In the scope of modal operators or in non-modal contexts, they adopt features of existential quantifiers, highlighting the fact that the speaker is either oblivious or indifferent to the identity of the referent.

Koli-pronouns can also introduce free relative clauses that function as definite descriptions of sets of individuals or situations. The usage of free relative clauses with an introductory *koli*-pronoun requires contexts that allow for the existence of at least two potential referents matching the description in the relative clause.

Nataša Logar

Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana, Slovenia

DOI: <https://doi.org/10.3986/sjls.13.1.05>

WRITING IN ACADEMIC SLOVENE: STATE AND ORIGINS OF STUDENTS' KNOWLEDGE AND SKILLS

By using a survey and semi-structured interviewing our study showed that the majority of Slovene PhD students are satisfied with their Slovene academic writing skills, but admitted they could improve, for example, with regard to their use of typical academic vocabulary in its usual context; writing concisely and accurately; and producing characteristic sentences and phrases in accordance with specific sections of text. As for the origins of the skills in question, in students' opinion the most important way of learning how to write academic Slovene is by reading academic text during the entire course of study, as well as by writing term papers and similar assignments. Here – in PhD students' and supervisors' opinion – the role of teachers is very important, i.e. all teachers, not just linguists, should contribute to the excellence of students' knowledge of academic Slovene.

KEYWORDS: academic writing, PhD students, supervisors, survey, interview

Z anketiranjem in intervjuji smo ugotovili, da je večina slovenskih doktorskih študentov zadovoljna s svojim znanjem ter veščinami, povezanimi s pisanjem strokovno-znanstvenih besedil v slovenščini, čeprav so hkrati priznali, da bi tovrstno znanje in veščine lahko še izboljšali. In sicer pri: tipičnem znanstvenem besedišču in njegovi okolici; jedrnatem in natančnem ubesedovanju; tipičnih stavčnih frazah v posameznih delih besedil ipd. Pri izvoru znanja in veščin, potrebnih za strokovno-znanstveno pisanje, se je pokazalo, da je po mnenju študentov najpomembnejši način, na katerega jih pridobijo, branje te zvrsti v času celotnega študija, prav tako pa tudi pisanje sólo, npr. pisanje seminarskih in podobnih nalog. Pri tem – in tu so bili enotnega mnenja tako študenti kot mentorji – je zelo pomembna vloga učiteljev, in to vseh učiteljev, ne le jezikoslovcev: vsi bi morali prispevati k odličnemu znanju adakemske slovenščine pri študentih.

KLJUČNE BESEDE: strokovno-znanstveno pisanje, doktorski študenti, mentorji, anketa, intervju

1 INTRODUCTION

Aspirations for the establishment of Slovene as a language of Academia are well described (e.g. *Slovenski jezik v znanosti 1* 1986; *Slovenski jezik*

v znanosti 2 1989; Orel 2007; Žigon, Almasy and Lovšin 2017). Starting with legal lexical items recorded in the Freising Manuscripts in the 10th century (Škrubej 2007) and reaching its peak with the foundation of the University of Ljubljana in 1919 (Pirih Svetina 2019), academic Slovene grew into a fully functional means of communication, enabling its speakers to scientifically deliberate on all matters of spiritual and material culture (Pogorelec 1988/2011: 392). Since then, as Vidovič Muha (2007a: 10) pointed out, it has “born witness to the (global) equality and excellence of scientific thoughts expressed in Slovene”.

Nonetheless, in the aftermath of the Bologna reform of 1999, and at a time of English language dominance in the global science domain (Ammon 2011), an important issue arose, i.e. the Slovene language being an obstacle to further internationalisation of Slovenia’s higher education system (Kalin Golob et al. 2014). Apart from linguists debating the matter (e.g. Vidovič Muha 2007b; Kalin Golob, Stabej 2007; Humar and Žagar Karer 2010; Kalin Golob 2012; Stabej 2013), the issue was also addressed in two Action Plans signed by the Government of the Republic of Slovenia in 2015 (*Akcijski načrt za jezikovno izobraževanje*; *Akcijski načrt za jezikovno opremljenost*). Both documents emphasized that communicative competence in academic Slovene needed special attention, and that all participants of the Slovene higher education system, especially students should acquire the high level of Slovene used in professional settings.

It is self-evident that linguists should pay considerable attention to the proficient use of academic language by their students, as well as their own use of course, and that of their colleagues. Yet, not much is known about the attitudes towards academic Slovene held by teachers and students from other fields of science. Generally speaking, the number of present-day studies that are taking a closer look at students’ and teachers’ attitudes towards different aspects of education is comprehensive (cf. Dweck 2002; Lavelle and Bushrow 2008; Sanders-Reio et al. 2014, etc.). In fact, one of the earliest attempts to assess students’ beliefs was made already at the end of the 1980s by Benson et al. (1993). Benson and his colleagues were interested in students’ experience of learning to write in the academic community, in relation to their previous uses of writing. One of the scholars’ findings was that students participating in the study “had a strong sense of writing essays at university as another ‘world of literacy’ into which with some

difficulty and less than optimum support they had had to initiate themselves" (Benson et al. 1993: 52–53).

As for the teachers: the relationship between teachers' beliefs and practices has been researched for decades as well (Fang 1996; Five and Gill 2015: 2). Results of such studies show that "tacit, often unconsciously held assumptions [of individual teachers] about students, classrooms, and the academic material to be taught" (Kagan 2010: 65) play an important role in every educator's work (Ernest 2006; Biesta, Priestley and Robinson 2015; etc.). Also, extensive literature on language teacher cognition (for example Borg 2003; Barnard and Burns 2012) provides us with detailed "insights into [language] teachers' mental lives and into the complex ways in which these relate to teachers' classroom practices" (Borg 2009: 163). In Borg's summary of studies on teacher cognition in academic writing, two notions (Borg 2006: First language writing instructions) stand out: (a) positive reinforcement and positive feedback of teachers greatly contribute to students' self-perception on the subject; and (b) teachers' beliefs about writing (i.e. about accuracy, vocabulary, style, etc.) have a considerable impact on the way writing is perceived by learners. Additionally, the idea of teachers non-linguists being in part language teachers was very closely monitored with regard to immersion teaching. As Cammarata and Tedick (2012: 251, 253–255) summarise, such studies consistently show that content instructors tend to focus on subject matter, clearly at the expense of language teaching.

Since I agree that "most academic contexts are dominated by written work, so knowledge use requires an ability to write" (Eraut 1982: 10), I focused my research here on academic writing competence in Slovene. I conducted a study of academic writing in Slovene with the aim of establishing perceptions and attitudes of two specific groups: (a) PhD students, and (b) PhD supervisors. My motive for the study was therefore to gain a clearer perspective on how the Slovene higher education system could be fine-tuned for this particular, yet academically ubiquitous task.

2 METHODOLOGY

To collect data, I used two research methods: a survey and semi-structured interviewing (Bryman 2012: 197–230, 465–499; Flick 2009: 147–172). This mixed method approach (triangulation) allowed me to gain different

perspectives on the subject of the study – in other words, to “produce knowledge on different levels” (Flick 2009: 445) and consequently increase understanding of the problem (Creswell 2009: 203–205).

I deliberately kept the online survey short and focused on getting a quick, yet broad (the number of participants wise) insight into the subject at hand. With the interviews, on the other hand, my main goal was to establish the reasons for the state of affairs as it presented itself in the survey, and to further explore solutions and good practices of learning and teaching academic writing in Slovene.

The research questions were as follows:

1. What is the PhD students’ state of knowledge and skills needed for academic writing in Slovene?
2. When and how do PhD students gain the knowledge and skills needed for academic writing in Slovene?

2.1 SURVEY: DESIGN AND SAMPLE

The on-line questionnaire consisted of 13 questions/items.¹ The questionnaire was active from 9th February 2017 to 30th March 2017. I sent an invitation to participate in the survey by e-mail to all Slovene speaking PhD students of four universities in Slovenia. During the seven-week period, 464 students responded to the questionnaire: 397 fully and 67 partially, which is a 25% response.² It took on average 5 min 35 sec for participants to conclude the survey.

As Figure 1 shows, 39% of respondents in the survey came from social sciences, followed by 24% of students from natural sciences

---

¹ Among all topics, due to extent restrictions of the paper three will not be presented here (possibilities for further improvements of the knowledge; terminology issues; students’ willingness to share their knowledge with younger colleagues). The questionnaire is available in Appendix 1.

² The number of PhD students with Slovene as L1 enrolled in the year 2016/17 is an estimate, since the information about the number of students at the University of Nova Gorica, which is the smallest university of all four, was not forthcoming. A professor from this university couldn’t give the exact number of students enrolled, but explained that 60% of their postgraduate students came from abroad and therefore write their academic texts in English, as do the majority of their Slovene students. For other universities, the number of PhD students was as follows (the number of foreign students was subtracted): University of Ljubljana 1,279; University of Primorska 249; University of Maribor 374. This gives a total of 1,902 PhD students.

and mathematics, and 21% from humanities. A smaller 9% share of respondents came from technological sciences and the smallest 6% share came from (bio)medical sciences.³

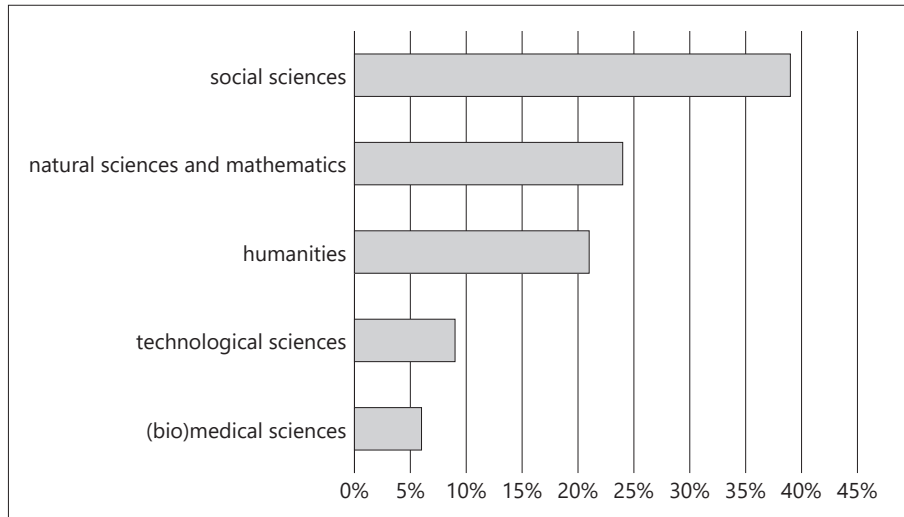

FIGURE 1: Survey sample: percentage of PhD students according to their field of study (N = 440)⁴

Respondents who chose the field of humanities were further asked if their field of study was linguistics and 22% of them responded positively, which is a 5% share in the whole sample.

2.2 INTERVIEWS: DESIGN AND SAMPLE

I conducted 15 interviews: 5 with supervisors and 10 with students. A number seem low, nevertheless according to Creswell (2014: 239), who reports that phenomenology studies typically include from 3 to 10 interviewed individuals, I felt confident in drawing some initial conclusions based on such a sample.

All interviewees were from the University of Ljubljana. As Table 1 shows, they came from five fields of study. To avoid expertise bias none of the interviewees was a linguist, a PhD student of linguistics or a former

³ Cf. CERIF classification, <https://www.arrs.gov.si/en/gradivo/sifranti/inc/CERIF.pdf>.

⁴ Since all 464 participants did not answer all of the questions/items in the survey, figures will be presented with the number of responding participants (N).

student of linguistics. All the interviewed students participated in the Young Researchers Programme funded by the Republic of Slovenia,⁵ and were at the time of the research in the final year of their PhD study, which meant they had experience in writing a PhD thesis, as well as in publishing their first scientific articles. All interviews were conducted by the same person (the author of this paper).

Field of study	No. of PhD students	No. of PhD supervisors
social sciences	2	1
natural sciences and mathematics	1	1
humanities	2	1
technological sciences	3	1
(bio)medical sciences	2	1
Total	10	5

TABLE 1: Interviews sample: number of interviewees according to their field of study

The initially prepared interview questionnaire for students consisted of 12 open-ended questions/items and 6 open-ended questions/items for supervisors, but the method of semi-structured interviewing allowed for flexibility.⁶ All 15 interviews were conducted face-to-face in the period between 19th September 2017 and 20th April 2018. The average length of the interviews was 39 min 49 sec (students) and 28 min 32 sec (supervisors).

3 RESULTS

The results of the survey and interviews will be presented together, for they are complementary.

⁵ For the aims and objectives of this programme, see <https://www.arrs.gov.si/en/mr/>.

⁶ Both questionnaires are available in Appendix 2. Again among all topics included in interviews, four will not be presented in this paper (co-existence of Slovene and English language; terminology; language revision; and in the case of student interviews possible advice to younger colleagues).

3.1 STATE OF KNOWLEDGE AND SKILLS: STUDENTS' SELF-EVALUATION

3.1.1 After two questions regarding the sample (the field of study and the year of enrolment), students were first asked to evaluate their own academic writing proficiency. They were presented with four statements all beginning with: *In general, the writing of academic texts in Slovene ...*

The endings of the statements are presented in Figure 2. Only one ending could be chosen.

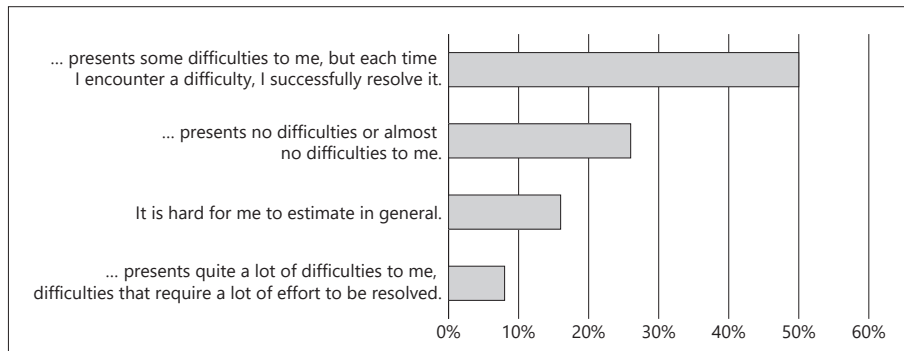

FIGURE 2: PhD students' evaluation of their knowledge and skills: *In general, the writing of academic texts in Slovene ...* (N = 457)

If we disregard those who could not evaluate their own knowledge in general (16% of respondents), we can see that half of the students in the sample evaluated their knowledge as good or solid. They acknowledged some problems, but managed to find solutions to them. A further quarter of the students (26%) evaluated their knowledge as very good or even excellent. They encounter no, or almost no difficulties when writing academic Slovene and seem very satisfied with the level of their proficiency. Only 8% of students admitted they had quite a lot of difficulties writing academic texts in Slovene and acknowledged they struggled to resolve them. Among the latter, there is a slight deviation from the sample structure in three categories; namely 36% of those who chose the 'I have a lot of difficulties' option came from the field of natural sciences and mathematics (while their sample share was 24%), and 39% of them came from the field of social sciences (while their sample share was 28%). On the other hand, in the field of humanities this ratio was reversed: it showed 14% of respondents with difficulties vs 21% sample share. Therefore, it was more likely for PhD students from the first two fields of science to struggle with academic writing in Slovene, and less likely for students of humanities.

3.1.2 The next survey question was the most comprehensive one. Respondents were asked to complete the following statement by selecting one or more of the below listed topics: *With regard to academic writing in Slovene, it would be useful for me if I improved my knowledge and skills relating to: (1) summarising (2) titling of chapters and subchapters [...]*

13 more topics followed (all are listed in Figure 3),⁷ but students could also choose an answer (16) [...] *I do not feel the need to improve my knowledge and skills*, or they could append their own thoughts on the subject by responding to the last item on the list, an open-ended item (17) *Other topics*.

The top part of Figure 3 shows topics chosen by most students (30%–40% of them) and at the bottom there are topics that the respondents (10% or less of them) felt most confident about. Among the latter, with an 8% share, there are also students who are completely satisfied with their academic writing proficiency in Slovene and do not feel the need for any improvement.

Upon closer inspection, the following observations can be established. Among 15 topics listed in this survey item, none was recognized as challenging by more than 50% of respondents. Yet, there are issues causing problems for the 30% of the students participating, or even more. To be exact, between 30% and 42% of students admitted a gap in their knowledge on the following topics: using appropriate academic vocabulary together with collocations; writing in concise style; producing phrases characteristic of specific academic text sections; using specific grammar categories; forming efficient and persuasive statements; and establishing firm coherence.

If we set an arbitrary boundary-line further down the chart values at, for instance, the elements chosen by 20% of respondents, we could name six academic writing characteristics which still cause difficulty. The topics chosen by 20% and up to 29% of PhD students in the survey were: neutral style, orthography rules, footnotes, intertextuality and summarising, but also explaining and arguing. Below the value of 20% and down to 10% there is a gap in the results and the only three topics chosen by 10% of students or less are the following: titling of (sub)chapters;

---

⁷In Figure 3 (as well as in Figures 4, 5 and 6 below), the numbers in brackets indicate the succession of topics as they appeared in the survey questionnaire.

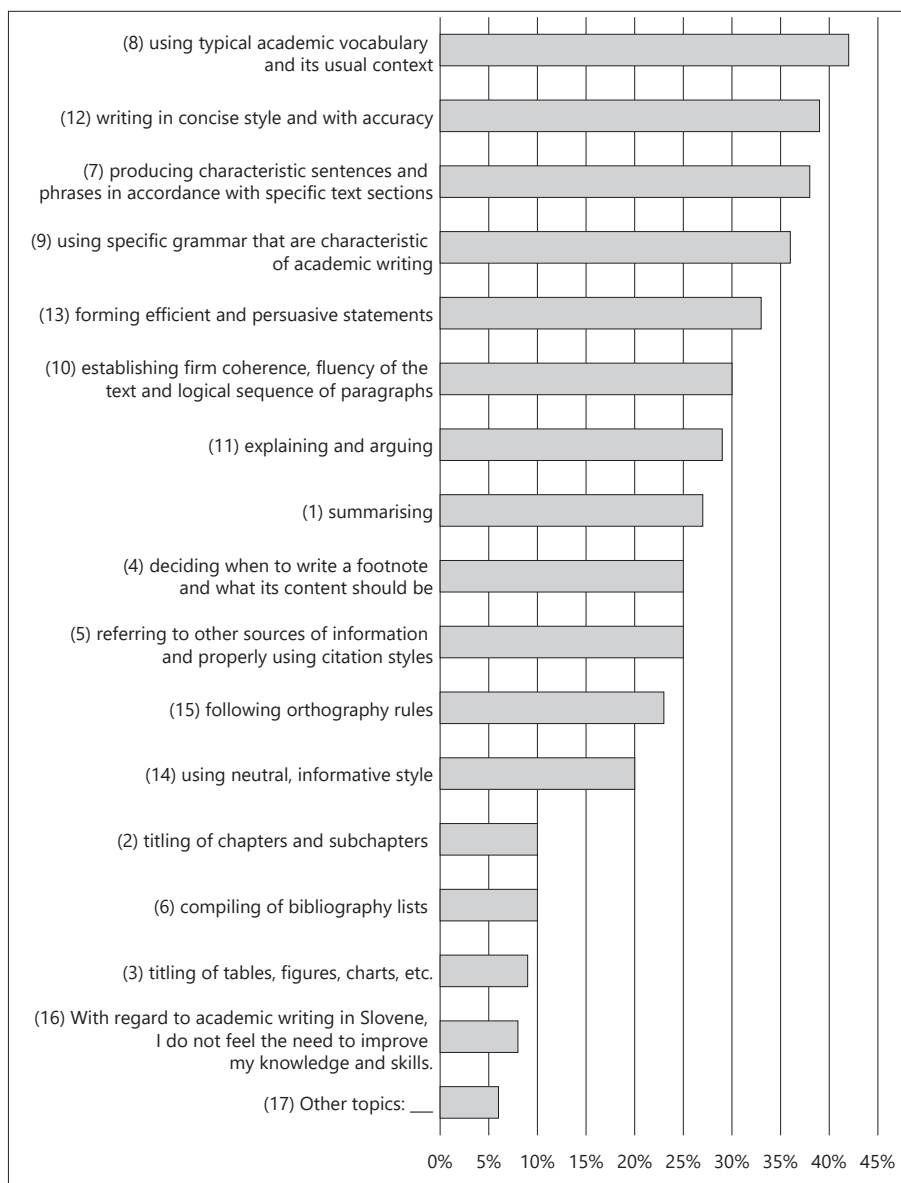

FIGURE 3: PhD students' opinion on the knowledge and skills they find it would be useful to improve: *With regard to academic writing in Slovene, it would be useful for me, if I improved my knowledge and skills relating to ...* (N = 423)⁸

⁸ Three of the listed topics had an additional explanation or examples quoted (here underlined): (8) *using typical academic lexicon and its usual context* *which word is often*

titling of tables, figures and charts; and compiling of bibliography lists. Those topics almost entirely address the formatting side of academic writing and are characteristic of the lowest and easiest to comprehend level of academic writing proficiency.

Following the survey, the content of this survey item was also included in interviews. Student and supervisor interviewees were presented with Figure 3, with a brief explanation of what it showed and how the data was obtained, and then paused for about half a minute in order to allow each interviewee to process it. Afterwards the following question was asked: *In your opinion, what are the reasons for the knowledge deficiencies PhD students acknowledged?*

Half of the students responded in the 'practice makes perfect' sense. They estimated that their peers – and themselves – have language difficulties, if (or where) during their entire university enrolment, the practice of writing in academic Slovene is almost non-existent. Other answers varied: one student mentioned the lack of language consciousness, one a prevailing focus on content, and one the fact that a great deal of writing-specific knowledge acquired in high schools (grammar, orthography) had been lost by the time a student graduated at university. Two others 'blamed' the predominant use of English or at least extensive academic contact with it.

The answers from supervisors, on the other hand, were twofold. Three of them were critical: (a) the knowledge of standard Slovene language obtained in high schools is poor and inadequate for the requirements of good academic writing; (b) where students have to produce a lot of texts, they use copy-paste technique, this practice is known to them already before they enrol – hence, the language learning process is truncated over the years; and (c) students do not read enough (regardless of the text type). The remaining two supervisors also stressed the importance of high school Slovene courses, but added that academic language up-grading, particularly in terminology and style, was in the hands of university teachers. One of the two emphasized: "I repeatedly remind students that academic writing is neither easy nor expeditious."

---

accompanied by another specific word, which prepositions follow, etc.); (7) producing characteristic sentences and phrases in accordance with specific text sections (introduction, sample description, definitions of concepts, discussion, conclusions, etc.); (9) using specific grammar categories that are characteristic of academic writing (passive, plural of the sentence subject, etc.). By giving some examples, the possibility of lack of comprehension was reduced. These examples were deleted from Figure 3 in order to keep the figure smaller.

3.2 ORIGINS OF KNOWLEDGE AND SKILLS; SUPERVISORY GUIDANCE

3.2.1 The aim of the next survey question was to find out where, in PhD students' opinion, their academic writing knowledge and skills originate from. Participants were, again, presented with the beginning of a statement and instructed to choose a conclusion to it. The beginning of the statement read: *With regard to academic writing in Slovene, I have so far acquired knowledge and skills ...*

The possible conclusions, as well as the distribution of respondents' replies, are shown in Figure 4.

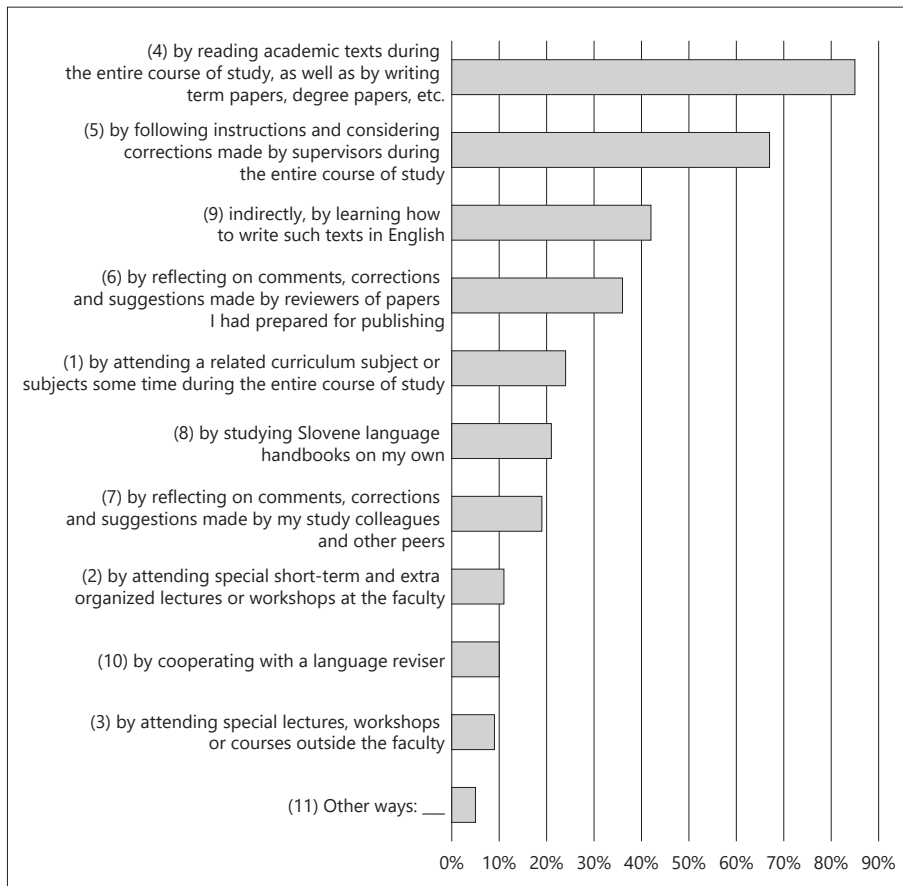

FIGURE 4: Origins of PhD students' knowledge and skills: *With regard to academic writing in Slovene, I have so far acquired knowledge and skills ...* (N = 438)

As we can see, 85% of students confirmed that the most obvious way of learning academic writing (in Slovene) is by reading and writing the genre itself, during the entire course of study. The second most influential factor chosen by 67% of respondents is continuous teacher supervision. A considerable 42% share of students also acknowledged the fact that they learned how to write academic Slovene by learning academic English, hence English being a mediating language in this process. A further 36% response shows the importance of language-related comments and corrections made by paper reviewers. Other listed topics were chosen less often.

3.2.2 The next survey question associated with the origins of students' knowledge and skills focused on the role of supervisors. The question was explicitly related to the role of *all* the supervisors students had encountered during *all* the years of their enrolment at university, including PhD supervisors. Three possible answers were offered and as Figure 5 shows, one prevailed (see the full question in the Figure 5 title).

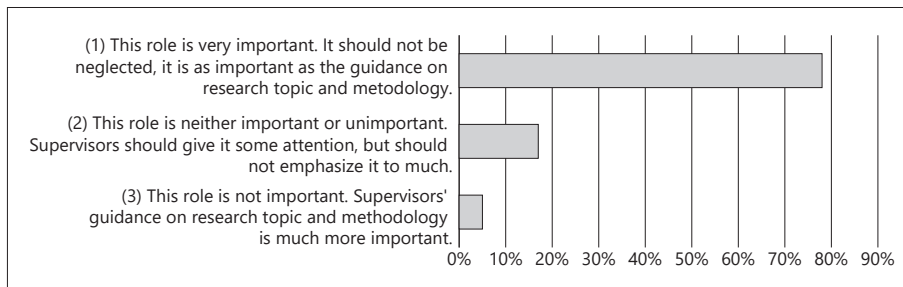

FIGURE 5: PhD students' opinion on the role of supervisors: *In your opinion, what is the role of supervisors with regard to guiding students towards excellent academic writing in Slovene?* (N = 398)

Almost 80% of PhD students in the survey who answered this question evaluated the language-related role of supervisors as very important, i.e. as important as the supervisors' guidance and assistance with the research topic and methodology. Only 5% of them chose the last, 'unimportant' statement. Yet, a closer look revealed a significant deviation from the sample structure in the category of technological sciences, namely 25% of those who chose the 'unimportant' option came from the field of technological studies, while their sample share was only 9%. It was thus more likely for a PhD student of technology to see the language supervision role as unimportant, than it was for

other students. In the case of the second statement (no. (2) in Figure 5), such deviation occurred with students of natural sciences, but not to such an extent. While in the sample they were represented by a 24% share, they 'achieved' a 37% share among respondents who chose the 'neither important or unimportant' statement.

Of course, supervisors' opinions on this matter were also of our interest, so all five interviewed teachers were presented with the same question and answers. The survey question was printed and interviewees were given approximately half a minute to consider options on paper. Then they were asked to comment on the statement they most inclined towards. Three of them chose the first statement; one interviewee chose the second statement, and one placed his position between (1) and (2). In their comments, one interviewee stressed that the supervisors' role regarding language was in teaching students to take responsibility for the language part of their academic work in the same way they stand by its content; two interviewees pointed out that even though this role was time consuming, it was simply a part of supervisors' 'job description'. Additional elaborations on the subject by two supervisors from the fields of natural and technological sciences suggested that the language part of academic texts, especially scientific ones, was not as important as know-how breakthroughs, i.e. the content having a clear priority. Three teachers also mentioned hindrances regarding their own Slovene language competence, in the sense of lacking linguistic expertise.

After comments were made, Figure 5 was shown to supervisors. As expected, none was surprised to see the survey results, though the 80% share of students agreeing with the first statement was revealing to supervisors, since they had never thought about their language guidance being so clearly expected of them (after all, none of our interviewees was a linguist). At the end, one teacher summarized: "That is clearly what we are here for, too."

4 DISCUSSION

The decision to use two research methods was to the study's advantage. A combination of a quantitative and qualitative approach facilitated more complete answers to both research questions designed at the beginning of the study. Nevertheless, the number of interviewees was

not ideal. Though with some topics almost unanimous replies were given, but other topics were commented upon more disparately, each revealing different perspectives on the issue. For the same reason, no conclusions could be drawn with regard to the interviewees' fields of study.

As for the first research question, the high value with which survey respondents graded their language knowledge about writing in Slovene is not unexpected, given that the respondents were PhD students. Even so, they later showed self-criticism by choosing several areas where they could still improve. When presented with Figure 3, which showed students' opinion on the knowledge and skills they find it would be useful to improve, one student interviewee insightfully remarked: "Well, everything can be improved." Nevertheless, the numerical data in Figure 3 is mainly continuously distributed (with a gap between 10% and 20%) and shows roughly three sets of academic writing proficiency areas students and supervisors believe could be improved. Again, we should emphasize that the results present students' perception and attitudes based on their own experience with academic writing in Slovene, and that the central point of this part of our study were challenges in the writing process.

The focus of the next research question was the origins of PhD students' knowledge and skills needed for academic writing in Slovene. This issue was approached with a presumption that a high proficiency in standard Slovene is already achieved in high school, so only learning possibilities specific for academic environment were listed (Figure 4). From the results, we can conclude that two inter-connected factors play a crucial role: (1) the extent of essays, term papers, reports, etc. students are obliged to write, and (2) the feedback on all such texts (in this case, of course, language-related feedback) offered by teachers, reviewers, and peers. This is in consistence with the point Lonka et al. (2014: 266) and Borg (2006) made: constructive feedback strategies foster the development of literate expertise and reflective thinking in all students, not just post-graduates.

Further down the survey, more than 300 respondents (78%) from different fields of study said they regarded supervisors' language guidance as important as the guidance on research topic and methodology. This is a very high share. Along with concurring interviewees' opinions, this demonstrates how our respondents believe

that learning from suggested improvements is the most effective way of becoming academic writing proficient in Slovene. Though the process of teaching students how to “write with clarity”, “use proper structure”, “articulate in an academic style”, etc. is extensive and time consuming, interviewed supervisors, all non-linguists, a bit reluctantly (cf. Cammarata and Tedick 2012) agreed the role of language guidance was a *sine qua non* of their profession.

One finding, though, needs to be further researched: more than 40% of survey respondents said they had learned how to write academic Slovene by learning how to write academic English. By itself, this is not something to be concerned about: after all, in academic world English and other languages inevitably meet as languages in contact. So, in general and in isolation, this survey statement reads positively; but, again, it certainly lays foundations for additional (contrastive) studies.

5 CONCLUSIONS

Academic writing characteristics have important educational implications, and once mastered, firmly interconnect with the clear and concise sharing of academic ideas and findings. The focus of this study was academic writing competence in Slovene. On the whole, the analysis of different angles of the subject led to the same conclusion: the most important way of achieving a high degree in academic writing proficiency is by writing the genre itself and learning from constructive feedback offered by teachers. It is therefore evident that all teachers, not just linguists, shoulder the burden of developing this competence expected of university graduates, regardless of their field of study.

The central point of our interest here were students’ beliefs and self-perceptions. We did not in any way measure difficulties in the writing process, or in fact measure how accurate students’ perceptions were. Nevertheless, according to the data obtained, a synergy of a few factors would encourage a positive outcome in terms of students’ and teachers’ appreciation of academic writing: (a) a solid knowledge of standard Slovene language acquired during pre-university schooling; (b) a special subject discussing academic writing topics included in the undergraduate study curriculum at faculties of all fields of study; (c) extensive reading and writing of academic texts during the entire enrolment; and (d) informative and positive feedback on the language

used in essays, term papers, reports, etc. from all university teachers. If this process were fine-tuned, Slovene higher education graduates would feel more confident and sovereign when using Slovene in their professional environment, and would do so without considering a recourse to English.

REFERENCES

- Akcijski načrt za jezikovno izobraževanje*. 2015. Available at: www.gov.si (7. 2. 2021).
- Akcijski načrt za jezikovno opremljenost*. 2015. Available at: www.gov.si (7. 2. 2021).
- Ammon, Ulrich (ed.). 2011. *The Dominance of English as a Language of Science*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Barnard, Roger, Burns, Anne (eds.). 2012. *Researching Language Teacher Cognition and Practice: International Case Studies*. Bristol: Multilingual Matters.
- Benson, Nikola, Gurney, Sarah, Harrison, Judith, Rimmershaw, Rachel. 1993. The Place of Academic Writing in Whole Life Writing. In: M. Hamilton, D. Barton, R. Ivanič (eds.). *Worlds of Literacy*. Toronto: Ontario Institute for Studies in Education. 52–72.
- Biesta, Gert, Priestley, Mark, Robinson, Sarah. 2015. The Role of Beliefs in Teacher Agency. *Teachers and Teaching* 21/6: 624–640.
- Borg, Simon. 2003. Teacher Cognition in Language Teaching: A Review of Research on what Language Teachers Think, Know, Believe, and Do. *Language Teaching* 36/2: 81–109.
- Borg, Simon. 2006. *Teacher Cognition and Language Education: Research and Practice*. London: Continuum.
- Borg, Simon. 2009. Language Teacher Cognition. In: A. Burns, J. C. Richards (eds.). *The Cambridge Guide to Second Language Teacher Education*. Cambridge: Cambridge University Press. 163–171.
- Bryman, Alan. 2012. *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press.
- Cammarata, Laurent, Tedick, Diane J. 2012. Balancing Content and Language in Instruction: The Experience of Immersion Teachers. *The Modern Language Journal* 96/2: 251–269.
- Creswell, John W. 2009. *Research Design: Qualitative and Quantitative Approaches*. Thousand Oaks, California: Sage.
- Creswell, John W. 2014. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Los Angeles, etc.: Sage.
- Dweck, Carol S. 2002. Chapter 3 – Messages that Motivate: How Praise Molds Students' Beliefs, Motivation, and Performance (in Surprising Ways). In: J. Aronson (ed.). *Improving Academic Achievement: Impact of Psychological Factors on Education*. New York: Academic Press. 37–60.
- Eraut, Michael. 1982. What is Learned in In-Service Education and How? A Knowledge Use Perspective. *Journal of In-Service Education* 9/1: 6–14.
- Ernest, Paul. 2006. The Knowledge, Beliefs and Attitudes of the Mathematics Teacher: a Model. *Journal of Education for Teaching* 15/1: 13–33.
- Fang, Zhihui. 1996. A Review of Research on Teacher Beliefs and Practices. *Educational Research* 38/1: 47–65.

- Five, Helenrose, Gill, Michele Gregoire (eds.). 2015. *International Handbook of Research on Teachers' Beliefs*. New York, London: Routledge.
- Flick, Uwe. 1999. *An Introduction to Qualitative Research*. Los Angeles: Sage.
- Humar, Marjeta, Žagar Karer, Mojca (ed.). 2010. *Nacionalni jeziki v visokem šolstvu*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Kagan, Dona M. 2010. Implication of Research on Teacher Belief. *Educational Psychologist* 27/1: 65–90.
- Kalin Golob, Monika, Stabej, Marko. 2007. Sporazumevanje v znanosti in na univerzi: uboga slovenščina ali uboga jezikovna politika? *Jezik in slovstvo* 52/5: 87–91.
- Kalin Golob, Monika, Stabej, Marko, Stritar Kučuk, Mojca, Červ, Gaja, Kropivnik, Samo. 2014. *Jezikovna politika in jeziki visokega šolstva v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kalin Golob, Monika. 2012. Jezik slovenskega visokega šolstva: med zakonodajo, strategijo in vizijo. In: V. Gorjanc (ed.). *Slovanski jeziki: Iz preteklosti v prihodnost*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 95–109.
- Lavelle, Ellen, Bushrow, Kathy. 2007. Writing Approaches of Graduate Students. *Educational Psychology* 27/6: 807–822.
- Lonka, Kirsti, Chow, Andela, Keskinen, Jenni, Hakkarainen, Kai, Sandström, Niclas, Pyhältö, Kirsi. 2014. How to Measure PhD Students' Conceptions of Academic Writing? *Journal of Writing Research* 5/3: 245–269.
- Orel, Irena (ed.). 2007. *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Pirih Svetina, Nataša. 2019. (Ne)samoumevnost slovenščine na Univerzi v Ljubljani. In: H. Tivadar (ed.). *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 423–429.
- Pogorelec, Breda. 1988. Konstituiranje slovenskega knjižnega jezika z jezikom znanosti in umetnosti. In: K. Ahačič (ed.). 2011. *Zgodovina slovenskega knjižnega jezika: Jezikoslovni spisi I*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 383–394.
- Sanders-Reio, Joanne, Alexander, Patricia A., Reio Jr., Thomas G., Newman, Isadore. 2014. Do Students' Beliefs about Writing Relate to their Writing Self-efficacy, Apprehension, and Performance? *Learning and Instruction* 33: 1–11.
- Škrubej, Katja. 2007. Diahrona pomenska stabilnost nekaterih najstarejših slovenskih pravnih izrazov in performativ. In: I. Orel (ed.). *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 247–261.
- Slovenski jezik v znanosti* 1. 1986. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Slovenski jezik v znanosti* 2. 1989. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Stabej, Marko. 2013. Krči slovenske večjezičnosti. In: R. Dapit, M. Bidovec Sinkovič (eds.). *Večjezičnost in izobraževanje: izkušnje, rezultati in izzivi v prostoru med Italijo in Slovenijo*. Videm: Univerza, Mednarodni center za večjezičnost. 32–61.
- Vidovič Muha, Ada. 2007a. Aktualna vprašanja slovenske univerze in znanstvene razprave v slovenščini. In: I. Orel (ed.). *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 3–11.
- Vidovič Muha, Ada. 2007b. Slovenščina kot jezik znanosti in univerze – da ali ne. *Jezik in slovstvo* 52/5: 91–92.
- Žigon, Tanja, Almasy, Karin, Lovšin, Andrej. 2017. *Vloga in pomen prevajanja učbenikov v 19. stoletju: kulturnozgodovinski in jezikovni vidiki*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Received June 2020, accepted January 2021.

Prispelo junija 2020, sprejeto januarja 2021.

ACKNOWLEDGMENTS

The research was conducted as part of the project Slovene Scientific Texts: Resources and Description (J6-7094), funded by Slovenian Research Agency, and within the national research programme Slovene Language – Basic, Contrastive, and Applied Studies (P6-0215), also funded by the Slovenian Research Agency.

SUMMARY

WRITING IN ACADEMIC SLOVENE: STATE AND ORIGINS OF STUDENTS' KNOWLEDGE AND SKILLS

In the article, a study on academic Slovene is presented. By using two research methods, i.e. a survey and semi-structured interviewing, two topics were considered: (a) the kind of knowledge and skills needed for academic writing in Slovene among PhD students in different fields of study; and (b) the origins of such knowledge. The survey was responded to by 464 Slovene PhD students and interviews were conducted with 15 interviewees (10 PhD students and 5 supervisors, all from the University of Ljubljana). The results show that the majority of PhD students regard their academic writing skills in Slovene as very good or excellent, but at the same time believe they could improve, for example with regard to academic vocabulary and collocations. As for the origins of the skills in question, one answer stood out: the most important way of learning how to write academic Slovene is by reading and writing the genre itself. Here, a crucial role is played by supervisors' feedback.

STROKOVNO-ZNANSTVENO PISANJE V SLOVENŠČINI: STANJE TER IZVOR ZNANJA IN VEŠČIN PRI ŠTUDENTIH

Prispevek obravnava dve vprašanji, povezani s pisanjem strokovno-znanstvenih besedil v slovenščini: (a) katera znanja in veščine so potrebni za tako pisanje ter (b) kje in kako so usvojeni. Odgovore smo pridobili z anketo, izvedeno med slovenskimi doktorskimi študenti različnih znanstvenih področij (odzvalo se je 464 anketirancev), in 15 polstrukturiranimi intervjuji (10 z doktorskimi študenti in 5 z mentorji; vsi z Univerze v Ljubljani). Rezultati so pokazali, da večina doktorskih študentov svoje znanstveno pisanje v slovenščini ocenjuje kot zelo dobro ali odlično, hkrati pa menijo, da bi svoje znanje lahko še izboljšali, npr. pri splošnem akademskem besedišču in kolokacijskih zvezah. Najpomembnejši način pridobitve omenjenih znanj in veščin je branje ter pisanje te zvrsti besedil, in to v čim večji količini, pri čemer imajo ključno vlogo povratne informacije mentorjev.

APPENDIX 1

On-line questionnaire (with the omission of three topics that are not presented in the paper)⁹

1. Sem doktorski študent/-ka na področju: (a) naravoslovja, (b) tehnike, (c) medicine, (č) biotehnike, (d) družboslovja, (e) humanistike (+ podvprašanje: Ali je vaš študij jezikoslovni? – (e1) da, (e2) ne), (f) interdisciplinarnih raziskav.

2. Vpisan/-a sem v: (a) prvi letnik, (b) drugi letnik, (c) tretji letnik, (č) sem absolvent/-ka, (d) nisem vpisan/-a v noben letnik, le še dokončati oz. zagovarjati moram disertacijo.

3. Ocenite: Na splošno s pisanjem znanstvenih besedil v slovenščini ... (a) nimam nobenih oz. skoraj nobenih težav, (b) imam sicer težave, a jih sproti uspešno rešujem, (c) imam kar veliko težav, za rešitev katerih je potreben večji napor, (č) težko ocenim na splošno.

4. Znanje in veščine, ki so potrebne pri pisanju znanstvenih besedil v slovenščini, sem do sedaj pridobil/-a ... /možnih je več izbir/ (a) pri posebej temu namenjenem predmetu ali predmetih v času celotnega študija, (b) pri posameznih, posebej organiziranih krajših predavanjih ali delavnicah na fakulteti, (c) na predavanjih, delavnicah ali tečajih izven fakultete, (č) s siceršnjim branjem znanstvenih besedil v času študija ter s pisanjem seminarskih nalog, diplome ipd., (d) prek mentorjevih navodil in popravkov, (e) prek komentarjev, popravkov in predlogov recenzentov prispevkov, ki sem jih poslal/-a v objavo, (f) prek komentarjev, popravkov in predlogov študijskih kolegov in drugih vrstnikov, (g) s samostojnim učenjem po jezikovnih priročnikih za slovenščino, (h) posredno prek spoznavanja, kako se taka besedila pišejo v angleščini, (i) pri sodelovanju z lektorjem, (j) drugo /dodajte/: __.

5. Pri pisanju znanstvenih besedil v slovenščini bi bilo koristno, da bi še izboljšal/-a svoje jezikovno znanje in veščine pri ... /možnih je več izbir/ (a) povzemanju, (b) naslavljanju poglavij in podpoglavij, (c) naslavljanju tabel, slik, grafov ipd., (č) odločitvah, kdaj napisati opombo in kaj vanjo sodi, (d) sklicevanju na druge vire in načinih vključevanja informacij od drugod, (e) seznamu virov in literature na koncu naloge, (f) tipičnih stavčnih frazah v posameznih delih besedil (npr. v uvodu, opisu vzorca, definiranju pojmov, razpravljanju, zaključku), (g) tipičnem znanstvenem besedišču in njegovi okolici (npr. s katero besedo se neka beseda pogosto pojavlja skupaj, kateri predlog ji sledi), (h) slovničnih oblikah, pogostih v znanstvenih besedilih (npr. raba trpnika, množinski osebek), (i) trdnejši povezanosti in tekočnosti besedila ter smiselnem zaporedju odstavkov, (j) razlaganju in utemeljevanju, (k) jedrnatem in natančnem ubesedovanju, (l) učinkovitem in prepričljivem ubesedovanju, (m) nevtralnem, informativnem stilu, (n) pravopisni pravilnosti, (o) ne vidim potrebe po tem, da bi svoje jezikovno znanje in veščine, potrebne za pisanje znanstvenih besedil v slovenščini, kakorkoli izboljševal/-a, (p) drugo /dodajte/: __.

[...]

⁹The on-line survey questionnaire and interview questionnaire are both in Slovene, since the items of both are fully presented or summarised in English throughout the paper.

9. Kakšno vlogo imajo po vašem mnenju pri usmerjanju h kakovostnemu pisanju znanstvenih besedil v slovenščini mentorji (tj. vsi mentorji: tisti, ki usmerjajo delo pri posameznih izdelkih v času celotnega študija, kot tudi mentor pri disertaciji)? (a) Zelo veliko vlogo. Ne bi je smeli zanemarjati, je enako pomembna kot vsebinsko in metodološko vodenje.; (b) Ta vloga ni niti pomembna niti nepomembna. Prav je, da ji mentorji posvečajo nekaj pozornosti, ni pa je treba posebej poudarjati.; (c) Ta vloga ni pomembna. Veliko bolj pomembno je, da mentorji kandidata vodijo vsebinsko in metodološko.

APPENDIX 2

Interview questionnaires (with the omission of four topics that are not presented in the paper)

A. Students

1. Svoj študij na prvi stopnji ste zaključili z diplomskim delom, nato pa ste napisali še znanstveni magisterij. Kakšne so za vas razlike med enim in drugim delo (ne mislim toliko na jezikovne)?
2. Kakšni so vaši spomini na celoten proces nastajanja magistrskega dela, pa tudi na zagovor in podelitev listine?
3. Sicer ste v zadnjih 4 letih pridobili že tudi izkušnje z znanstvenim objavljanjem. Ste (so)avtor/avtorica /xxx/ del. V čem je pisanje takih prispevkov drugačno od pisanja zaključnih študijskih del, kakršen je bil magisterij?
4. Kako ste ob pisanju prvega prispevka za objavo v slovenščini vedeli, kakšno jezikovno podobo mora imeti, z drugimi besedami: kje ste se naučili, kako ga ubesediti?
5. Če zdaj pomislite na obdobje zadnjih 6 mesecev. Katera strokovna in znanstvena besedila ste v tem času (še) (na)pisali?
6. V kateri fazi nastajanja je vaša disertacija? Kakšen je (bil) za vas proces nastajanja disertacije? Kateri del tega procesa je (bil) najlažji in kateri najtežji? Kaj trenutno (v zadnjem tednu) najbolj "zaseda" vaše misli v zvezi z disertacijo?
7. Katera so po vašem mnenju osnovna jezikovna znanja, ki so potrebna za kakršnokoli javnosti namenjeno pisanje, ne samo znanstveno? Kdaj v okviru celotnega šolanja se ta znanja usvojijo (ali bi se morala usvojiti) in kako? Kakšna je bila vaša izkušnja v zvezi s tem: gledano nazaj – kaj bi pohvalili, kaj je bilo pomanjkljivo?
8. Februarja in marca letos smo med doktorskimi študenti štirih slovenskih univerz izvedli anketo o znanstvenem pisanju v slovenščini. Anketo je izpolnilo več kot 450 študentov. Okvirno lahko povzamem, da so anketirani na splošno precej zadovoljni s svojim pisanjem znanstvenih besedil v slovenščini, obenem pa so ocenili, da bi bilo koristno, če bi svoje jezikovno znanje še izboljšali, in to, kot lahko vidite, pri marsičem. /Intervjuvanec/-ka dobi rezultate 5. anketnega vprašanja v obliki slike./

Kateri mislite, da so razlogi za to, da so ta znanja pri večini anketiranih – če obrnem – pomanjkljiva?

[...]

B. Supervisors

1. Kakšno vlogo imamo mentorji pri usmerjanju h kakovostnemu pisanju znanstvenih besedil v slovenščini? To je: pri mentoriranju vseh študijskih izdelkov, ne le zaključnih del.

Lahko izbirate med naslednjimi odgovori /odgovore intervjuvanec/-ka dobi napisane na listu, vas pa vabim, da jih še dodatno utemeljite ali komentirate:

(a) Zelo veliko vlogo. Ne bi je smeli zanemarjati, je enako pomembna kot vsebinsko in metodološko vodenje.

(b) Ta vloga ni niti pomembna niti nepomembna. Prav je, da ji mentorji posvečajo nekaj pozornosti, ni pa je treba posebej poudarjati.

(c) Ta vloga ni pomembna. Veliko bolj pomembno je, da mentorji kandidata vodijo vsebinsko in metodološko.

2. Vprašanje, na katerega ste odgovorili, smo v anketi, ki smo jo izvedli februarja in marca lani, zastavili tudi doktorskim študentom štirih slovenskih univerz. Tema ankete je bila znanstveno pisanje v slovenščini, izpolnilo pa jo je več kot 450 študentov. Odgovori, ki smo jih dobili na omenjeno vprašanje, so se razporedili takole /intervjuvanec/-ka dobi rezultate 9. anketnega vprašanja v obliki slike: [...]

Ali vas ti rezultati kakorkoli presenečajo?

3. Če zdaj pomislite samo na doktorske disertacije in prve znanstvene članke, ki jih študenti pišejo v času doktorskega študija ali v krajšem obdobju po zagovoru. Koliko je po vaši oceni in izkušnjah še potrebnega popravljanja in usmerjanja, povezanega z jezikovno podobo teh del? S tem mislim tako na popravljanje pravopisnih in slovničnih pomanjkljivosti ter tehničnih napak v seznamih virov na eni strani kot tudi – na drugi strani – na popravljanje ubeseditiv, ki niso ustrezne žanru (npr. subjektivni stil, gostobesednost, nenatančno naslavljanje ipd.).

Se pravi: jezikovna podoba prvih znanstvenih del študentov – koliko popravljate ali komentirate, da je treba popraviti? /Lahko se pogovarjava tako o pisanju v slovenščini kot v angleščini./

4. Naj se navežem še na eno točko ankete. Pokazalo se je, da so anketirani študenti na splošno precej zadovoljni s svojim pisanjem znanstvenih besedil v slovenščini, obenem pa so ocenili, da bi bilo koristno, če bi svoje jezikovno znanje še izboljšali, in to, kot lahko vidite, pri marsičem. /Intervjuvanec/-ka dobi rezultate 5. anketnega vprašanja v obliki slike./

Kaj je razlog, da so ta znanja pomanjkljiva?

Katere so poleg mentorskega spremljanja še možne rešitve, da bi se ta znanja izboljšala? Poznate morda še druge dobre prakse iz tujine, na vaši fakulteti?

[...]

Tina Lengar Verovnik

University of Ljubljana, Faculty of Social Sciences, Slovenia

ZRC SAZU, Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language, Slovenia

DOI: <https://doi.org/10.3986/sjsls.13.1.06>

VARIETIES OF SPOKEN SLOVENIAN IN AUSTRIAN CARINTHIA AND THE SPEECH PRACTICES OF YOUNG MEMBERS OF THE MINORITY

This article presents an overview of findings on the varieties of spoken Slovenian in Austrian Carinthia, focusing in particular on the changes perceived by researchers in the last two decades and on contemporary speech practices. Findings by other researchers are built upon with the results of biographical interviews conducted with seven students of Slovenian at the University of Klagenfurt. Three topics are at the forefront: the attitude toward the local dialect, the use of standard Slovenian variety, and speech accommodation in groups.

KEYWORDS: Austrian Carinthia, Slovenian, standard language variety, dialect, speech accommodation

Prispevek prinaša pregled dognanj o različicah govornje slovenščine na avstrijskem Koroškem, zlasti se osredotoča na spremembe, ki jih raziskovalci zaznavajo v zadnjih dveh desetletjih, in na sodobne govorne prakse. Ugotovitve drugih avtorjev so nadgrajene z izsledki iz biografskih intervjujev, opravljenih s sedmimi študenti slovenščine na Univerzi v Celovcu. V ospredju so tri tematike: razmerje do lokalnega narečja, raba knjižnega jezika, govorno prilagajanje v skupinah.

KLJUČNE BESEDE: avstrijska Koroška, slovenščina, knjižni jezik, narečje, govorno prilagajanje

1 INTRODUCTION

Visible changes have taken place in bilingual Austrian Carinthia in recent decades. Official statistics show a steady increase in applications for bilingual programs in primary schools (e.g., Doleschal 2009: 97), and the Slovenian ethnic community once again includes people in areas where it previously barely had any declared members (e.g., in Klagenfurt and Villach). This is partly due to the migration of members

of the minority within the province of Carinthia (Steinicke 2001: 255) and partly due to a more open affiliation with the Slovenian ethnic community. The changes are certainly also related to improvement of the minority's educational structure, which exceeds the national average (an important role is played by the Slovenian high school and other educational institutions at the secondary and tertiary levels), and to the strengthening of its cultural and economic capital (Zupančič 2007: 143, 146).

However, researchers also point out that the number of native speakers of Slovenian, especially speakers of Slovenian dialects, is nevertheless declining (for numerical data and estimates, see Zupančič 2007; Steinicke 2001). At most, there is an increase in the number of individuals that become acquainted with Slovenian for various reasons later (in primary school or in language courses), but often this is limited and only involves the standard variety. Interest in Slovenian increased when Slovenian became a national language with Slovenia's independence in 1991 (and with the simultaneous collapse of communism), and even more so after Slovenia joined the European Union (Busch 2010: 179). Many people in Austrian Carinthia learn Slovenian not because it is the language of a minority there, but because it is economically or culturally interesting to them, and they view it as the language of a neighbouring country (Doleschal 2009: 98). Still others are aware of the language's presence in Carinthia and learn it as a second language of the province; some socialize their children in it to revive a family tradition (Busch 2008: 58). Among the reasons for increased interest in learning Slovenian and enrolling children in bilingual programs are also more recent motivations associated with a strong appreciation of the ethnic dimension of regional identity (Steinicke 2001: 255) and multilingualism (Kern 2009: 79).

In addition to the general research findings, insight into (linguistic) life and experiencing changes at the individual level is also important. Many recent works are based on the personal accounts of members of the minority as well as other Slovenian speakers in this area (e.g., Vavti 2012; Busch 2008). Their testimonies reveal the great complexity of today's sociolinguistic situation, which is often conditioned by the traumas of previous generations (Vavti 2012: 98; Piko - Rustia 2019: 122); at the same time, some shared features of especially younger

interviewees, who often engage in bilingualism with less of a burden, are presented (Prilasnig 2013: 88). An effective method is “linguistic biography” which covers different life stages of respondents (e.g., childhood, professional activity, and creating a family) and is a form of report on an individual’s life in a certain social environment with a thematic emphasis on linguistic aspects (Wildgen 2003: 203). This article presents some findings from biographical interviews with seven respondents conducted in February 2020.¹ These are students (four female and three male) in the University of Klagenfurt’s teacher education program for Slovenian, all members of the Slovenian minority (hereinafter referred to as R1 to R7, regardless of sex). This group was addressed for two reasons. First, they had chosen an academic program in which they can develop their Slovenian language skills to the highest level possible in their regional environment. Second, in the interviews I was mainly interested in the varieties of Slovenian that they spoke (or still speak),² and for this group I could reasonably assume that they possessed the necessary metalinguistic knowledge for such a conversation. Below, I present three topics that were at the forefront in all the interviews: the attitude toward the local dialect, the use of standard Slovenian at the individual and community levels, and speech accommodation in groups.

---

¹ The interviews were completed as part of my three-month study stay at the University of Klagenfurt’s Slavic Studies Institute. They are between 35 and 60 minutes long, and the recordings are kept in my personal archive.

² When the students agreed to speak to me, I sent them the following text in advance (which turned out to be good because they were able to think things through in advance, and some even discussed them with their parents at home): “All individuals are involved in constantly changing daily or long-term situations to which they also accommodate verbally. Our language behavior is always determined by our earliest familiarization with a language (or languages) as well as all later socialization. I am interested in your language path: through a conversation I would like to find out how your spoken Slovenian has changed and been accommodated from the earliest years onwards. I am especially interested in what happened at different turning points in your lives: when you entered preschool and/or primary school and all subsequent new environments (including outside school: perhaps in a social club, music school, sports, etc.). I am also interested in how you accommodate your speech today; for example, when you talk to your family, when you hang out with friends or peers, when you talk to professors, when you speak (or if you speak) in public, and so on.”

2 DIALECT AS A NATIVE LANGUAGE – OR NOT

Lundberg (2015) found that speakers of Carinthian Slovenian dialects³ in Austria have a very positive attitude toward these dialects and perceive them as an important element of their own identity,⁴ but more than half of his respondents were convinced that younger generations no longer speak predominantly in Slovenian. Priestly (2003: 110) argues that the language attitude toward Slovenian is developing more positively than in previous times, especially among younger members of the ethnic community; however, a process of levelling specifically dialect features toward a regional or even standard variety,⁵ common across Europe, is apparently also taking place in Austrian Carinthia (Lundberg 2010: 45). The linguistic character of the region is changing under the influence of various processes, including migration within the region (in recent decades, especially from rural to urban and suburban areas), socioeconomic and educational changes within the minority, immigration, and commuting by Slovenians from Slovenia, as well as the emergence of “Slovenian with an accent” (Busch 2008), which is spoken by immigrants from other former Yugoslav republics.

Researchers have found that especially highly educated parents in younger families or in a more urban environment no longer speak with their children in dialect, but in a form of Slovenian that is close to the standard language (Reiterer et al. 2000: 15; Busch 2008: 62). Vavti (2012: 99, 106) writes that such young people understand the lack of dialect as a loss and a deficit, or even a barrier to contact with others or affiliate with a community. Among my respondents, two were initially linguistically socialized in such a variety of Slovenian for various reasons. R6 says that his parents were afraid that he would not learn “real” Slovenian, and so they only spoke to him in standard Slovenian

---

³ These are three dialects corresponding to three Carinthian valleys: Jaun, Ros, and Gail (in Slovenian: Podjuna, Rož and Zilja). The dialect diversity is in fact even greater because all three of these dialects are further divided into many local varieties.

⁴ The fact that dialect is really at the centre of Carinthian Slovenian identity is shown by a statement by an employee of Radio Agora, who said that some members of the minority do not like producing material only in standard Slovenian because for them “the dialect is the native and true language” (Lengar Verovnik 2020: 47). Similarly, Busch (2008: 60) reports that the motif of the dialect as “real” Slovenian, which distinguishes “real” Slovenians from others, also comes up repeatedly in her interviews.

⁵ For more on the categorization of varieties of Slovenian speech see Lundberg (2010: 43–45).

at home (in an urban environment). However, other relatives (in the countryside) spoke to him in dialect, and so over time he learned their dialect himself and no longer replied to them in standard Slovenian. This early experience obviously also served him well later because he learned another dialect, spoken by his best friend and those he hung out with the most in primary school. R1 also relates that she had classmates that came from Klagenfurt and did not speak a dialect at home,⁶ but apparently accommodated to dialect speakers and learned some of it themselves. The story of R5 is different because she learned Slovenian in early childhood from her grandmother, who came from Upper Carniola in Slovenia and married a Carinthian. She spoke to her in “beautiful”⁷ Slovenian, not in dialect. Her grandmother babysat her until she entered preschool, and it was only there that she encountered the local dialect and started learning it (although at home they apparently did not like hearing her speak even a word in dialect). The fact that she still visits friends in the local environment and tries to speak in their dialect shows how important it was for her to also learn this variety. She is still learning it, and her friends are in favour of this. Sometimes they correct her and tell her how to say something in their dialect.

Another dialect is difficult to learn later in life, according to R3; he knows someone that speaks two dialects and switches between them like switching between two languages, but this is because his mother is from the Jaun (Podjuna) Valley and his father is from the Ros (Rož) Valley. A similar albeit slightly less pronounced “dialect bilingualism” is reported by R1 and R4; both have parents from different parts of Carinthia, and one also moved during childhood. For R1, this experience probably provided early insight into the diversity of varieties of spoken Slovenian, as illustrated by the following anecdote. Her mother told her that once she came back from preschool where she had been speaking standard Slovenian with the teachers, and she also started speaking to her mother in standard Slovenian. Suddenly, however, she stopped and said, “Wait, you don’t understand me,” and continued in

---

⁶In addition to the fact that her classmates’ parents probably spoke standard Slovenian with them, R1 also points out that in Klagenfurt it is not possible to hear indigenous Slovenian dialects because the city lies beyond the borders of the Slovenian dialects. Nevertheless, it is an important cultural, media, educational, economic, and political center for the Slovenian minority.

⁷“Beautiful” in this context really means “proper”, “standard”.

dialect – she realized that this was a different linguistic code that she had never heard from her mother, and that she did not know from her environment or from the media (the media are mostly German; there is only one weekly television show in Slovenian, and the all-day radio program in Slovenian was only launched in 2011).

In the accounts of all the respondents, dialect as the language of their primary or at least very early socialization is seen to be a strong identifying and emotional factor. The story of R2 confirms the conclusion that dialect has a limited scope of use and that “the existence of a standard variety and a more or less uniform standard speech is crucial for the preservation of the minority language” (Bogataj 2008: 209). R2 comes from a family in which they spoke their Slovenian dialect a lot and sang in it, and she mainly learned German from children that vacationed in the village. However, in primary school she was the only child taking extra Slovenian lessons, and she remembers that she and her teacher only read sports news most of the time. Her Slovenian did not progress as well as her German; she had lexical deficiencies because she did not have certain words in her dialect. Consequently, at age fifteen she found herself in a difficult situation and, after some deliberation, decided on her own to think about “hard things” in German. This is still her main language today. It is only while studying Slovenian that she gradually manages to think again about more complex topics in Slovenian, especially during creative writing.

At this point, it should be mentioned what seems crucial to her story. Namely, R2 also relates negative experiences in her youth, which were not directly connected with her dialect, but with the presence of the Slovenian language as such. Personal experiences repeatedly let her know that Slovenian was not desired; this included insults, such as being called *Tschuschenkind* ‘southern brat’,⁸ and hatred for Slovenian people that she felt at the primary school in a nearby larger town. R6 and R7 also report similar negative experiences. R6 experienced them at sports matches, when the fans shouted insults at the Slovenian team; they were also hassled by a referee that wanted to ban the use of Slovenian during the match. R7 recalls opposition from villagers and problems that his parents encountered when they demanded bilingual

---

⁸ According to Wikipedia, *Tschusch* [tʃuːʃ] is a derogatory term for a member of any of the peoples of southeast Europe or the Middle East. A *Tschuschenkind* is therefore the child of such a person.

classes for him at a school that had not had bilingual students for thirty years. However, these experiences did not impact these two respondents as strongly as R2. The monolingualism or bilingualism of one's parents does not seem to be decisive either because R5, for example, speaks a German dialect all the time with her mother, who is not a member of the Slovenian minority, but she says that she finds German more difficult, and that even when she considers how to say something in (standard) German she thinks about it first in Slovenian. It is thus confirmed that (un)confident use of Slovenian in this area is influenced by a mix of "causes and effects of psychological, sociological, and linguistic factors at the individual and social levels" (Zorčič 2019: 527), which I could not gain insight into through interviews alone.

3 THE STANDARD LANGUAGE OF THE ENVIRONMENT

The respondents encountered standard Slovenian or a variety very close to it either at home (R5 and R6) or at least from preschool or primary school onward. Regarding preschool, some also report that the teachers spoke more in dialect, but from primary school onward they consistently say that the teachers spoke to them mainly in standard Slovenian. Only R5, who speaks standard Slovenian herself, noticed in high school that the teachers occasionally switched into the Jaun (Podjuna) dialect, which was also spoken by most of her Carinthian classmates. This bothered her because she did not understand this dialect as well and she thought to herself that the teachers should make a better effort. Regarding themselves, the respondents say that before going to college they mainly used standard Slovenian in school communication with teachers and in public performances they might have had (and also in social clubs; e.g., in theatre groups). R6 says that they also relied on this language variety when talking to classmates that came from Slovenia (there are many of these, especially at the secondary level). I did not check with the respondents what exactly they understand by the term *standard language*, nor did I ask them about how well they felt they knew this variety before starting college. Very informative is the testimony by R4, who lived in Ljubljana for some time after high school and, when he arrived there, he found that it was very difficult for others to understand him, even though he was convinced that he spoke in standard Slovenian. It was only there that he noticed how much vocabulary he was lacking. When he could not

find a word, he would simply say it in German, but did not realize this at all until others pointed it out to him. Code-switching into German is an automatic strategy in a bilingual environment; the respondents themselves say they usually do not think about it at all, and that they mainly use it due to the pragmatic circumstances of communication.

After examining written texts related to minority education in Slovenian, Piriš Svetina (2013) concluded that writers use a variety of standard Slovenian in them that is established in this environment and that differs in many respects from what is used in central Slovenia. Her thesis is that users are not and cannot be relaxed or confident when faced with the central Slovenian standard, and so there are other standard language varieties on the margins of Slovenian ethnic territory that should be investigated and recognized as equally valid. The specific features of standard Slovenian in Carinthia were already discussed by Anton Schellander (1988: 265), who pointed out that the issue of formal speech in particular should not be resolved “by arbitrarily moving the formal norm toward the dialect of the central region, which only part of the Slovenian speakers adhere to.” For the Carinthian area, he describes a special Carinthian standard spoken variety that was developed or preserved among the “alternative public” within minority societies, churches, and institutions. It is said to differ mainly in terms of its vowels and accentuation, and lexically and morphologically it is based on standard elements that are considered obsolete in central Slovenia today. Tanja Schellander (2018: 43) explains the use of obsolete words in modern Carinthian print media by “remoteness from the modern Slovenian language in Slovenia, which often adds new words to its vocabulary that do not make their way into the language of Slovenian media in Carinthia and thus not into the everyday language of the Carinthian Slovenians.”

Busch (2008: 62) reports that the existence of a Carinthian variety of standard Slovenian was confirmed to her by a long-term Slovenian instructor at the University of Klagenfurt. In a conversation she had with her, the instructor “listed a number of special Carinthian features that she does not correct in language courses to conform to the norm of the central Slovenian area. These include deviations in pronunciation, prosody, vocabulary, and syntax”. Among the respondents, only R4 mentioned an example of such a special feature; namely, the verb *čuti* ‘to hear’, which has the unmarked synonym *slišati* in the modern

central standard. Otherwise, everyone answered the explicit question about a possible difference in the Carinthian standard language in a similar way. On the Austrian Broadcasting Corporation (ORF) radio program, which is created by members of the minority, they notice that not exactly the same standard language is spoken as can be heard on the radio in Slovenia. They perceive differences mainly at the level of pronunciation, stress, and intonation; it is similar to how Austrian German sounds different from German German, R3 explains. According to R5, the speakers simply cannot hide they are from Carinthia, but, according to R6, the differences are not extreme. In this, he draws on his own early experience and says that the differences are certainly smaller than those between the standard variety and dialects, as he felt them as a child when he was initially linguistically socialized into a standard language variety. There is still no qualitative research to show the alleged special features of written and spoken material or to even confirm the existence of a Carinthian standard language variety.

4 IS THERE ALSO A REGIONAL COLLOQUIAL VARIETY?

Ever since the 1980s, there have been occasional suggestions in the literature about a regional colloquial variety of Slovenian in Austrian Carinthia. Domej (1980: 102) wrote about its absence, which he saw as a shortcoming because "for many centuries German encroached upon communication spaces reserved for non-dialect varieties, thus disturbing the balanced development of Slovenian language varieties." In contrast, Anton Schellander (1984: 261) argued that the mode of communication that moves between standard and dialect is becoming "increasingly current and used by increasingly more speakers, even though everyone in a concrete conversation somehow realizes it in his own way based on his own idiolect. It could be concluded that this is a process of the organic formation of the Carinthian colloquial language." The author defined indigenous Carinthian Slovenian elements, the influence of the standard language, and the phenomenon of inter-dialectal equalization as the factors that shape this regional variety. Busch (2008: 61) writes that the slow emergence of this colloquial variety became more dynamic only in the new millennium; her interviewees reported that it replaces local dialects in some colloquial situations, and she herself perceived it in Radio Agora's contact broadcasts in its first years of broadcasting (before the media decided on a different

language policy; namely, consistent standard language). The author connects the appearance of a regional colloquial variety with the gradual abandonment of the sharp polarization between dialects and the standard language, which has its roots in political factors: Slovenians loyal to their homeland (Austria) identified only with the dialect, whereas “nationally oriented” Slovenians also identified with the standard language. This is said to be the cause of

great uncertainty as to which variety of Slovenian each conversational partner will consider appropriate in a given situation, so that speakers often switched to German. [...] There was a fairly widespread rule that you did not speak Slovenian at all with people you did not know because of a certain fear of revealing how well or how poorly you knew Slovenian (Busch 2008: 60).

The respondents only indirectly confirm the existence of a common colloquial variety of Slovenian. R7 says that regional Slovenian is at most a matter of smaller groups of individuals that mutually form such a code. The stories of others also show that this is true, and that this kind of practice is not uncommon, but it is conditioned by language skills that go beyond the local dialect, as well as a willingness for speech accommodation and additional language learning. All the respondents came into more pronounced contact with other dialects in middle school. Their primary schools mostly had classmates that spoke the same dialect; if they had classmates that spoke other dialects or were just learning Slovenian, German usually predominated among all of them. The same was true in middle school, but R1, for example, says that the longer they were together, the more they spoke Slovenian. This happened when they got used to other dialects and had at least somewhat learned them themselves – or, as she says, they simplified their language a little or accommodated their own dialect to others. In the college-preparatory high school or business high school (respondents had attended one or the other) they were also joined by classmates from Slovenia; they accommodated to them by speaking more standard Slovenian because the newcomers did not yet know German well enough. German is often a common code even at the high school level, but its use is not the rule. Perenič (2006: 53) writes that without exception her Slovenian high school respondents spoke German to each other during breaks when they were not talking to classmates from the same dialect group. According to her, German fills a gap that a regional colloquial language otherwise would (she denies its existence). However, among my respondents, only R5 and

partly R2 confirmed such a practice, and I present the practices of others below.

The most common hypothesis for why Carinthian Slovenians from different dialect groups choose German in conversation is that the differences between these dialects are too great to be able to communicate in them without difficulty. However, this is clearly not the only reason or necessarily a valid one. R4, for example, says that he had some friends in high school with whom he exclusively spoke Slovenian and others with whom he exclusively spoke German – even though they all knew Slovenian, and he already knew the two most common dialects from his home (the Jaun (Podjuna) and Ros (Rož) dialects). He says that this was a matter of habit, and decisions about languages were always spontaneous and automatic. Most respondents also report that the longer they were at the college-preparatory high school or business high school, the more they used Slovenian; Kern (2009) reached the same conclusions. In part, the impact of the school's development of general language skills in Slovenian can be felt, and in part it also takes time for students to get to know each other linguistically and accommodate. R7 reports that this was a process: from the start, they were unfamiliar with the forms of Slovenian brought by classmates from other parts of Carinthia. Suddenly, however, they developed a kind of colloquial language of their own (he even reports the characteristics of slang and their own expressions), which they realized only by looking back when they found that they were suddenly speaking differently than they had at the beginning.

Today, all the respondents are open to dialect varieties of Slovenian – not only Carinthian, but also those from Slovenia. They get to know them either in the Slovenian student club or in local associations that also include immigrants from Slovenia. R1 and R4 say that they always accommodate to those that join the conversation – they either speak closer to their dialect (if they are Carinthians) or use the standard variety (if they are from Slovenia). R2 feels that she would now be able to learn any Carinthian dialect if she moved to another environment, and when R6 switched to a different sports club he actually learned the new dialect enough to now communicate easily with his teammates. R3 also overcame her initial uncertainty and in conversations with speakers of other dialects she tries to stay in her dialect, or to switch to the standard variety only for individual words. She says that it is

always possible to somehow communicate and that there is no need to switch to German if a person just listens carefully. The fact that the decisive factor in this is age or language skills is confirmed by R7, who says that over time a person gets used to the speech, rhythm, and vocabulary of other Carinthian dialects and understands them. The hypothesis is thus confirmed that the regional colloquial variety, as far as one can talk about it, is closer to an idiolect than a community code, which Anton Schellander (1984) only attributed to an earlier stage of the development of this variety.

5 CONCLUSION

In the interviews, the young respondents offered at least brief insight into the development of their communication skills in Slovenian and their past and current speech repertoires, and especially in their ability to accommodate their speech to interlocutors with different Slovenian varieties. It was confirmed that a person's dialect is still a very strong identifying and emotional factor, even among young members of the minority. Two respondents that knew only the standard language variety from home learned the dialects later, especially from their peers. This enabled them to avoid a barrier between themselves and others, which is reported elsewhere in the literature by some speakers that were not primarily linguistically socialized into a dialect. The talks confirmed the hypothesis about the special features of the Carinthian standard variety, as it is known to the respondents especially from the minority media. They observe differences at the phonetic level and to some extent in the lexicon, but they do not consider them large. Empirical verification of the hypothesis on a sufficient corpus of written and spoken texts would certainly be necessary to determine which specific features at which levels are characteristic of a possible Carinthian variety of standard Slovenian, and which errors should be eliminated by schooling at all levels of education. The respondents did not directly confirm the existence of a common regional colloquial variety, which some authors write about. However, at the secondary education level at the latest everyone developed the ability to accommodate to speakers of other Carinthian dialects, which was conditioned by their otherwise increasingly developed language ability in Slovenian. Today, when talking to speakers of a different dialect, they generally do not switch to German. This at least partially calls into question the

otherwise widely accepted idea about enormous differences between the Carinthian dialects as the reason for switching to German when speakers come from different dialect groups. I am aware that the sample is too small for any generalizations, but the purpose of the biographical interviews conducted was primarily to illustrate the linguistic practices of young speakers in this sociolinguistically complex area. As students of Slovenian, all the respondents are highly linguistically competent, and so it would be interesting to conduct similar interviews among different populations of young Carinthian Slovenians.

REFERENCES

- Bogataj, Mirko. 2008. *Die Kärntner Slowenen: ein Volk am Rand der Mitte*. Klagenfurt, Wien: Kitab.
- Busch, Brigitta. 2008. Slovenščina na Koroškem: jezik manjšine, a ne le to. M. Košuta (ed.): *Slovenščina med kulturami: Slovenski slavistični kongres*. Celovec, Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 55–63.
- Busch, Brigitta. 2010. Slowenisch in Kärnten - Sprache jenseits ethnischer Kategorien. W. Wintersteiner, G. Gombos, D. Gronold (eds.). *Grenzverkehr/ungen: Mehrsprachigkeit, Transkulturalität und Bildung im Alpen-Adria-Raum*. Klagenfurt: Wieser. 174–188.
- Doleschal, Ursula. 2009. Infrastruktura in razvoj slovenščine in slovenistike na Koroškem. M. Stabej (ed.): *Infrastruktura slovenščine in slovenistike*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 97–101.
- Domej, Teodor. 1980. Nekaj o položaju slovenščine na Koroškem. *Koroški koledar*. Celovec: Drava. 98–105.
- Kern, Damjana. 2009. Vloga manjšinske šole pri ohranjanju slovenskega jezika in kulture. *Jezik in slovnstvo* 54/1: 55–71.
- Lengar Verovnik, Tina. 2020. Slovenščina v radijskih programih na avstrijskem Koroškem: odslikava sodobne sociolingvistične podobe prostora. J. Vogel (ed.): *Slovenščina – diskurzi, zvrsti in jeziki med identiteto in funkcijo*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 43–50.
- Lundberg, Grant. 2015. Preliminary Report on Dialect Attitudes in Austrian and Slovene Carinthia. *Slovenski jezik/Slovene Linguistic Studies* 10: 167–182.
- Lundberg, Grant. 2010. Dialect usage in Slovenia. *Slovene Studies* 32/1–2: 43–66.
- Perenič, Urška. 2006. Smernice za delo jezikovnega asistenta za slovenščino v okviru manjšinskega šolstva na avstrijskem Koroškem. *Jezik in slovnstvo* 51/5: 47–57.
- Piko - Rustia, Martina. 2019. Slovenski jezik na avstrijskem Koroškem in Štajerskem. S. Novak Lukanović (ed.): *Jezikovni profil mladih v slovenskem zamejstvu*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja; Celovec: Slovenski znanstveni inštitut: Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik; Trst: Slovenski raziskovalni inštitut. 121–102.
- Pirih Svetina, Nataša. 2013. Tri učiteljice: ena v službi, druga na karenčnem dopustu, tretja v staležu: slovenščina in njene standardne različice za različne uporabnike. A. Žele (ed.): *Družbena funkcijskost jezika: vidiki, merila, opredelitve*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 313–318.

- Priestly, Tom. 2003. Maintenance of Slovene in Carinthia (Austria): Grounds for guarded optimism? *Canadian Slavonic Papers* 45/1–2: 95–117.
- Prilasnig, Fabian Gottfried. 2013. Das Slowenische in Kärnten aus soziolinguistischer Sicht. *Wiener Linguistische Gazette* 77: 84–91.
- Reiterer, Albert F. 2000. *Minderheiten und grenzüberschreitende Zusammenarbeit im Alpen-Adria-Raum*. Celovec: Amt der Kärntner Landesregierung.
- Schellander, Tanja. 2018. *Analiza poročevalskega jezika in stila manjšinskega tiska: primer koroškoslovenskega tednika Novice*. Master's Thesis. Ljubljana: FDV.
- Schellander, Anton. 1984. *K vprašanju slovenskega pogovornega jezika na Koroškem. Protestantismus bei den Slowenen – Protestantizem pri Slovencih*. Vienna: Institut für Slavistik der Universität Wien. 251–264.
- Schellander, Anton. 1988. Sodobni slovenski jezik na Koroškem: vprašanja govornega sporazumevanja, jezikovnega znanja in jezikovne rabe v dvojezični situaciji. B. Paternu, F. Jakopin (eds.): *Sodobni slovenski jezik, književnost in kultura*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 261–275.
- Steinicke, Ernst. 2001. Städte als Innovationszentren für eine Neubesinnung ethnischer Minderheiten. Das Beispiel der Kärntner Slowenen (Österreich). *Geographica Helvetica* 56/4: 249–260.
- Vavti, Štefka. 2012. »Včasih ti zmanjka besed ...«: etnične identifikacije pri mladih Slovenkah in Slovencih na dvojezičnem avstrijskem Koroškem. Celovec: Založba Drava.
- Wildgen, Wolfgang. 2003. Vom Gen-Pool bis zur Sprachbiographie. Methoden der Sprachkontaktforschung. T. Stolz, K. Kolbe (eds.): *Methodologie in der Linguistik*. Frankfurt a. M., Berlin, Bern: Peter Lang. 195–208.
- Zorčič, Sabina. 2019. Samozavestna raba slovenščine na jezikovnostičnih področjih: mladi na avstrijskem Koroškem. H. Tivadar (ed.): *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 523–530.
- Zupančič, Jernej. 2007. Sodobni socialni in etnični procesi med koroškimi Slovenci. *Razprave in gradivo* 53–54. 140–164.

Received February 2021, accepted April 2021.

Prispelo februarja 2021, sprejeto aprila 2021.

SUMMARY

VARIETIES OF SPOKEN SLOVENIAN IN AUSTRIAN CARINTHIA AND THE SPEECH PRACTICES OF YOUNG MEMBERS OF THE MINORITY

In bilingual Austrian Carinthia, visible changes have taken place in recent decades; for example, applications for bilingual programs have increased, and the Slovenian ethnic community includes residents in areas where it previously did not have any declared members. On the other hand, the number of individuals primarily linguistically socialized in the dialect is decreasing, and new varieties of spoken Slovenian are appearing (e.g., the Slovenian of immigrants from other former Yugoslav republics and the Slovenian of immigrants from Slovenia, as well as the Slovenian of German speakers learning

Slovenian at school and in language courses). In addition to general research findings, insight into (linguistic) life and experiencing changes at the individual level is also important. This article presents the results of biographical interviews conducted with seven students of Slovenian at the University of Klagenfurt. Three topics are at the forefront: the attitude toward the local dialect, the use of standard Slovenian variety, and speech accommodation in groups. At the dialect level, the linguistic character of Carinthia is changing under the influence of various processes, including migration within the region, socioeconomic and educational changes within the minority, and immigration from Slovenia. There are increasingly more families in which parents with children consciously use the standard language variety. Research and interviews confirm that a person's dialect also appears to be a strong identifying and emotional factor among young members of the minority. Two respondents, who knew only the standard language variety from home, learned the dialects later, especially from their peers. This enabled them to overcome a possible barrier between themselves and others, which is reported by some speakers that were not primarily linguistically socialized into a dialect. Other respondents encountered standard Slovenian in preschool or school, and today they personally rely on it, especially in conversations with speakers of more distant Carinthian or Slovenian dialects. In the interviews, they confirmed the hypothesis about the special features of the Carinthian standard variety, as they know it especially from the minority media. They observe differences at the phonetic level and to some extent in the lexicon, but they do not consider them large. The respondents did not directly confirm the existence of a common regional colloquial variety. However, during secondary education at the latest, they developed the ability to accommodate to speakers of other Carinthian dialects, which is conditioned by their more developed language ability in Slovenian. Today, when talking to speakers of a different dialect, they generally do not switch to German.

RAZLIČICE GOVORJENE SLOVENŠČINE NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM IN GOVORNE PRAKSE MLADIH PRIPADNIKOV MANJŠINE

V prostoru dvojezične avstrijske Koroške se zadnja desetletja odvijajo pomembne in vidne spremembe, npr. rast prijav k dvojezičnemu pouku, k slovenski narodni skupnosti se prištevajo prebivalci na območjih, kjer jih prej ni bilo. Po drugi strani pa se manjša število posameznikov, primarno jezikovno socializiranih v narečje, pojavljajo se nove različice govorne slovenščine (npr. slovenščina priseljencev iz nekdanjih jugoslovanskih republik in slovenščina priseljencev iz Slovenije; slovenščina nemško govorečih posameznikov, ki se slovenščine učijo v šoli in na tečajih). Ob splošnih ugotovitvah raziskav je pomemben tudi vpogled v (jezikovno) življenje in doživljanje sprememb na ravni posameznikov. V prispevku so predstavljeni izsledki iz biografskih intervjujev, opravljenih s sedmimi študenti slovenščine na Univerzi v Celovcu. V ospredju so tri tematike: razmerje do lokalnega narečja, raba knjižnega jezika na individualni in skupnostni ravni, govorno prilagajanje v skupinah. Na ravni narečja se jezikovna podoba Koroške spreminja pod vplivom različnih procesov, med drugim zaradi migracij znotraj regije, družbeno-ekonomskih in izobrazbenih sprememb znotraj manjšine, priseljevanja iz Slovenije. Vedno več je družin, v katerih starši z otroki zavestno uporabljajo knjižno različico. Raziskave in intervjuji potrjujejo,

da se narečje tudi pri mladih pripadnikih manjšine kaže kot močan identifikacijski in čustveni dejavnik. Respondenta, ki sta od doma znala zgolj knjižno različico, sta se narečja priučila kasneje, zlasti od vrstnikov. To jima je omogočilo, da med njimi ni bilo bariere, o kateri sicer poročajo nekateri govorci, ki niso bili primarno jezikovno socializirani v narečje. Drugi respondenti so se s knjižno različico srečali v vrtcu ali šoli, danes se nanjo zasebno opirajo zlasti v pogovorih z govorci bolj oddaljenih koroških ali slovenskih narečij. V intervjujih so potrdili tezo o posebnostih koroške standardne različice, kot jo poznajo zlasti iz manjšinskih medijev. Razlike opažajo na fonetični in delno besedni ravni, a se jim ne zdijo velike. Obstoja skupne regionalne pogovorne različice respondenti niso potrdili. Vendar pa so najkasneje na stopnji sekundarnega izobraževanja razvili sposobnost prilagajanja govorcem drugih koroških narečij, ki je pogojena z njihovo tudi sicer bolj razvito jezikovno zmožnostjo v slovenščini. Danes ob pogovarjanju z govorci, ki govorijo drugo narečje, praviloma ne preklapljajo v nemščino.